SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXIX. Č. 1 JANUÁR—APRÍL 2020 NEPREDAJNÉ

Obsah

EDITORIÁL /04

OZNAMY

Výzva na zaplatenie členského príspevku /06
Miroslav Martinický Archívny almanach 3 (2020). Výzva na zasielanie príspevkov /06
Daniela Tvrdoňová Slovenská archivistika sa znovu prebúdza /07
Katarína Kučerová Bodnárová Informácia o zasadnutí pracovnej skupiny projektu Osobné fondy /08
Mária Feješová Z činnosti odborovej organizácie /09

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica zo zasadania výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 11. decembra 2019 v Bratislave /10
Zápisnica zo zasadania výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 5. februára 2020 v Bratislave /11

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV ZA ROK 2018 (1. ČASŤ) /13

NOVINKY Z ICA

Katarína Kučerová Bodnárová SLA – Sekcia literárnych a umeleckých archívov Medzinárodnej rady archívov /20

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

Drahomír Velička Archivár Žilinského kraja (na margo periodika Krajského archívu v Žiline) /21
Veronika Nováková Ochrana archívnych dokumentov na Slovensku /24
Štefan Hrivňák Naprieč svetovými archívmi. Rozhovor s historičkou Michalou Lônčíkovou /26

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Júlia Ragačová Rok 2019 v živote Štátneho archívu v Trnave /29
Júlia Ragačová – Róbert Kormaňák Juraj Haulik – arcibiskup, štátnik, vzdelanec /36
Mária Feješová Milan Rastislav Štefánik v Archíve mesta Bratislavy /38
Mária Feješová Valentínska výstava v Trnave /40
Mária Feješová Prezentácia novej obecnej monografie z pera archivárov /42
Beáta Pintérová Výstava o slovenskom divadelníctve na Bratislavskom hrade /43
Juraj Šedivý Deň otvorených dverí na Katedre archívnictva a pomocných vied historických FiF UK – 2020 /45

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Peter Keresteš Dejiny Štátneho archívu v Nitre. II. časť (1969 – 2020) /47
Mária Feješová Osobnosti slovenského archívnictva (1). Alexander a Pavol Kršákovci /54

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE

Mária Feješová TIHÁNYIOVÁ, Monika. Páni zo Štítnika. Putovanie kultúrnymi a hospodárskymi dejinami horného Gemera /63

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Ľudmila Čelková GAUČÍK, Štefan. Mestské múzeum v Prešporku v kontexte doby (1886 – 1918) /67

Juraj Červenka GOLIAN, Ján – MODLA, Rastislav (ed.). Cestopisné denníky. Zblízka i zďaleka, z monarchie i republiky /68

Ivana Červenková KODAJOVÁ, Daniela a kol. Živena. 150 rokov spolku slovenských žien /69

Alžbeta Sedliaková ŠIŠMIŠ, Milan. Kniha o súcite. Tradície a osobnosti (nielen) slovenského vegetariánstva /71

Edina Turanová BELEJ, Milan (ed.). November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre /73

Mária Zacharová FEJEŠOVÁ, Mária. Dejiny farnosti Veľké Rovné /75

Martin Garek Archívny almanach 2019 /76

Júlia Ragačová ČAS V ROCE 2018. Ročenka České archivní společnosti /79

JUBILANTI

Pavel Vimmer Archivár Karol Badlík oslávil osemdesiatku /83

Erika Javošová Jubileum Ivana Galamboša /84

SPOMÍNAME

Daniela Hrnčiarová Spomienka na Mariána Skladaného /85

FÓRUM ARCHIVÁROV

2020, roč. XXIX, č. 1
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová, Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská

Texty: © Ľudmila Čelková, Juraj Červenka, Ivana Červenková, Mária Feješová, Martin Garek, Štefan Hrivňák, Daniela Hrnčiarová, Erika Javošová, Peter Keresteš, Róbert Kormaňák, Katarína Kučerová Bodnárová, Miroslav Martinický, Beáta Pintérová, Júlia Ragačová, Alžbeta Sedliaková, Edina Turanová, Juraj Šedivý, Daniela Tvrdoňová, Drahomír Velička, Pavel Vimmer, Mária Zacharová

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Pracovné stoly archivárov. Grafický návrh: Tina Tvrdoňová. Foto: Nikola Danišová, Mária Feješová, Juraj Hirčák, Štefan Hrivňák, Marta Kamasová, Katarína Kučerová Bodnárová, Martina Orosová, Jana Tomovičová, Daniela Tvrdoňová.

EDITORIÁL

Vážení čitatelia, kolegovia, členovia Spoločnosti slovenských archivárov, pracujúci bez obmedzenia, s obmedzeniami, z domu, povinne či dobrovoľne karantenizovaní, dodržiavajúci sociálny odstup a zároveň starajúci sa o deti a celé rodiny, svojich starších príbuzných, známych, susedov alebo priateľov, dôchodcovia, pracujúci aj nepracujúci, s vymedzeným, obmedzeným a neobmedzeným časom nákupov, vyučujúci na diaľku, študenti na diaľku či vedeckí pracovníci, ktorých tempo práce a myšlienky ostali „nedotknuté".

Ani toto širokosiahle oslovenie s určitosťou neobsiahlo všetky podoby a variácie nášho súčasného profesijného a súkromného života. Za normálnych okolností by sme sa v tomto čase tešili z našej osobnej prítomnosti na najpopulárnejšej archívnej akcii, archívnych dňoch. Svet, ktorý momentálne žijeme, však nie sú „normálne okolnosti". Je to zrejme tá časť našich životov, o ktorej sa raz budeme vyjadrovať populárnym klišé „taká bola doba." Bude to doba, kedy sme si uvedomili, aké sú pre nás dôležité sociálne a spoločenské kontakty na osobnej báze. Plánovanie, tak obľúbené v štátnej správe, zrazu nemá žiaden význam. (Domnievam sa, že význam v roku 2020 stratí aj vyhodnocovanie.) Ovplyvnení množstvom rýchlo meniacich sa správ sa vo vlastnej izolácii neodvažujeme byť prehnanými optimistami ani pesimistami. Jedno totiž ľahko skĺzne k neopatrnosti a nezodpovednosti, druhé neblaho pôsobí na duševné zdravie nás a celého okolia. Všetky obmedzenia, ktorým momentálne čelíme, sú zvládnuteľné aj vďaka viere, že sa náš svet čoskoro vráti aspoň čiastočne do normálu. Opatrenia sú dočasné. Aj keď to, vzhľadom na našu historickú skúsenosť ohľadom obvyklej dĺžky trvania dočasnosti, nie je práve najoptimistickejšie tvrdenie.

Snažíme sa, poniektorí intuitívne a prirodzene, niektorí podľa rád odborníkov, kontaktovať a sieťovať. Spájame sa prostredníctvom internetu, sociálnych sietí, niektorí aktívne, niektorí len ako pozorovatelia. Od jednoduchých telefonátov, poslania fotografie, až po informácie o zaujímavých projektoch, databázach a voľných prístupov do nich či online archívnych dokumentoch. Bežné sú virtuálne prehliadky svetových a domácich múzeí a galérií. Príspevky na Facebooku archívnych inštitúcií nás vedia nielen informovať, ale aj pobaviť a rozosmiať. (Slovenský národný archív, robíte to dobre!) Svet sa nezastavil. Nezastavil sa ani život v slovenskom archívnictve. Možno sa momentálne naša komunikácia presunula viac do online priestoru, priznajme si však, že to by nás stretlo skôr či neskôr aj tak. Výhodu majú momentálne tí, ktorí to pochopili už dávno pred krízou. Mať zdigitalizovanú aspoň nejakú časť archívnych dokumentov znamená v súčasnosti vedieť aj na diaľku poskytovať bádateľom svoje služby takmer bez obmedzenia a zároveň bez strachu z fyzického ohrozenia jednej či druhej strany. A to je momentálne veľkou devízou.

Výhodou a silnou stránkou archivárov je v dnešnej situácii náš povestný *Sitzfleisch*. Vlastnosť, ktorá v súčasnej rýchlej a nekompromisnej dobe, zameranej na okamžité, i keď nie vždy precízne a dokonalé výsledky, predstavuje skôr našu nevýhodu. V kontexte karanténnych opatrení by sme konečne mohli urobiť to, na čo nás už dva mesiace vyzývajú všakovaké krízové štáby a autority, a teda sadnúť si a opätovne sa zamerať na vedeckovýskumnú činnosť. K dispozícii máme 2 (slovom dva) odborné vedecké archivárske časopisy. Je jedno, či si vyberiete Archívny almanach alebo Slovenskú archivistiku, ich obsahové naplnenie a úroveň závisia od celej našej komunity a jej vedeckovýskumného potenciálu a kvalít. Tí konzervatívnejší z nás ich môžu využiť aj ako platformu na diskusiu a výmenu názorov tak, ako nás k tomu nabáda redakcia druhého spomenutého časopisu. V neposlednom rade by som na tomto mieste spomenula aj Fórum archivárov. Náš informátor o tom Kto? Kde? Kedy? a S kým? sa v porovnaní s odbornými vedeckými časopismi javí tak trochu ako menejcenný bulvár. Jeho obsahová náplň roku 2020 bude tak, vzhľadom na okolnosti, značne redukovaná. Radi by sme Vás, celá redakčná rada, povzbudili v písaní a zasielaní príspevkov. Aj keď to nebudú správy o uskutočnených archívnych podujatiach, je tu pre Vás priestor na predstavenie projektov a publikácií, na ktorých pracujete, či už individuálne, kolektívne alebo ako

celé archívne pracovisko, o Vašich najnovších akvizíciách, o Vašej akvizičnej stratégii, o regionálnych osobnostiach, ktoré ovplyvnili dianie vo vašom okolí, archivároch, historikoch, zberateľoch.

Rok 2020 je rokom, kedy si pripomíname 30. výročie založenia Spoločnosti slovenských archivárov. Keď sme začiatkom roku preložili spomienkové stretnutie venované tejto udalosti z januára na marec, nik z nás netušil, ako to v tomto roku dopadne so všetkými hromadnými akciami. Všetci veríme, že sa pri tejto príležitosti stretneme, či už to bude koncom roka, alebo v roku 2021. Dovtedy však **zostaňme v spojení!** Prostriedky na to, ako to dosiahnuť, si môže každý z nás vybrať, máme ich našťastie na výber dosť.

Katarína Kučerová Bodnárová
Šéfredaktorka Fóra archivárov

Oznamy

VÝZVA NA ZAPLATENIE ČLENSKÉHO PRÍSPEVKU

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, uplynul prvý štvrťrok roku 2020 a my by sme Vám chceli pripomenúť, že do 30. júna je potrebné zaplatiť členský príspevok za rok 2020. Ako sme Vás už informovali, od roku 2019 je výška poplatkov nasledovná:
zápisné – 10 EUR, ročný členský poplatok – 10 EUR, nepracujúci dôchodca a študent – 5 EUR.

Zápisné a členské je potrebné uhradiť na účet: Slovenská sporiteľňa č. IBAN SK59 0900 0000 0000 1148 2674. Do správy pre prijímateľa uveďte svoje meno a priezvisko. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pracoviskách aj skratka názvu archívu), ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného účtu je možné ich zoznam zaslať na e-mailovú adresu: marta.svolikova@minv.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné e-mailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Členovia SSA, ktorí nemajú uhradené členské poplatky za päť rokov (t. j. posledná platba realizovaná v roku 2014, prípadne ešte predtým), budú postihnutí v zmysle Stanov SSA, čl. 3, bod 3c/ zrušením členstva pre neplnenie si základných členských povinností. Dovoľujeme si tiež požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodlajú ukončiť členstvo v SSA.

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, vopred ďakujeme za to, že myslíte na splnenie tejto povinnosti. Aj vďaka tomu môžeme nielen zabezpečovať chod SSA, ale aj organizovať pre Vás pravidelné podujatia a vydávať publikácie.

ARCHÍVNY ALMANACH 3 (2020) VÝZVA NA ZASIELANIE PRÍSPEVKOV

Uzávierka 30. jún 2020

Občianske združenia Spolok Pro Archivis a Spoločnosť slovenských archivárov, na základe Dohody o spoločnom vydávaní Archívneho almanachu z 19. februára 2020, oznamujú záujemcom, že uzávierku príspevkov, štúdií, recenzií, anotácií a správ, ktoré budú publikované v treťom čísle ročenky Archívny almanach, sme stanovili na 30. jún 2020.

Zameranie ročenky na oblasť archivistiky, archívnictva, dejín správy a pomocných vied historických sa nezmenilo. Zvlášť privítame práce o dejinách archívov a rozbory archívnych a registratúrnych pomôcok pôvodcov od najstarších čias až po súčasnosť. Buďte originálni a svojimi prácami sa nás pokúste priviesť aj do menej tradičných a prebádaných oblastí svojich výskumov – využite naplno Archívny almanach, ktorý spontánne vznikol ako ďalší priestor pre publikovanie výskumov archivárov.

Dohoda o spoločnom vydávaní ročenky si kládla za cieľ zlepšenie distribúcie, zvýšenie nákladu a transparentnejšie posudzovanie a výber štúdií, ktoré bude pripomienkovať redakčná rada, vymenovaná na základe návrhov oboch združení 26. februára 2020, ktorej členmi sa stali:

1. Mária Feješová, MV SR, Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra
2. Daniel Hupko, Múzeum mesta Bratislavy, vedúci oddelenia dokumentácie, šéfredaktor ročenky Bratislava

3. Peter Keresteš, MV SR, Štátny archív v Nitre, riaditeľ, člen výboru SSA
4. Lucia Krchnáková, Múzeum mincí a medailí v Kremnici, pamiatkar špecialista
5. Kristína Majerová, Archív Slovenskej akadémie vied v Bratislave
6. Miloš Marek, Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave
7. Miroslav Martinický, MV SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, predseda spolku Pro Archivis
8. Jozef Meliš, MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, vedúci
9. Katarína Nádaská, Východoslovenská galéria v Košiciach, vedúca umeleckohistorického úseku a správy zbierok
10. Pavol Pytlík, Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave, vedúci bádateľne
11. Leon Sokolovský, Katedra archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Pokyny pre autorov a obsahy predchádzajúcich dvoch čísel sú zverejnené na blogu Spolku Pro Archivis http://spolokproarchivis.blogspot.com/. Svoje príspevky môžete zasielať na adresu **archivny.almanach@gmail.com** alebo **pro.archivis@gmail.com**

Miroslav Martinický
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči,
predseda spolku Pro Archivis

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA SA ZNOVU PREBÚDZA

Milí kolegovia archivári, milé kolegyne archivárky, v posledných rokoch sme často diskutovali o tom, že Slovenská archivistika ako naše najstaršie a v podstate v minulosti aj jediné archívne periodikum prestalo vychádzať. Každý z nás mal názor na to, koho je to chyba, kto za to môže a ako by sa to dalo spraviť inak. Napriek diskusiám, článkom a blogom sa však ani po roku, či dvoch vydávanie Slovenskej archivistiky obnoviť nepodarilo. Nejaké šumy sa objavili až koncom minulého roku a dnes už je to oficiálne: Slovenská archivistika po viacročnej prestávke znovu ožíva! Odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra v týchto dňoch finalizuje práce na dávno avizovanom dvojčísle z roku 2014. Ďalšie číslo Slovenskej archivistiky bude už mať číslo 1/2020 a pôjde o jubilejný päťdesiaty ročník časopisu. Na jednej strane je smutné, že toto okrúhle jubileum prichádza až teraz, ale na strane druhej ho môžeme brať ako nový začiatok a ako príležitosť na zmenu.

Slovenská archivistika bude odteraz vychádzať pod gesciou Slovenského národného archívu, pričom vydavateľom budú spoločne MV SR Slovenský národný archív a MV SR odbor archívov a registratúr. Ako to bolo zvykom v doterajšej praxi, hlavným redaktorom ostane riaditeľ odboru archívov a registratúr, v súčasnosti Mária Mrižová. Výkonná redakcia Slovenskej archivistiky bude celá priamo zo Slovenského národného archívu, pričom Daniela Tvrdoňová sa stala výkonnou redaktorkou, Ivana Červenková tajomníčkou redakcie, Rastislav Luz a Marek Púčik jazykovými a technickými redaktormi. Novoustanovená redakčná rada Slovenskej archivistiky bude zložená z domácich aj zahraničných odborníkov, pracovníkov štátnych a špecializovaných archívov, univerzít a vedeckých inštitúcií. Aktuálne sa pracuje na vydaní nového štatútu časopisu, ktorý bude jasne definovať zameranie časopisu, jeho obsah, pravidlá recenzného konania a pod., a zároveň zruší všetky prípadné staršie predpisy vzťahujúce sa k Slovenskej archivistike.

Veľkou novinkou je vydávanie Slovenskej archivistiky aj elektronicky, čo zabezpečí jej ľahšiu distribúciu, na druhej strane tradičná tlačená forma Slovenskú archivistiku uchová vo verejných knižniciach a archívoch i pre ďalšie generácie. S novým vydavateľom prichádza ruka v ruke i snaha o novú vizuálnu podobu, na ktorej teraz usilovne pracujeme. Samozrejme, určitý posun sa žiada aj v obsahovej náplni tohto periodika. Naším spoločným cieľom je nastaviť vydávanie časopisu tak, aby spĺňal parametre moderného archívneho periodika, a zároveň čoskoro dosiahol i zaradenie do európskych odborných databáz.

V súvislosti s aktuálne diskutovanou témou existencie až dvoch archívnych periodík a najmä obavou, či sa v slovenskej archívnej obci obe uživia, v Slovenskej archivistike je naším cieľom vyzdvihnúť skôr jej všeobecný odborný záber. Teda nemal by to byť priestor len na publikovanie archívnych výskumov slovenských archivárov, ale aj na šírenie aktuálnych informácií a noviniek z oblasti archívnej teórie a terminológie, archívnej praxe a techniky, archívneho práva, dejín archívov a archívnej organizácie, rozborov archívnych fondov a zbierok a ich častí, ako to bolo zvykom už v počiatkoch Slovenskej archivistiky. Nechceme opomenúť informácie z oblasti pomocných vied historických či dejín správy, ale tiež máme za cieľ informovať aj o spôsobe hodnotenia písomností, predarchívnej starostlivosti či správe registratúry. V neposlednom rade je veľmi aktuálna ochrana, nielen ochrana osobných údajov, ktorá nám archivárom dokáže tak trochu skomplikovať bežný život, ale určite i ochrana archívnych dokumentov v pravom slova zmysle. Na to samozrejme nadväzuje digitalizácia a ďalšie a ďalšie aktuálne témy.

Ďalšími novinkami je napríklad i znovuzaradenie rubriky *Predpisy*, v ktorej budú uverejňované komentované metodické pokyny či iné predpisy a nariadenia týkajúce sa archívnictva a komentáre k nim. Tiež rubrika *Diskusia* sa ponesie v aktívnejšom duchu. Keďže v dnešnej rýchlej dobe sa nikomu nechce čakať pol roka na reakciu na nejakú tému či článok, k aktuálne nastolenej téme sa môžu diskutujúci vyjadriť priamo v tom istom čísle. Aj nezainteresovaný čitateľ tak bude mať možnosť vidieť problém z viacerých strán. Do pripravovaného čísla 1/2020 sme nastolili tému *Evidencia pečatí a pečatidiel v SR*. Touto cestou už priamo Vás, dotknutých a zainteresovaných archivárov, vyzývame na reakciu, pripomienky z praxe alebo iné podnetné názory. Ostatné rubriky ako *Literatúra* (s podrubrikami *Recenzie a referáty* a *Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík*), *Správy* a *Kronika* síce ostávajú bez väčších zmien, avšak my v redakcii veríme, že poskytnú nám archivárom širší informačný priestor, ktorý si však na rozdiel od obľúbených sociálnych sietí zachová odbornú úroveň.

Pre jednoduchšiu komunikáciu autorov priamo s výkonnou redakciou bola zriadená emailová adresa: slovenska.archivistika@minv.sk. Na ňu môžete zasielať svoje odborné štúdie, námety a príspevky do diskusie, či inak komunikovať priamo s výkonnou redakciu.

Na záver už len to najdôležitejšie, a to sú termíny. **Termín uzávierky čísla 1/2020 je 15. apríl 2020** a náplň tohto čísla už finalizujeme. Napriek tomu stále očakávame Vaše príspevky do diskusie na vyššie spomínanú tému *Evidencia pečatí a pečatidiel v SR*. Veríme, že prvé číslo obnovenej Slovenskej archivistiky si budete môcť prečítať už na letnej dovolenke.

Uzávierka Slovenskej archivistiky pre nasledujúce číslo 2/2020 je 31. august 2020, ale my už teraz privítame všetky Vaše odborné štúdie a články zo širšej oblasti archívnictva a správy registratúr. Veríme, že všetci, ktorí sa posledné roky sťažovali na nedostatok priestoru na publikovanie, sa teraz odvážia vytiahnuť zo šuplíkov svoje práce a my ostatní si ich už onedlho budeme mať možnosť prečítať na stránkach novej Slovenskej archivistiky.

Za výkonnú redakciu Slovenskej archivistiky
Daniela Tvrdoňová, Slovenský národný archív

INFORMÁCIA O ZASADNUTÍ PRACOVNEJ SKUPINY PROJEKTU OSOBNÉ FONDY

V nadväznosti na 1. seminár na tému osobné fondy, ktorý sa konal dňa 12. februára 2019 v priestoroch Filozofickej fakulty UK v Bratislave, sa dňa 29. januára 2020 uskutočnilo zasadnutie pracovnej skupiny projektu Osobné fondy. V priestoroch Archívu Pamiatkového úradu v Bratislave sa zišlo 10 zástupcov inštitúcií Archív Pamiatkového úradu v Bratislave, Literárny archív SNK, Archív výtvarného umenia SNG, Archív ÚPN, Katedra archívnictva a PVH, FiF UK v Bratislave, Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa a SNA.

Témou stretnutia bola celoslovenská databáza osobných fondov. Jej aktuálny stav predstavil archivár a programátor databázy Martin Gubáš. Ten pracoval s dátami, ktoré pre účely databázy poskytli Archív SAV, Literárny archív SNK a Archív výtvarného umenia SNG. V nadväznosti na jeho prezentáciu prebehla diskusia na témy súvisiace s databázou, ako napríklad spôsob vyhľadávania a editovania, otázky autorských práv či skutočnosť, že realizácia databázy úzko súvisí s funkčnosťou webstránky Spoločnosti slovenských archivárov.

Na záver stretnutia sa účastníci zhodli, že prezentácia databázy pre širšie archívne publikum sa bude realizovať počas nastávajúcich archívnych dní v Smoleniciach.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

Z ČINNOSTI ODBOROVEJ ORGANIZÁCIE

Dňa 11. marca 2020 sa v budove archívu v Šali konala schôdza závodného výboru (ZV). Keďže išlo o prvé stretnutie členov výboru v roku 2020, na programe bolo hodnotenie činnosti a plánovanie. Predseda Jozef Meliš predniesol správu o činnosti za obdobie 16. 5. 2019 až 11. 3. 2020. O stave financií a hospodárení za rovnaké obdobie informoval Ladislav Holečka. Na účte k 11. 3. 2020 bolo 3548,25 eur. V druhej časti stretnutia sa J. Meliš zaoberal plánom aktivít ZV na rok 2020.

Čo sa týka činnosti ZV za uplynulé obdobie, úsilie získať nejakú formu benefitov pre jej členov zatiaľ nepriniesla ovocie. O Multisportkartu nebol záujem a zľavy na služby a produkty spoločnosti Slovak Telekom, ktoré pre členov SLOVES-u poskytuje firma DALIAN, s. r. o., nie sú atraktívne. Vďaka našej základnej organizácii nadviazal odborový zväz SLOVES kontakt s firmou Dema a sprístupnil svojim členom benefitný program zľavnených bicyklov od firmy Dema, ako boli jeho členovia informovaní prostredníctvom e-mailov v minulom roku. V záujme získania ďalších benefitov by mohlo byť užitočné spojiť sa s ďalšími predsedami ZV ostatných základných organizácií SLOVESU-u, napríklad okresných úradov. Silnú členskú základňu má základná organizácia Okresného úradu v Šali, s ktorej predsedníčkou J. Meliš už nadviazal kontakt. Aj samotní členovia odborovej organizácie SVS MV SR môžu prispieť k vytvoreniu nejakého benefitného programu tak, že sa vyjadria, o akú zľavu akého zariadenia či firmy v ich okolí majú záujem. Lákavá by mohla byť napríklad zľava na nákup kníh z veľkých kníhkupectiev Martinus či Panta Rhei. Členovia ZV sa na návrh členov o konkrétny benefit budú informovať, či by to bolo reálne a budú sa snažiť sprístupniť benefit členom.

ZV v hodnotenom období pokračoval v právnom poradenstve členov. Systematická kontrola plnenia kolektívnej zmluvy sa zatiaľ nediala, ale riešili sa lokálne problémy, ako napríklad flexibilný pracovný čas pre zamestnancov Štátneho archívu v Prešove a jeho pracovísk. Nedoriešenou otázkou ostáva finančné ohodnotenie pre kontaktné osoby v prípade poplachových udalostí v budovách štátnych archívov, teda zavedenie pohotovostí. Generálny riaditeľ SVS MV SR Adrián Jenčo napriek kladnému stanovisku riešenie problému pozastavil. Vzhľadom na aktuálne politické dianie na Slovensku ZV s konkrétnymi aktivitami v tejto záležitosti počká na vykonanie prípadných zmien v personálnom obsadení na MV SR a následne si dohodne termín u generálneho riaditeľa SVS.

J. Meliš sa v správe o činnosti ZV dotkol aj Komisie pre sociálnu politiku MV SR, v ktorej sú za odborovú organizáciu SVS MV SR členmi J. Meliš a Zuzana Krajčovičová a za odborovú organizáciu polície Júlia Ragačová a Alena Gazdíková. Osemčlenná komisia sa však pravidelne nestretávala a viazlo aj vyplácanie schválených sociálnych príspevkov. Podľa informácií predsedu J. Meliša príspevky mali byť dotknutým osobám vyplatené v mzde za marec 2020.

Čo sa týka plánovania činnosti na rok 2020, ZV bude pracovať na zorganizovaní školenia BOZP pre tých členov, ktorí sa ponúkli byť zástupcami zamestnancov BOZP v Slovenskom národnom archíve, Štátnom archíve v Nitre a Štátnom archíve v Bratislave, pracovisko Archív Modra. Ostatné archívy a ani ich pracoviská takých zástupcov zatiaľ nemajú. Okrem spomenutého termínu stretnutia s generálnym riaditeľom SVS plánuje ZV dotiahnuť výrobu propagačných materiálov odborovej organizácie SVS MV SR. Tie sú po obsahovej stránke navrhnuté, chýba doriešiť grafický dizajn a tlač. ZV zistí možnosť preplatenia nákladov s tým spojených v SLOVES-e, prípadne, či SLOVES alebo Konfederácia odborových zväzov má vlastného zmluvného grafika. Poslednou plánovanou aktivitou je výročná členská schôdza, ktorá sa bude konať niekedy začiatkom júna 2020 pravdepodobne v Žiline.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 11. DECEMBRA 2019 V BRATISLAVE

Program:
Zimný seminár venovaný Otmarovi Gergelyimu – zhodnotenie
30. výročie vzniku SSA
Edičná činnosť SSA
Vyhodnotenie hospodárenia SSA
Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo osem členov výboru, traja sa ospravedlnili, jeden sa neospravedlnil. Predsedníčka SSA Martina Orosová prizvala na zasadnutie aj Ivanu Červenkovú, Miroslava Martinického, Drahomíra Veličku a Máriu Feješovú, ktorá sa však dopredu ospravedlnila.

Celkom na úvod sa M. Orosová poďakovala všetkým členom SSA za ich prácu a osobnú angažovanosť. Menovite členom výboru a členom redakčnej rady Fóra archivárov (K. Bodnárová, I. Červenková, M. Feješová, Š. Hrivňák, M. Bednárová), osobitne F. Chudjákovi za prípravu *Zborníka SSA 2018* a Š. Hrivňákovi za vydanie monografie *Jozef Watzka – srdcom archivár.*

Dňa 4. decembra 2019 sa v Regionálnom múzeu v Mojmírovciach uskutočnilo v poradí piate podujatie z cyklu *Osobnosti slovenského archívnictva*, ktoré bolo venované osobe PhDr. Otmara Gergelyiho (1919 – 1995). V rámci neho vystúpilo šesť aktívnych účastníkov s odbornými príspevkami, medzi nimi aj muzikológ a organológ PhDr. Marian Alojz Mayer, CSc., ktorý je zároveň Gergelyiho synovcom. Pozvanie prijala aj manželka O. Gergelyiho pani Ing. Alžbeta Oberthová, CSc. Členovia výboru, ako aj účastníci podujatia, ktorých bolo podľa prezenčnej listiny 50, hodnotili tento seminár veľmi pozitívne. Podľa niektorých dosiahol dokonca zo všetkých doterajších seminárov z cyklu najvyššiu odbornú úroveň a kvalitu. Príspevky boli rozmanité, čo súviselo so širokou pracovnou angažovanosťou O. Gergelyiho. M. Orosová sa poďakovala neprítomnému P. Kerestešovi za organizáciu seminára, ktorú zabezpečoval predovšetkým Štátny archív v Nitre v spolupráci s tajomníkom SSA Š. Hrivňákom.

Š. Hrivňák otvoril tému budúcoročného seminára. V následnej diskusii rezonoval názor, aby cyklus *Osobnosti slovenského archívnictva* bol venovaný osobám, ktoré majú už svoju životnú púť a dielo uzavreté a možno ho tak kriticky zhodnotiť. V tomto kontexte členovia výboru navrhli, že budúcoročný seminár sa nemusí týkať osoby, ktorá bude mať okrúhle výročie narodenia. Š. Hrivňák spomenul meno archivára a historika Ondreja Rodomila Halagu (1918 – 2011). V súvislosti s touto možnosťou osloví v rámci spolupráce Archív mesta Košice, kde O. R. Halaga pôsobil.

Pri príležitosti 30. výročia vzniku SSA výbor naplánoval podujatie, ktoré sa uskutoční 25. februára v Justiho sieni Primaciálneho paláca v Bratislave. Členovia výboru sa uzniesli, že by malo ísť o moderovanú diskusiu. Moderátorom podujatia bude Štefan Hrivňák a diskusia bude rozdelená na dva bloky. Prvý sa bude venovať vzniku a dejinám, druhý súčasnosti a budúcnosti SSA.

Tajomník SSA niekoľko dní pred zasadaním rozposlal členom výboru a revíznej komisie tabuľku, v ktorej boli zosumarizované všetky samostatné edičné knižné počiny SSA od čias jej vzniku. Stále nevydaný je zborník z archívnych dní 2013, ktoré boli venované téme vedy, kultúry a športu v archívnych dokumentoch. Výbor poveril R. G. Marettu, aby oslovil pôvodnú editorku Máriu Grófovú, prípadne jednotlivých autorov odborných príspevkov, a začal tak postupne realizovať tvorbu samostatného zborníka.

O prácach na Zborníku SSA 2018 podal správu F. Chudják. Texty už prešli jazykovou korektúrou a aktuálne ich zalamuje grafik Miloš Danko, ktorého odporučil J. Šedivý. Žiadosť o cenovú ponuku sa pošle spoločnosti EQUILIBRIA, s. r. o., ktorá tlačila aj poslednú knihu z produkcie SSA. Náklad bude 350 kusov a do najbližšieho podujatia, t. j. do 25. februára 2020, musí byť zborník vytlačený. M. Orosová uviedla, že zborník je benefitom pre členov SSA, bude sa rozdávať členom SSA, nebude však zdarma pre všetkých účastníkov podujatí SSA, s čím členovia výboru súhlasili.

Š. Hrivňák informoval výbor o postupe prác na Biografickom slovníku slovenských archivárov. Henrieta Žažová robí aktuálne kontrolu hesiel, práca ide veľmi pomaly, pretože redaktorské korektúry v niektorých prípadoch neboli dostatočne dôsledné.

M. Orosová vyzvala hostí M. Martinického a D. Veličku, aby prezentovali publikačné aktivity spolku Pro Archivis. Jednou z hlavných aktivít o. z. Pro Archivis je vydávanie archívnej ročenky s názvom *Archívny almanach*. Aktuálne je v tlači druhé číslo.

M. Martinický a D. Velička oboznámili členov výboru s poslaním tohto časopisu, ktorým je zaplniť vákuum, ktoré pri absencii odborného archívneho periodika na Slovensku momentálne je. Stretnutie s výborom sa týkalo možnosti spolupráce. Ohľadom propagácie, distribúcie a získavania príspevkov M. Martinický avizoval, že spolupráca už úspešne funguje. Uviedol tiež, že do posledného čísla *Archívneho almanachu* boli zaslané aj príspevky nedostatočnej kvality a museli ich odmietnuť. Z tohto dôvodu chcú kreovať redakčnú radu časopisu, aby proces získavania a posudzovania príspevkov bol transparentnejší. V súvislosti s tým by chceli poprosiť o pomoc výbor SSA, načrtol aj možnosť partnerstva a finančnej participácie. J. Šedivý predstavil názor, že časopis by mohol vychádzať aspoň dvakrát ročne a časom by sa tak mohol dostať aj do databáz, ktoré by zvyšovali jeho atraktivitu na vedeckom poli. M. Martinický a D. Velička zhodnotili, že zatiaľ na to nie sú podmienky ani prostriedky, ale ako potenciálnu víziu to vnímajú pozitívne. D. Velička uviedol, že na poslednej porade riaditeľov štátnych archívov odznela informácia, že *Slovenská archivistika* sa začne znovu vydávať od roku 2020. Realizáciu bude mať na starosti Slovenský národný archív. Existenciu časopisu *Archívny almanach* to však v žiadnom prípade neohrozuje. D. Velička tiež ozrejmil, že už dávnejšie uvažovali o vytvorení širšej redakčnej rady rozdelenej na „výkonnú časť“ a „reprezentatívnu časť“, ktorá by zvyšovala úroveň a reprezentatívnosť časopisu. Spolu s M. Martinickým ponúkli výboru SSA možnosť, aby navrhli členov do redakčnej rady. M. Martinický pripomenul, že vymenovanie by nemalo ohroziť už existujúce a fungujúce projekty a tiež, aby sa nenavrhovali osoby, ktoré sú už v súčasnosti na hrane svojich časových možností. Ďalej uviedol, že v ich spolku Pro archivis je možnosť kolektívneho členstva. M. Orosová navrhla, že SSA vstúpi do spolku ako kolektívny člen, o čom sa uskutoční internetové hlasovanie medzi členmi výboru. Členovia výboru SSA sa zároveň uzniesli, že finančne podporia časopis *Archívny almanach* a stanú sa spoluvydavateľom, s čím obaja hostia predbežne súhlasili. M. Orosová spolu s M. Martinickým pripraví návrh zmluvy na spoluprácu, ktorý predloží výboru SSA.

Vyhodnotenie hospodárenia za rok 2019 predniesla hospodárka M. Švoliková. Do nového roku spoločnosť vstupovala so sumou 8009,11 € na spolkovom účte, v pokladni bolo 55,70 €. K 09. 12. 2019 bolo na účte 7 900,15 € a v pokladni hotovosť 1 112,68 €. Členské a zápisné platby v hotovosti a na účet činili sumu 1 876 €. Najväčšie výdavky v roku 2019 predstavovala organizácia archívnych dní v Nitre, spolu 3 203,10 €. Okrem toho to boli: 209 € za spracovanie daňového priznania, za web 70,44 €, preklady resumé pre zborník SSA 2018 260 € a i.

Prihlášku za člena SSA zaslal pracovník MV SR, Štátneho archívu v Bratislave Ľuboš Janáček. Výbor ho jednohlasne prijal.

M. Orosová informovala, že do konca roka bude hotová nová webová stránka SSA. Informovala tiež, že si zriadila novú e-mailovú adresu, odkiaľ bude členom SSA rozposielať informácie.

Na záver predsedníčka SSA M. Orosová poďakovala členom výboru a hosťom za účasť na zasadnutí.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 5. FEBRUÁRA 2020 V BRATISLAVE

Program:
XXIV. archívne dni v SR 2020
Seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva VI.
30 rokov SSA
Spolupráca so Spolkom Pro Archivis
Edičná činnosť SSA
Jesenná exkurzia
Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo osem členov výboru, traja sa ospravedlnili, jeden sa neospravedlnil.

Na zasadnutie boli prizvaní Jana Baherníková-Gubášová a Branislav Geschwandtner z Archívu SAV, ktorí členom výboru predstavili predbežný program archívnych dní. XXIV. archívne dni v SR sa budú konať 5. – 7. mája 2020 na Smolenickom zámku. Prihlásených je 15 referujúcich, zo zahraničných odborníkov sa prihlásili dvaja archivári z Národného archívu v Prahe. Témy sú pestré, regionálne, nadregionálne i metodologické. Príspevky zahŕňajú časové obdobie od 13. po 20. storočie. Prvý konferenčný deň (utorok) popoludní bude

prezentovaných 8 príspevkov. Druhý deň bude prebiehať konferenčná časť iba doobeda a bude v nej prezentovaných 7 referátov. Popoludnie bude venované exkurziám. Vo štvrtok dopoludnia sa bude konať valné zhromaždenie SSA. Po prvom konferenčnom dni bude nasledovať neformálny program, eventuálne krátka prehliadka Smolenického zámku. Hostia a prednášajúci budú po večeri pozvaní do podniku Včelco v Smoleniciach. Výbor sa zhodol na dvoch navrhovaných možnostiach exkurzie pre účastníkov archívnych dní v stredu popoludní. Prvou bude exkurzia spojená s degustáciou vína do vinárstva ELESKO Wine Park v Modre. Druhou možnosťou bude ľahká túra po náučnom chodníku Smolenický kras. Pre zahraničných hostí bude počas prednášok zabezpečený samostatný program – exkurzia do Trnavy spojená s prehliadkou mesta a Štátneho archívu v Trnave a exkurzia na hrad Červený Kameň. Tlmočníkmi a sprievodcami zahraničných hostí budú Kristína Majerová a Jozef Meliš. Problematická je otázka dopravy. Je potrebné zabezpečiť prevoz účastníkov zo stanice v Trnave do Smoleníc, prevoz účastníkov na exkurziu do Modry a prevoz zahraničných hostí do Trnavy a na Červený Kameň. V prihláške na archívne dni bude uvedená cena raňajok, obeda, večere a slávnostnej večere spolu s ďalšími podmienkami (rezervovanie ubytovania). Konferenčný poplatok sa predbežne stanovil na 30 € pre nečlenov a 15 € pre členov SSA.

Tajomník SSA Š. Hrivňák v zmysle záverov z posledného zasadnutia mal osloviť Archív mesta Košice vo veci organizovania seminára venovaného životu a dielu Ondreja Halagu. Š. Hrivňák informoval výbor, že riaditeľka archívu Mária Hajduová neodporučila venovať tento ročník O. Halagovi, keďže oveľa aktívnejší bol na poli historiografie. Š. Hrivňák navrhol výboru namiesto toho PhDr. Zoru Viestovú, ktorá by tento rok oslávila sté narodeniny. Zora Viestová zanechala výraznú stopu v skalickom archíve, dlhé roky ho viedla a výrazne obohatila aj regionálne dejiny Skalice a Záhoria.

M. Orosová oznámila výboru, že z dôvodu nevyhovujúceho termínu je podujatie, ktoré sa malo uskutočniť 25. februára, zrušené. Nebude sa konať v Primaciálnom paláci, čo zabezpečil Š. Hrivňák. Po diskusii prisľúbil J. Šedivý zabezpečiť Moyzesovu sieň FiF UK pre toto podujatie, ktoré sa tak presúva na druhú polovicu marca. Pôjde o moderovanú diskusiu s významnými členmi a predsedami SSA. Výbor sa oproti pôvodným plánom rozhodol rozšíriť diskusiu o jeden blok. Do prvého bloku (vznik SSA) budú prizvaní Ladislav Vrteľ, Juraj Roháč a Veronika Nováková. V druhom bloku (minulosť SSA) bude priestor venovaný bývalým predsedom – Veronike Novákovej, Zuzane Kollárovej, Radoslavovi Ragačovi a Márii Grófovej. V treťom bloku (súčasnosť a budúcnosť SSA) prisľúbili svoju účasť M. Orosová, Miroslav Martinický a Mária Feješová. M. Orosová prišla s myšlienkou, že diskusia by mohla byť nahrávaná a neskôr prístupná na internete.

M. Orosová 3. februára 2020 rozposlala členom výboru prostredníctvom e-mailu upravenú a doplnenú verziu návrhu zmluvy medzi SSA a Spolkom Pro Archivis. Do nej už boli zapracované pripomienky členov výboru, ktoré predsedníčke adresovali po rozposlaní prvej verzie dohody. Dokument v takomto znení výbor jednohlasne prijal. V zmysle predošlého zasadnutia členovia výboru menovite navrhovali jednotlivé osoby do redakčnej rady *Archívneho almanachu*. Po diskusii sa zhodli na týchto menách: Pavol Pytlík, Karin Šišmisová, Katarína Nádaská, Daniel Hupko, Lucia Krchnáková a Kristína Majerová.

F. Chudják informoval výbor, že Zborník SSA 2018 je zalomený a bol odoslaný do tlače. Vynaložené financie predstavujú cca 900 €. Zalomenie textu a obrázkov zabezpečil Miloš Danko, tlač firma EQUILIBRIA, s. r. o., Košice. V zmysle záverov z predošlého zasadnutia mal R. G. Maretta úlohu osloviť Máriu Grófovú vo veci Zborníka SSA 2013. R. G. Maretta uviedol, že zatiaľ sa s M. Grófovou nestretol. Táto úloha mu teda zostáva a bude o nej referovať na ďalšom zasadnutí.

M. Bednárová navrhla, aby sa tento rok konala exkurzia po južnej Morave so zameraním na archívy, iné kultúrne a osvetové inštitúcie a pamätihodnosti a vínne pivničky. M. Bednárová má za úlohu zistiť ďalšiu perspektívu tohto výletu.

Do SSA sa prihlásili traja noví členovia: Matúš Kaščák, Rastislav Karaba a Peter Konečný. Boli jednohlasne prijatí.

Ohľadom možnosti venovať SSA 2%, prípadne 3% z daní, bude verejnosť informovaná prostredníctvom e-mailu a facebookovej skupiny SSA. Dobrovoľníkom, ktorí prejavili záujem, vystaví M. Orosová potvrdenie o dobrovoľníctve na venovanie 3 % z daní.

Na záver predsedníčka SSA M. Orosová poďakovala členom výboru za účasť na zasadnutí.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov za rok 2018 (1. časť)

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, 174 s., ISBN 978-80-971767-6-1.

BARTAL, Michal – GAZDÍKOVÁ, Alena – LUZ, Rastislav. Vznik 1. Československej republiky v zrkadle archívnych dokumentov 2. OSAD SNA. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 9-11, ISBN 978-80-971767-6-1.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Kráľovské investície na Záhorí. In *Téma*, č. 23, 8. júna 2018, s. 60-64.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia). KAMENICKÝ, Miroslav – SZÖGI, László. Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 75-76, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia). STREŠŇÁK, GÁBOR (zost.). Az Esterházyak fraknói ifjabb ága / Mladšia fraknovská línia Esterházyovcov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 64-67, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia). NÉMETHOVÁ, Silvia (zost.). Mária Terézia a jej doba vo svetle pomocných vied historických. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 69-72, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia). PEKÁR, Martin. Príbeh Juraja Szánta: Rozhovor o záchrancoch a obeti. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, 122 s., ISBN 978-80-8152-583-4. In *Mesto a dejiny*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 125-126, ISSN 1339-0163.

GABRÍKOVÁ, Alžbeta. Výstava Slovenského národného archívu o vzniku Československej republiky v roku 1918. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 36-37, ISSN 1339-8423.

GABRÍKOVÁ, Alžbeta. Výstava „Štvrťstoročie spolu. Československo a Podkarpatská Rus“. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 37-38, ISSN 1339-8423.

GERBOCOVÁ, Tajana. Verejnosť proti násiliu a vznik Slovenskej republiky. In *Na ceste k slovenskej štátnosti*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr sekcie verejnej správy; Košice: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Košiciach, 2018, s. 451-475, ISBN 978-80-969971-6-9.

HAFKOVÁ, Zuzana – MAKOVÁ, Alena. Porovnanie vlastností klucelových laminačných fólií používaných pri stabilizácii poškodeného pauzovacieho papiera. In *Zborník z vedeckej konferencie CSTI 2018, 7. – 9. marca 2018 v Bratislave – Premosťovanie disciplín a druhov dedičstva – efektívna ochrana dedičstva v 21. storočí*. Bratislava, 2018, s. 127-139, dostupné na: http://www.snm.sk/?zbornik-3.

HRIČOVSKÁ, Janka. Fedor Houdek a Parížska mierová konferencia. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 105-116, ISBN 978-80-971767-6-1.

KAFÚNOVÁ, Jana. Na ceste k slovenskej štátnosti. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s., ISSN 1339-8423.

KUZMÍKOVÁ, Miriam. Spomienky slovenských politikov a verejných predstaviteľov ako prameň k obdobiu vzniku 1. ČSR. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 112-123, ISBN 978-80-971767-6-1.

LUZ, Rastislav. *Účtovné registre Bratislavskej kapituly 1417 – 1529*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, 288 s., ISBN 978-80-223-4636-8.

LUZ, Rastislav. Stratené epigrafické pamiatky Kostola sv. Juraja vo Svätom Jure. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 67, 2018, č. 1, s. 44-47.

LUZ, Rastislav. Fondy Slovenského národného archívu ako pramenná základňa pre výskum ochrany prírody v rokoch 1918 – 1939. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 327-338, ISBN 978-80-89933-06-8.

ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka – LUZ, Rastislav – VESELOVSKÁ, Eva – ZAHRADNÍKOVÁ, Zuzana. A medieval notated missal of Scandinavian origin in Slovakia. In *Cantus Planus*: abtracts / [bez zostavovateľa]. Växjö (Švédsko): Linnaeus University, 2018, s. [11-11].

PÚČIK, Marek. Zo starých písiem. In GÉCZYOVÁ, Iveta – GREŠNER, Lukáš (eds.). *Tužina: dedina storakých remesiel*. Martin: Neografia, 2018, s. 31-52, ISBN 978-80-570-0149-2.

PÚČIK, Marek. Dejiny písané zlatom. In GÉCZYOVÁ, Iveta – GREŠNER, Lukáš (eds.). *Nitrianske Pravno: Miesto s pamäťou zlata*. Martin: Neografia, 2018, s. 51-86, ISBN 978-80-570-0423-3.

REPJAK, Lukáš – GERBOCOVÁ, Tajana. Prvá pozemková reforma a vznik Československej republiky. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 68-74, ISBN 978-80-971767-6-1.

ŠKUTOVÁ, Martina. Formovanie štátnych orgánov v procese začleňovania Slovenska do 1. ČSR. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 34-35, ISSN 1339-8423.

TICHÝ, Ivan. Namiesto úvodu – Prehľad ústredných orgánov, ich personálneho zloženia a fondov v Slovenskom národnom archíve. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 4-8, ISBN 978-80-971767-6-1.

TVRDOŇOVÁ, Daniela. Pôdohospodársky archív – dedičstvo, z ktorého čerpáme dodnes. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 78-91, ISBN 978-80-973164-1-9.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela – BARTAL, Michal. Kompetencie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska v rokoch 1918 – 1920 v dokumentoch SNA. In *Na ceste k slovenskej štátnosti*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr sekcie verejnej správy; Košice: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Košiciach, 2018, s. 83-98, ISBN 978-80-969971-6-9.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Deň otvorených dverí v Slovenskom národnom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 43-45, ISSN 1339-8423.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Napoleonov vzťah k ženám – prvé skúsenosti s láskou. In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, október 2018, č. 77, s. 12-16, ISSN 1213-6999.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela – BARTAL, Michal. Na ceste k slovenskej štátnosti – konferencia konaná v Košiciach v dňoch 18. – 20. septembra. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 31-32, ISSN 1339-8423.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SLOVENSKÝ BANSKÝ ARCHÍV V BANSKEJ ŠTIAVNICI

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI

GRAUS, Igor. Kristovi rytieri. Duchovné rytierske rády. In *Historická revue*, roč. 29, 2018, č. 11, s. 6-13, ISSN 1335-6550.

GRAUS, Igor. Z minulosti našich archívov. Predstavuje sa vám Štátny archív v Banskej Bystrici. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 50-56, ISSN 1339-8423.

GRAUS, Igor. Reštart a spolupráca. Editorial. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 4-6, ISSN 1339-8423.

GRAUS, Igor. (Recenzia). SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska II/2 1649 – 1711*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2017, 256 s., ISBN 978-80-89523-45-0. In *Vojenská história*, roč. 22, 2018, č. 3, s. 162-163, ISSN 1335-3314.

NAGYOVÁ, Monika. Dejiny archívu Gemerskej stolice do roku 1803. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 17-24, ISBN 978-80-973164-1-9.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV BANSKÁ ŠTIAVNICA

ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Belá v premenách času 1228 – 2018*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. r. o., Banská Belá: Obec Banská Belá, 2018, 208 s., ISBN 978-80-89415-22-9.

ČELKO, Mikuláš. Heraldické symboly Banskej Belej. In ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Belá v premenách času 1228 – 2018*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. r. o., Banská Belá: Obec Banská Belá, 2018, s. 32-35, ISBN 978-80-89415-22-9, (autor).

ČELKO, Mikuláš. Z dejín Banskej Belej. In ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Belá v premenách času 1228 – 2018*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. r. o., Banská Belá: Obec Banská Belá, 2018, s. 37-108, ISBN 978-80-89415-22-9, (spoluautor).

ČELKO, Mikuláš. Banská Belá v 20. storočí. In ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Belá v premenách času 1228 – 2018*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. r. o., Banská Belá: Obec Banská Belá, 2018, s. 92-08, ISBN 978-80-89415-22-9, (spoluautor).

ČELKO, Mikuláš. Osobnosti Banskej Belej. In ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Belá v premenách času 1228 – 2018*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. r. o., Banská Belá: Obec Banská Belá, 2018, s. 195-202, ISBN 978-80-89415-22-9, (spoluautor).

ČELKO, Mikuláš. K lokalizácii knižníc v Banskej Štiavnici v 16. – 18. storočí. In DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde a kol. *Historik na cestách: Jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 239-247, ISBN 978-80-22417-08-2.

ČELKO, Mikuláš. BACHRATÝ, Bohumír. Jozef Viktorián Pituk *1906 Banská Štiavnica †1991 Budapešť: kresba, ilustrácie, grafika, maľba, vitráže. Bratislava: FO ART, s. r. o, 2018, ISBN 978-8O-82O9-OO1-O. (časť štúdie zaradená v profile životopisu J. V. Pituka s. 5-6).

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV KREMNICA

DOBROTKOVÁ, Katarína. Dni otvorených dverí pracoviska Archív Kremnica. In *Kremnické noviny*, roč. XXVII., máj 2018, s. 11.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV LUČENEC

BECANIOVÁ, Kristína. Cholera v Novohrade. In *Zborník zo stretnutia priateľov regionálnej histórie*, roč. IV, 2018, s. 95-101.

BECANIOVÁ, Kristína. *Slávne lučenecké kaviarne na prelome 19. a 20. storočia*. Lučenec, 2018, 91 s.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO RIMAVSKÁ SOBOTA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO VEĽKÝ KRTÍŠ

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ZVOLEN

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE

BABIRÁT, Marián. Seminár Víno v prameňoch. In *Archívny almanach*, roč. 1, 2018, s. 106-107, ISBN 978-80-972999-0-3.

BABIRÁT, Marián. Víno v prameňoch. In *Fórum archivárov,* roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 42-43, ISSN 1339-8423.

DULOVIČ, Erik – GUBA, Ivan – FEJEŠOVÁ, Mária – CHORVÁT, Peter – MELIŠ, Jozef. *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919*. Bratislava – Košice: MV SR, 2018, 500 s., ISBN 978-80-973256-0-2.

MELIŠ, Jozef. Ocenenie pre Daniela Rapanta. In *Historický zborník*, 2018, č. 2, s. 189-191.

MELIŠ, Jozef. (Recenzia) ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Stredoveké premonštrátske kláštory v slovenskej časti územia bývalého Ostrihomského arcibiskupstva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, 325 s., ISBN 978-80-568-0053-9. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 65-69, ISSN 1339-8423.

PAVLÍKOVÁ, Lenka. Metodologické problémy spracovania sfragistického materiálu. In *DOC-*

TORANDORUM DIES 2018. Kraków – Trnava, 2018, s. 44-54.
SNAKOVÁ, Martina. Analýza archívnych prameňov rehole sv. Františka v Šariši. In ŽAŽOVÁ, Henrieta (ed.). *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča*. Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 135-149, ISBN 978-80-568-0180-2.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE, PRACOVISKO ARCHÍV MODRA

DULOVIČ, Erik – GUBA, Ivan – FEJEŠOVÁ, Mária – CHORVÁT, Peter – MELIŠ, Jozef. *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919*. Bratislava – Košice: MV SR, 2018, 500 s., ISBN 978-80-973256-0-2.
FEJEŠOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. HRIVŇÁK, Štefan a kol. *Víno v prameňoch*. Bratislava: Marenčin PT, 2018, 172 s., ISBN 978-80-569-0143-4. (spoluautori v kolektíve autorov).
FEJEŠOVÁ, Mária. Archív Okresného úradu v Bratislave ako predchodca Okresného archívu Bratislava-okolie. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 130-142, ISBN 978-80-973164-1-9.
FEJEŠOVÁ, Mária. Alagovičovci v Modre v 18. storočí. In *Historika. Malokarpatský historický občasník*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 34-38, ISSN 1338-998-X.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH

DULOVIČ, Erik – GUBA, Ivan – FEJEŠOVÁ, Mária – CHORVÁT, Peter – MELIŠ, Jozef. *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919*. Bratislava – Košice: MV SR, 2018, 500 s., ISBN 978-80-973256-0-2.
DULOVIČ, Erik. „Nelze-li zachovati dosavadní hranici...“ K účasti českých vedcov pri riešení československo-poľského územného sporu o Oravu a Spiš v rokoch 1918 – 1920. In *Slovanský přehled*, roč. 104, 2018, č. 2, s. 245-277, ISSN 0037–6922.
JARINKOVIČ, Martin – KÁRPÁTY, Vojtech – DULOVIČ, Erik a kol. *Košice 1918 – 1938. Zrod metropoly východného Slovenska*. Košice: MV SR, Štátny archív v Košiciach v spolupráci s Východoslovenským múzeom v Košiciach, 2018, 183 s., ISBN 978-80-973178-0-5.
PAVLOVIČ, Richard. Partyzánka. Emílie Lenártová (30. dubna 1921 – 30. září 1989). In ZÍDEK, Petr. *Po boku: Šestatřicet manželek našich premiérů (1918 – 2018)*. Praha: Euromedia Group, edice Universum, 2018, s. 230-236.
PAVLOVIČ, Richard. Reštitúcia archívnych dokumentov z Maďarska do Československa. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 71-77, ISBN 978-80-973164-1-9.
PAVLOVIČ, Richard. Sľub abstinencie. In *Časopis Na dedine*, 2018, č. 3, s. 101.
TOKÁROVÁ, Lucia. (Anotácia) TETTINGER, Marek – SNOPEK, Juraj. *Ako si zostaviť rodokmeň*. Bratislava: Ikar, 2017, 224 s., ISBN 978-80-551-5749-8. In *Mesto a dejiny*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 128-129, ISSN 1339-0163.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV MICHALOVCE

IHNÁT, Václav. Jenkovce v rokoch 1944 – 1989. In ANDRÉ, Jaroslav (ed.). *Jenkovce v zrkadle dejín*. Michalovce: Lipa, s. r. o., 2018, s. 57-93, ISBN 978-80-971765-2-5.
IHNÁT, Václav. Obec v Československej republike (1918 – 1939). In HREHA, Rastislav – MOLNÁR, Martin (zost.). *Ostrovany*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, Polygrafické práce, 2018, s. 88-101, ISBN 978-80-89925-09-4.
IHNÁT, Václav. *Ostrovany v Slovenskej republike (1919 – 1944)*. In HREHA, Rastislav – MOLNÁR, Martin (zost.). *Ostrovany*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, Polygrafické práce, 2018, s. 102-110, ISBN 978-80-89925-09-4.
IHNÁT, Václav. Ostrovany v rokoch 1945 – 1989. In HREHA, Rastislav – MOLNÁR, Martin (zost.). *Ostrovany*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, Polygrafické práce, 2018, s. 111-142, ISBN 978-80-89925-09-4.
IHNÁT, Václav. Obec v rokoch 1944 – 1989. In MOLNÁR, Martin (zost.). *Petrovce nad Laborcom*. Petrovce nad Laborcom: Jozef Rovňák EXCEL, 2018, s. 71-97, ISBN 978-80-89697-38.
IHNÁT, Václav. Tibava v rokoch 1944 – 1989. In MOLNÁR, Martin (zost.). *Tibava*. Martin, 2018, s. 103-142.
IHNÁT, Václav. Vyšná Rybnica v rokoch 1944 – 1989. In HREHA, Rastislav – MOLNÁR, Martin (zost.). *Vyšná Rybnica*. Michalovce, 2018, s. 87-135.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV ROŽŇAVA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV SPIŠSKÁ NOVÁ VES

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV TREBIŠOV

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE

BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, 244 s., ISBN 978-80-973263-0-2.

BELEJ, Milan. K problematike začleňovania Nitry do Československej republiky. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 9-26, ISBN 978-80-973263-0-2.

BELEJ, Milan. Od uhorskej revolúcie do rozpadu monarchie (1848 – 1918). In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 89-121, ISBN 978-80-973164-0-2.

BELEJ, Milan. V medzivojnovom období a počas II. svetovej vojny (1918 – 1945). In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 121-156, ISBN 978-80-973164-0-2.

BELEJ, Milan. Možnosti využitia archívnych fondov v Štátnom archíve v Nitre pre výskum školstva do roku 1945. In KOVÁTS-NÉMETH, Mária – LÉVAI, Attila – SZABÓ, Péter (eds.). *A Magyarság megtartó ereje* a *Kárpát-medencében*. Győr: Palatia Nyomda és kiadó, 2018, s. 77-92, ISBN 978-615-5904-10-3.

BELEJ, Milan. Nitrianska župa a jej prechod do Československej republiky. In *Na ceste k slovenskej štátnosti*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr sekcie verejnej správy; Košice: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Košiciach, 2018, s. 213-239, ISBN 978-80-969971-6-9.

FAZEKAS, Attila. Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3-4, s. 44-46, ISSN 1339-8423.

HOLEČKA, Ladislav. Dejiny archívu Tekovskej stolice do roku 1861. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 38-45, ISBN 978-80-973164-1-9.

HOLEČKA, Ladislav. Augustové udalosti v roku 1968 v Nitre a okolí. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 167-187, ISBN 978-80-973263-0-2.

HOLEČKA, Ladislav. Vývoj obce po roku 1945 až do súčasnosti. In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 157-190, ISBN 978-80-973164-0-2.

KERESTEŠ, Peter. *Najstaršia kniha mesta Nitry 1681 – 1693*. Nitra: Mesto Nitra, 2018, 239 s., ISBN 978-80-972662-5-7.

KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, 271 s., ISBN 978-80-973164-0-2.

KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, 202 s., ISBN 978-80-973164-1-9.

KERESTEŠ, Peter. Hnutie župných archivárov za spoločenské uznanie a zvýšenie platov na začiatku 20. storočia. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 58-70, ISBN 978-80-973164-1-9.

KERESTEŠ, Peter. Oblastná pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Nitre (1949 – 1954) a jej osudy. In *Archívny almanach*, roč. 1, 2018, s. 52-61, ISBN 978-80-972999-0-3.

KERESTEŠ, Peter. Zaniknutý františkánsky kláštor Panny Márie v Nitre. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 67, 2018, č. 3, s. 48-51.

KERESTEŠ, Peter. V období stredoveku. In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 27-32, ISBN 978-80-973164-0-2.

KERESTEŠ, Peter. V období osmanskej expanzie a protihabsburských povstaní v rokoch 1526 –

1711. In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 33-50, ISBN 978-80-973164-0-2.

KERESTEŠ, Peter. V období hospodárskej stability v rokoch 1711 – 1848. In KERESTEŠ, Peter a kol. *Lehota. Príroda – história – pamiatky – tradície – súčasnosť. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, s. r. o., 2018, s. 51-88, ISBN 978-80-973164-0-2.

KERESTEŠ, Peter. A Nyitrai Állami Levéltár története és gyűjteménye. In ALDOZÓ, István – DANCSECZ, Mónika – HEGEDÜS, Zoltán (szerk.). *Kisalföldi szemle V. Tanulmányok a Kisalföld múltjából*. Győr: MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 2018, s. 196-200.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV KOMÁRNO

PALUGA, Lukáš. Komárňanský mestský archív v 18. a 19. storočí. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 166-178, ISBN 978-80-973164-1-9.

PALUGA, Lukáš. Echo udalostí roku 1968 na príklade Komárňanského okresu. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 188-200, ISBN 978-80-973263-0-2.

PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (eds.). *Sociálna a zdravotná starostlivosť v premenách čias*. Bratislava, Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2018, 201 s., ISBN 978-80-971528-7-1.

RÉPÁSOVÁ, Katarína. Úradnícke elity mesta Komárno po vzniku ČSR a ich kontinuita. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 40-58, ISBN 978-80-973263-0-2.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV LEVICE

BÁTOVSKÁ, Jarmila. Archivár v regióne. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 39-40, ISSN 1339-8423.

BÁTOVSKÁ, Jarmila. O levickej moruši. In *Čarovné Slovensko*, roč. II., september 2018, č. 9, s. 45.

BÁTOVSKÁ, Jarmila. *Sladký morušový receptár*. Vydavateľ OOCR – Tekov, NSK a i., 80 s., ISBN 978-80-970046-4-4.

BÁTOVSKÁ, Jarmila. História poľovníctva v regióne Levíc. In *Levické poľovnícke dni 27. 4. – 29. 4. 2018*. Slovenská poľovnícka komora, Lesy SR – OZ Levice. Autorka textu na s. 2-7.

BEŠINOVÁ, Eva. Oslavy vzniku ČSR v 1. polovici 20. storočia v regióne Levíc. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 82-98, ISBN 978-80-973263-0-2.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. Lekáreň v Bátovciach. In *Slovenský lekárnik*, 2018, č. 2, s. 14-19.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. História úverného družstevníctva v okrese Levice. In *Zborník Tekovského múzea v Leviciach*, roč. XI., 2018, s. 92-103.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. Prezentácia nového vydania knihy Imricha Karvaša Moje pamäti. V pazúroch gestapa. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 31, ISSN 1339-8423.

VINCZE, Ladislav. Stalo sa v Leviciach pred 100 rokmi. In *My. Týždeň na Pohroní*, roč. 27/15, 2018, od č. 1-51, spolu 51 článkov.

VINCZE, Ladislav. Obnovený ústredný kríž na cintoríne posvätia. In *My. Týždeň na Pohroní*, roč. 27/15, 2018, č. 43, s. 7.

VINCZE, Ladislav. Z histórie nemocničnej kaplnky. In *My. Týždeň na Pohroní*, roč. 27/15, 2018, č. 35. s. 7.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO NOVÉ ZÁMKY

VEREŠOVÁ, Miroslava. Nové Zámky v období vzniku Československej republiky. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 27-39, ISBN 978-80-973263-0-2.

GÁBRIŠOVÁ, Eva. Dvere okresného archívu otvorené. In *Castrum novum*, roč. XXVIII., 10. september 2018, č. 17.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV ŠAĽA

MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, 258 s.

MIKLEOVÁ, Monika. Zsigárd története 1950-től napjainkig. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 181-223.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Zsigárd a középkorban. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 9-14.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Zsigárd 1526 után. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 15-56.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Zsigárd pecsétje. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 57-59.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Zsigárdi nemesek. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 60-66.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Zsigárd 1848-ban. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 67-79.

NOVÁKOVÁ, Veronika. A zsigárdi és peredi csata. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 80-85.

NOVÁKOVÁ, Veronika. A katolikus egyházközség történetéből. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 86-92.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Levéltári szemle 2017/1-4. In *Archívny almanach*, roč. 1, 2018, s. 86-91, ISBN 978-80-972999-0-3.

POKREIS, Hildegarda. Zsigárd történelme 1850 és 1950 között. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 93-128.

SZEKERES KOVÁCS, Judit. Zsigárd a két világháború között. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 129-158.

SZEKERES KOVÁCS, Judit. Zsigárd 1938 és 1945 között. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 159-168.

SZEKERES KOVÁCS, Judit. A település közigazgatása 1945 és 1950 között. In MIKLEOVÁ, Monika – SZEKERESOVÁ, Judita – POKREIS, Hildegarda – NOVÁKOVÁ, Veronika. *Fejezetek Zsigárd történeméből*. Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2018, s. 169-180.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV TOPOĽČANY

GREŽĎOVÁ, Helena. Artúr Šimko. Neobyčajný život „obyčajného“ sudcu. In BELEJ, Milan – KERESTEŠ, Peter – PALÁRIK, Miroslav (zost.). *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2018, s. 151-166, ISBN 978-80-973263-0-2.

GREŽĎOVÁ, Helena. *Návšteva mesta (Návšteva TGM v Topoľčanoch)*. Dostupné na: http://tg-masaryk.cz/mapa.

GREŽĎOVÁ, Helena. Prvého prezidenta prilákala do mesta výstava. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 59, 2018, č. 14, s. 4.

GREŽĎOVÁ, Helena. Artúr Šimko. Neobyčajný život „obyčajného“ sudcu. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 59, 2018, č. 39, s. 4.

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2018 a informácie zaslané od autorov.*

Spracovala: *Ivana Červenková, Slovenský národný archív*

NOVINKY Z ICA

SLA – SEKCIA LITERÁRNYCH A UMELECKÝCH ARCHÍVOV MEDZINÁRODNEJ RADY ARCHÍVOV

V prvom čísle tohtoročného Fóra archivárov si v časti venovanej Medzinárodnej rade archívov (ICA) predstavíme Sekciu literárnych a umeleckých archívov (*Section on Literary and Artistic Archives*, skrátene *SLA*). Jej prítomnosť na webe ICA zarezonovala v súčasnej dobe najmä z dôvodu zmeny v riadení tejto sekcie, keď v decembri 2019 prebehli voľby do jej výboru na roky 2020 – 2024. Na jeho čele, ako prezident/predseda, stojí riaditeľ britského archívneho a literárneho výskumu David Sutton.

Poslaním sekcie je, slovami jej vedenia, sprostredkovať kultúrnu hodnotu a „kúzlo" literárnych a umeleckých archívov a vytvoriť celosvetovú sieť archivárov, kurátorov a používateľov. Počas obdobia činnosti bola sekcia začlenená a aktívna v týchto hlavných projektoch: celosvetový adresár inštitúcií, ktoré vlastnia literárne a umelecké archívy; adresár literárnych archívov mimo ich domácej krajiny (literárne archívy v diaspóre); adresár zdrojov pre literárne autorské práva; ochrana archívov disidentských autorov; osobné fondy – princípy a prax; literárne a umelecké dokumenty – poradenstvo pre autorov a umelcov; poradenstvo pre výskumníkov využívajúcich literárne archívy; karibské literárne archívy; literárne archívy v afrických krajinách; dokumentárne dedičstvo v ohrození; ochranná zóna pre ohrozené archívy; štúdium všetkých problémov týkajúcich sa korešpondencie v rámci literárnych zbierok; zbierková politika, jej princípy a prax; či elektronické médiá: zbieranie literárnych a umeleckých materiálov vo forme e-mailov, elektronických adresárov, sociálnych sietí, diskov, diskiet atď.

Ostatným publikačným počinom sekcie bolo špeciálne vydanie časopisu Comma, Comma 1/2017, ktoré bolo venované literárnym archívom. Je prístupné online pre členov ICA. Sekcia je aktívna aj prostredníctvom svojho blogu, ktorý v prípade záujmu nájdete na https://literaryartisticarchives-ica.org/blog/. Autori blogov na tomto mieste predstavujú čitateľom aktuálne témy týkajúce sa literárnych a umeleckých archívov na celom svete. Blogy sú v anglickom a francúzskom jazyku. V krátkosti na tomto mieste spomenieme niektoré z tých, ktoré boli publikované v rokoch 2019 – 2020:

ITEM (Inštitút moderných textov a rukopisov – *Institut des textes et manuscrits modernes*) *a vietnamské literárne rukopisy*. Blog informuje o archívnom fonde Pham Van Ky-a, najpublikovanejšieho vietnamského frankofónneho autora vo Francúzsku, ktorý sa nachádza vo Francúzskej národnej knižnici od roku 1998.

Archívy a autorské právo. Blog poukazuje na problematiku autorského práva a fakt, že súčasné literárne archívy sú vystavené početnejším výzvam v tejto oblasti než iné archívy. Obzvlášť markantné je to napríklad v prípade početnej korešpondencie, kde sú stovky potenciálnych držiteľov autorských práv v jednom archívnom fonde. Účasť na téme autorských práv je jednou z priorít SLA. V rámci tohto blogu nájdete aj podnetný a obsažný príspevok k téme autorských práv z pera Davida Suttona z apríla 2019. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_38/sccr_38_7.pdf.

Karibské literárne dedičstvo. Blog informuje o projekte britskej *University of East Anglia* zaoberajúcom sa karibskými autormi.

Ázijská diasporická literatúra: minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Blog informuje o pripravovanej konferencii na túto tému, ktorá sa uskutoční v júli 2020 v Malajzii.

Sprístupnenie listov T. S. Eliota po 60 rokoch. Informácia z Univerzity v Princetone, ktorá oznámila sprístupnenie listov angloamerického básnika T. S. Eliota adresovaných jeho priateľke a múze Emily Haleovej. Od 2. januára 2020 si tak verejnosť môže prečítať kolekciu 1131 listov, ktoré Haleová darovala tejto inštitúcii pred 60 rokmi s podmienkou, že ich táto sprístupní 50 rokov od jej (zomrela v roku 1969) alebo Eliotovej smrti (zomrel v roku 1965). Bližšie informácie o tomto archívnom materiáli môžete získať na https://www.princeton.edu/news/2019/12/30/ts-eliot-letters-among-best-known-sealed-literary-archives-open-princeton-after-60.

Literárne archívy v Číne. Ostatný blog SLA publikovaný 21. februára 2020. Obsahovo nie výrazne obsažný, je však podľa jeho autora akýmsi „blogom solidarity" v časoch šíriaceho sa vírusu v Číne.

Na záver tohto stručného prehľadu môžeme konštatovať, že SLA je v súčasnosti živou sekciou, ktorá sa snaží udržiavať priamy kontakt so svojimi členmi aj širokou verejnosťou, z čoho si môžeme i my, ako Spoločnosť slovenských archivárov, brať inšpiráciu.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

ARCHIVÁR ŽILINSKÉHO KRAJA

(na margo periodika Štátneho archívu v Žiline)

Pred troma rokmi vyšiel vo Fóre archivárov článok od kolegu M. Martinického o Štátnom archíve v Bytči.[1] Spomenul v ňom aj pripravované periodikum *Archivár Žilinského kraja*, ktoré, podľa jeho dovtedajších poznatkov, napokon nebolo vydané. Nedávno, pri práci s registratúrou niekdajšieho Štátneho okresného archívu v Kysuckom Novom Meste (ŠOKA KNM) a ŠOKA Čadca, sa nám podarilo objaviť jeden exemplár tohto periodika. Keďže ide o pozoruhodný počin našich predchodcov, dovolíme si ho v krátkosti predstaviť.

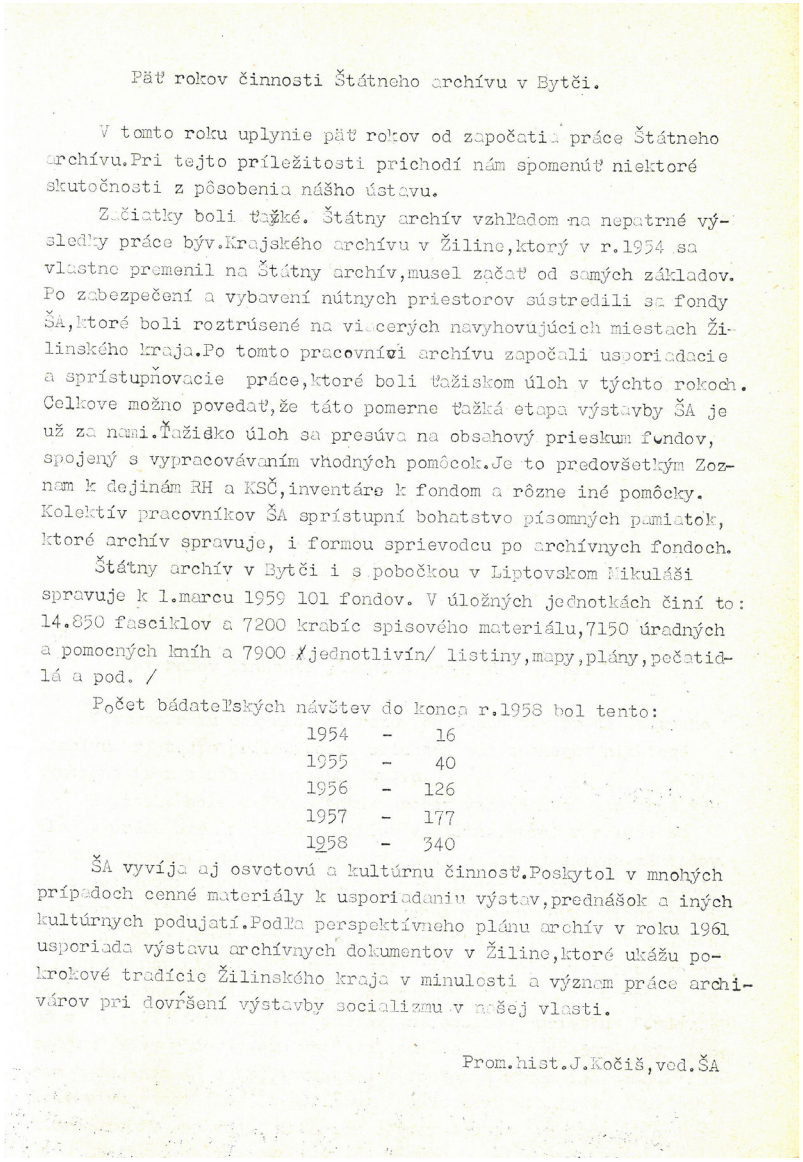
Prvá zmienka o vydávaní časopisu je datovaná v Bytči 9. júna 1959, keď sa Krajská správa (KS) MV v Žiline, archívne oddelenie obrátila na príslušné okresné archívy s výzvou na predkladanie príspevkov do tohto periodika. Zaujímavé je, že v úvodnej vete sa hovorí o tom, že archívne oddelenie KS MV vydáva odborný časopis Archivár Žilinského kraja. To evokuje predstavu, že nejaké číslo(a) už existovalo, hoci tomu zrejme tak nebolo. Cieľom časopisu bolo *„informovať spolupracovníkov nášho odboru o naliehavých úlohách v našej práci.“* Výzva ďalej pokračuje: *„očakávame, že naši spolupracovníci v archívoch NV sa budú obracať na nás s dopytmi, nejasnosťami, príp. s kritikou, oznámia nám doterajšie skúsenosti i v práci a prispejú odborným článkom do nášho časopisu zo svojho prostredia, ako spracovali materiál, ako pristupovali k spracovaniu fondov a pod.“* Týmto spôsobom redakcia chcela docieliť zvyšovanie úrovne časopisu, ktorý sa mal stať vítanou pomôckou pre mladších a v odbore ešte menej skúsených pracovníkov. Zabezpečené malo byť aj akési recenzné konanie, pretože články, ktoré do redakcie boli odoslané, mali byť uverejnené až po ich posúdení.[2]

Titulná strana periodika Archivár Žilinského kraja. Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca.

Exemplár, ktorý sa zachoval v tunajšej registratúre, je vlastne trojčíslom (č. 1, 2, 3) vydaným v roku 1959. Hoci na obálke je vyznačené, že časopis by mal vychádzať štvrťročne, je pravdepodobné, že chvályhodné zámery redakcie sa asi nepodarilo naplniť. Zvlášť, ak uvážime, že toto vydanie má rozsah 17 nečíslovaných strán formátu A4. O obsah sa postarali pracovníci Štátneho archívu v Bytči: vedúci Jozef Kočiš, Slavko Churý, Stanislav Palkovič, Alojzia Kočišová a Š. Rybár.[3] Tvorili ho úvodník, správa, dva články (i tie boli skôr aktuálnymi správami o situácii v okresných a podnikových archívoch), terminologické okienko a napokon upozornenie na novú literatúru. Nenachádzal sa tu nijaký odborný článok či štúdia v pravom slova zmysle. V editoriáli vedúceho KS MV P. Gregoroviča boli načrtnuté dôvody, ciele i plánovaná periodicita vydávania odborného časopisu: *„K vydávaniu nás*

[1] MARTINICKÝ, Miroslav. O Štátnom archíve (v Žiline so sídlom) v Bytči. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. XXVI, č. 2, s. 73.
[2] Štátny archív v Žiline, pracovisko Archív Čadca (ŠA ZA, pA CA), Štátny okresný archív v Kysuckom Novom Meste (ŠOKA, KNM), 1951 – 1960, šk. 1, č. sp. 6291/1959.
[3] ŠA ZA, pA CA, ŠOKA CA, 1958-1970, šk. 3, Časopis Archivár Žilinského kraja.

Päť rokov činnosti Štátneho archívu v Bytči.

V tomto roku uplynie päť rokov od započatia práce Štátneho archívu. Pri tejto príležitosti prichodí nám spomenúť niektoré skutočnosti z pôsobenia nášho ústavu.

Začiatky boli ťažké. Štátny archív vzhľadom na nepatrné výsledky práce býv. Krajského archívu v Žiline, ktorý v r. 1954 sa vlastne premenil na Štátny archív, musel začať od samých základov. Po zabezpečení a vybavení nútnych priestorov sústredili sa fondy ŠA, ktoré boli roztrúsené na viacerých nevyhovujúcich miestach Žilinského kraja. Po tomto pracovníci archívu započali usporiadacie a sprístupňovacie práce, ktoré boli ťažiskom úloh v týchto rokoch. Celkove možno povedať, že táto pomerne ťažká etapa výstavby ŠA je už za nami. Ťažisko úloh sa presúva na obsahový prieskum fondov, spojený s vypracovávaním vhodných pomôcok. Je to predovšetkým Zoznam k dejinám RH a KSČ, inventáre k fondom a rôzne iné pomôcky. Kolektív pracovníkov ŠA sprístupní bohatstvo písomných pamiatok, ktoré archív spravuje, i formou sprievodcu po archívnych fondoch.

Štátny archív v Bytči i s pobočkou v Liptovskom Mikuláši spravuje k 1. marcu 1959 101 fondov. V úložných jednotkách činí to: 14.850 fasciklov a 7200 krabíc spisového materiálu, 7150 úradných a pomocných kníh a 7900 /jednotlivín/ listiny, mapy, plány, pečatidlá a pod. /

Počet bádateľských návštev do konca r. 1958 bol tento:

1954	-	16
1955	-	40
1956	-	126
1957	-	177
1958	-	340

ŠA vyvíja aj osvetovú a kultúrnu činnosť. Poskytol v mnohých prípadoch cenné materiály k usporiadaniu výstav, prednášok a iných kultúrnych podujatí. Podľa perspektívneho plánu archív v roku 1961 usporiada výstavu archívnych dokumentov v Žiline, ktoré ukážu pokrokové tradície Žilinského kraja v minulosti a význam práce archivárov pri dovŕšení výstavby socializmu v našej vlasti.

Prom. hist. J. Kočiš, ved. ŠA

Článok J. Kočiša o činnosti Štátneho archívu v Bytči uverejnený v Archivárovi Žilinského kraja. Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca.

vedie snaha kolektívne pomôcť pracovníkom – archivárom skúsenosťami, radami a kritikou v prevádzaní súčasných odborných prác... Publikácia bude vychádzať 4 razy do roka, jej jednotlivé kusy budú evidované. Náš archívny časopis nehodlá konkurovať odborným časopisom celoštátnym, ako je Archívny časopis, Historický časopis a pod. Touto formou si chceme vymieňať skúsenosti o práci s archívnym materiálom a jeho spracovaní a využívaní v rámci Žilinského kraja... Musíme sa snažiť, aby každý archív sa stal vedecko-výskumným ústavom pre politické, hospodárske a kultúrne dejiny svojho obvodu.“

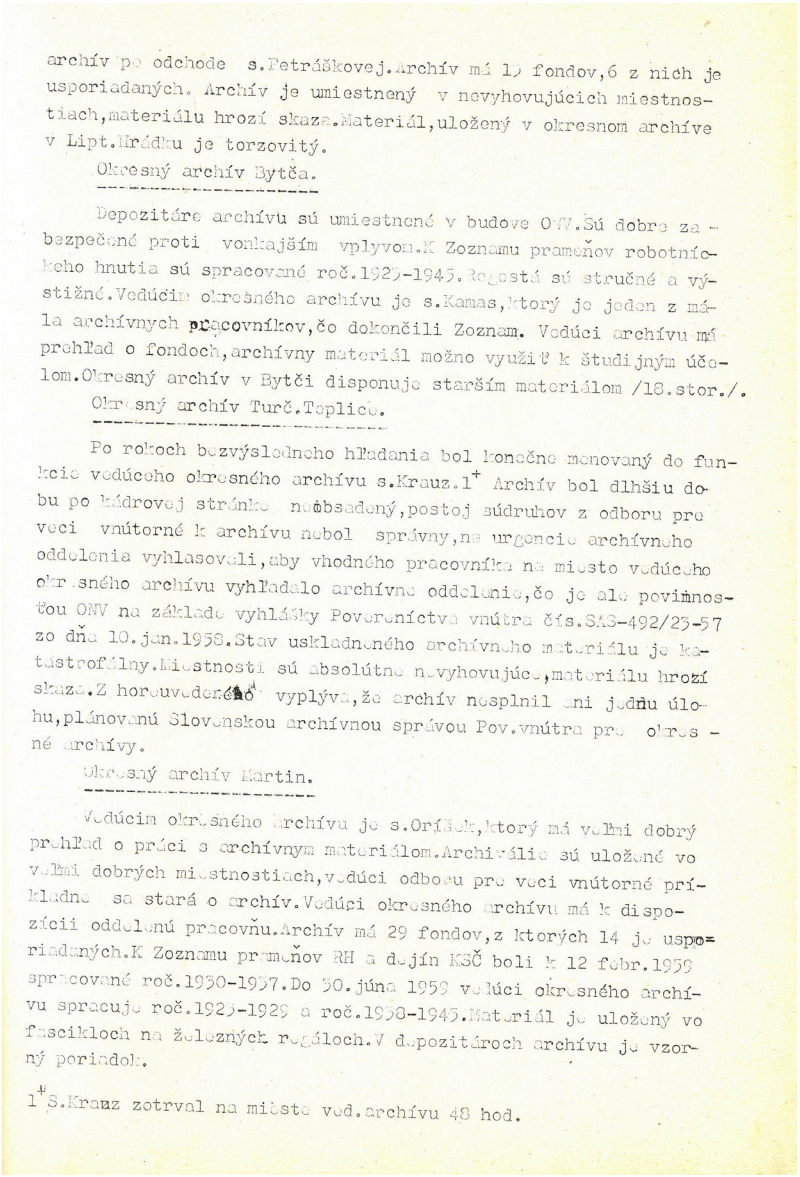
V správe *Päť rokov činnosti Štátneho archívu v Bytči* stručne sumarizoval jeho vedúci J. Kočiš celú činnosť archívu, ktorou vlastne nadväzoval na prácu bývalého Krajského archívu v Žiline. Štatisticky k 1. marcu 1959 spravoval ŠA so svojou pobočkou v Liptovskom Mikuláši 101 fondov, čo predstavovalo 14 850 fasciklov a 7200 škatúľ spisov, 7150 úradných a pomocných kníh a 7900 jednotlivín (kam sa počítali listiny, mapy, plány a pečatidlá). Od svojich začiatkov rapídne narastala aj bádateľská agenda. Kým v roku 1954 archív vykazoval 16, v roku 1958 to bolo už 340 bádateľských návštev.

O situácii okresných archívov v Žilinskom kraji referoval svojim rovnomenným príspevkom S. Churý. Skonštatoval v ňom, že stav archívov v kraji nebol uspokojivý. Najväčšou slabinou boli pracovníci bez potrebného odborného vzdelania (vo všetkých okresných archívoch pôsobili len takíto) a zväčša nevyhovujúce priestory pre uloženie písomností. Pritom v kraji v tom čase existovalo až 16 okresných (Rajec, Žilina, Kysucké Nové Mesto, Ružomberok, Ilava, L. Mikuláš, L. Hrádok, Bytča, Turčianske Teplice, Martin, P. Bystrica, Čadca, Trstená, D. Kubín, Púchov a Námestovo) a jeden mestský archív (Žilina). Najlepšie hodnotenia mali okresné archívy v Ružomberku, Martine, Dolnom Kubíne a po stránke personálnej aj archívy v Púchove a P. Bystrici. Naopak najväčšie problémy boli v Ilave, Turčianskych Tepliciach, Trstenej, Námestove či Rajci. Mimoriadne nepriaznivú personálnu situáciu riešili v Turčianskych Tepliciach. K celej záležitosti odcitujeme pasáž, ktorá najlepšie vystihuje tamojšie podmienky: *„po rokoch bezvýsledného hľadania bol konečne menovaný do funkcie vedúceho okresného archívu s. Krauz. Archív bol dlhšiu dobu po kádrovej stránke neobsadený, postoj súdruhov z odboru pre veci vnútorné k archívu nebol správny, na urgencie archívneho oddelenia vyhlasovali, aby vhodného pracovníka na miesto vedúceho okresného archívu vyhľadalo archívne oddelenie, čo je ale povinnosťou ONV...“* Bezútešnosť situácie dokresľuje poznámka pod čiarou, ktorá sa viaže k menu vedúceho Krauza: *„S. Kraz zotrval na mieste vedúceho archívu 48 hod.“*

Rubriku *Terminologický kútik* pripravil S. Palkovič. V ňom sa venoval definícii a terminológii pojmu archív, archívny fond a zbierka. Príspevkom *Podnikové archívy a spisovne* túto problematiku rozvinul Š. Rybár. Najskôr definoval, aký by mal taký-

to archív byť, čomu by mal slúžiť, aký je rozdiel medzi archívom a spisovňou (registratúrnym strediskom), poukázal na neduhy, niektoré sú v archívnictve takmer signifikantné, napr. nedostatočné finančné ohodnotenie, rezervovaný (diplomaticky povedané) postoj nadriadených k archívu a archivárom, kumulácia funkcií archivára a pracovníka spisovne a pod. V článku boli uvedené aj závody, ktoré *„tvrdošijne odmietali zriadenie archívu“*, napr. ZPS (Závody presného strojárstva) v Dubnici nad Váhom, Severoslovenské liehovary a konzervárne v L. Mikuláši či Cementárne v L. Lúčke. Naopak *„význam archívu a spisovne správne pochopili“* v Spojených sklárňach L. Rovne, Cementárni Ladce, Váhostave Žilina, Severoslovenských celulózkach a papierňach v Ružomberku, Drevoimpregne Žilina či tamojších Chemických závodoch atď. Na záver ešte jednu vetu z článku: *„keď archivár plní úkoly svedomite a má k tejto práci vzťah, tam nie je archív pokladaný za nepotrebnú záťaž v podniku a archivár nie je pokladaný za posledného pracovníka, ktorého možno použiť na všetky podradné práce. Aký je archivár, taká je spisová služba, taký je archív a taká je celá práca.“*

V poslednej rubrike *Nové knihy...* predstavila A. Kočišová štyri novo vydané tituly, ktoré mali archivárom napomôcť zvyšovať ich *„politickú a odbornú úroveň.“* Medzi inými je tu upozornenie i na vydaných sprievodcov po okresných archívoch (Louny, Český Krumlov a Nymburk), ktoré mohli poslúžiť aj ako metodická pomôcka.[4]

archív po odchode s.Petráškovej.Archív má 10 fondov,6 z nich je usporiadaných. Archív je umiestnený v nevyhovujúcich miestnostiach,materiálu hrozí skaza.Materiál,uložený v okresnom archíve v Lipt.Hrádku je torzovitý.

Okresný archív Bytča.

Depozitáre archívu sú umiestnené v budove ONV.Sú dobre zabezpečené proti vonkajším vplyvom.K Zoznamu prameňov robotníckeho hnutia sú spracované roč.1920-1945. Registrá sú stručné a výstižné.Vedúcim okresného archívu je s.Kamas,ktorý je jeden z mála archívnych pracovníkov,čo dokončili Zoznam. Vedúci archívu má prehľad o fondoch,archívny materiál možno využiť k študijným účelom.Okresný archív v Bytči disponuje starším materiálom /18.stor./.

Okresný archív Turč.Teplice.

Po rokoch bezvýsledného hľadania bol konečne menovaný do funkcie vedúceho okresného archívu s.Krauz.1+ Archív bol dlhšiu dobu po hádrovej stránke neobsadený,postoj súdruhov z odboru pre veci vnútorné k archívu nebol správny,na urgencie archívneho oddelenia vyhlasovali,aby vhodného pracovníka na miesto vedúceho okresného archívu vyhľadalo archívne oddelenie,čo je ale povinnosťou ONV na základe vyhlášky Povereníctva vnútra čís.SAS-492/23-57 zo dňa 10.jan.1958.Stav uskladneného archívneho materiálu je katastrofálny.Miestnosti sú absolútne nevyhovujúce,materiálu hrozí skaza.Z horeuvedeného vyplýva,že archív nesplnil ani jednu úlohu,plánovanú Slovenskou archívnou správou Pov.vnútra pre okresné archívy.

Okresný archív Martin.

Vedúcim okresného archívu je s.Oríšek,ktorý má veľmi dobrý prehľad o práci s archívnym materiálom.Archiválie sú uložené vo veľmi dobrých miestnostiach,vedúci odboru pre veci vnútorné príkladne sa stará o archív.Vedúci okresného archívu má k dispozícii oddelenú pracovňu.Archív má 29 fondov,z ktorých 14 je usporiadaných.K Zoznamu prameňov RH a dejín KSČ boli k 12 febr.1959 spracované roč.1950-1957.Do 30.júna 1959 vedúci okresného archívu spracuje roč.1920-1929 a roč.1938-1945.Materiál je uložený vo fasciklech na železných regáloch.V depozitároch archívu je vzorný poriadok.

1+S.Krauz zotrval na mieste ved.archívu 48 hod.

Ukážka z obsahu periodika Archivár Žilinského kraja. Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca.

Toľko v stručnosti o obsahu jedného z prvých odborných archivárskych periodík, ktoré boli vydávané na Slovensku (vieme napr. i o periodiku Archivár spod Dukly, ktoré v druhej polovici 50. rokov vydávala KS MV v Prešove). Hoci sme v našom poznaní oproti roku 2017 o kúsok pokročili, predsa len stále nevieme, aké boli ďalšie osudy vydávania tohto periodika. Či sa podarilo pripraviť aj nejaké ďalšie čísla, alebo bol prvotný entuziazmus udusený a prekrytý inými (archivárskymi) činnosťami. Z logiky veci však vyplýva, že ak mala byť dodržaná štvrťročná periodicita, mohli byť ešte vydané maximálne dve čísla (4/1959 a 1/1960), pretože v apríli 1960 došlo na základe zákona 36/1960 Zb. o územnom členení štátu k vzniku nových krajov a oblasť niekdajšieho Žilinského kraja bola rozdelená medzi Západoslovenský a Stredoslovenský. V dôsledku toho by ani názov periodika nezodpovedal skutočnosti.

Ak by teda niekto z kolegov náhodou objavil akékoľvek iné vydanie Archivára Žilinského kraja, prípadne periodika z iného kraja, iste nebude na škodu informovať o tom napríklad prostredníctvom Fóra archivárov.

Drahomír Velička
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca

[4] Ref. 3.

OCHRANA ARCHÍVNYCH DOKUMENTOV NA SLOVENSKU

V polovici mesiaca november 2019 sa mi naskytla možnosť zúčastniť sa XVII. seminára českých reštaurátorov v Jihlave. Kým som bola v aktívnom pracovnom pomere, nemala som čas na podobné podujatia. Každý archivár by ale mal mať poznatky aj z tejto oblasti, ktoré vie získať účasťou na podobných podujatiach. U nás na Slovensku okrem základných pravidiel ochrany, zakotvených priamo v zákonnej norme, však archivári okrem individuálneho štúdia a málopočetných odborných seminárov organizovaných Slovenským národným archívom nemajú o problematike reštaurovania archívnych dokumentov poznatky. Vývoj v Čechách a na Slovensku bol – ako sa zdá – od počiatkov organizovaného archívnictva odlišný. V Čechách reštaurátorské dielne vznikali nielen v bývalých oblastných archívoch, ale v prevažnej miere aj v okresných archívoch. I keď počet reštaurátorov podľa českých kolegov je stále ešte malý, naši západní susedia majú na rozdiel od nás možnosť konštatovať, že pre ochranu archívnych dokumentov robia aspoň niečo. Na spomínanom podujatí odznel aj vynikajúci referát o vývoji reštaurovania archívnych dokumentov v Čechách. A aká je situácia u nás na Slovensku? Máme oficiálne tri dielne, v skutočnosti ale reštaurujú len dve. Že je to pramálo, je asi jasné aj orgánom zodpovedným za stav archívnictva na Slovensku. My by sme dopadli hrozne, ak by si niekto dal tú námahu a spracoval dejiny reštaurovania archívnych dokumentov na Slovensku. Horšie je to, že o probléme sa ani nehovorí a vôbec sa nerieši. Situácia je čoraz vážnejšia, pleseň sa stáva súčasťou našich skladov a niet ani náznaku zmeny. Keďže naše archívy už minimálne od roku 2009 nemajú investičné prostriedky na opravu budov, prípadne na stavbu nových, ba ani na nákup vhodnej regálovej techniky, niet sa čo čudovať, že tento trvalo finančne poddimenzovaný systém prejavuje vážne problémy. Veď ktorý náš archív sa môže chváliť tým, že dokumenty má dezinfikované, odborne ošetrené? Ani Slovenský národný archív a vôbec nie iné štátne archívy. V ostatných rokoch, i keď získame pár regálov, podobajú sa viac zariadeniam pre policajné sklady, pre ktoré sa zrejme aj vyrábajú, ako na účelové archívne regály. Pritom by možno stačilo málo a tí istí väzni by mohli vyrábať aj vhodné zariadenia. Je to otázka určite i manažovania, a najmä otázka vypočutia a rešpektovania našich oprávnených požiadaviek smerom k osobám zodpovedným za stav štátnych archívov na Slovensku. Problém je pravdepodobne v tom, že ministerstvo vnútra síce má v zákone stanovené povinnosti pri zriaďovaní štátnych archívov, no nenájde dostatok finančných prostriedkov na ich zabezpečenie. Štát si zobral na seba úlohu starať sa o kultúrne dedičstvo, súčasťou ktorého sú aj archívne dokumenty, ba túto skutočnosť zakotvili naši zákonodarcovia i do ústavy, no pravdou asi je, že nie sú dostatočné finančné prostriedky v štátnej pokladnici pre tieto účely. Len nechápem, prečo nie je povinnosťou aj iných subjektov, z ktorých činnosti archívne dokumenty vznikajú, zabezpečiť ich ochranu. Je asi načase povedať pravdu, že

Vchod do registratúrneho strediska nemenovaného štátneho úradu na okresnej úrovni.
Foto: Veronika Nováková.

štát bez pomoci minimálne samospráv, v ktorých záujme musí byť zachovanie dokumentov ich identity, nevie zabezpečiť zachovanie archívneho dedičstva. Dovtedy, kým sa tento problém bude riešiť, treba konať, medzi prvými úlohami by mal byť výber dodávateľa na odstránenie plesní, na dezinfikovanie postihnutých dokumentov.

Je čo robiť aj v predarchívnej oblasti, registratúrne strediská treba kontrolovať prísnejšie, či sa priamo v nich nenachádza plesnivý materiál a trvať i za cenu sankcie na odstránení nedostatkov. Problémy pôvodcov nesmú ohroziť ochranu. Tu by mal byť štát vzorom. Ten ale nezvláda ani zákonom stanovené úlohy. Registratúrne strediská súdov, ako aj štátnej správy patriacej priamo do rezortu ministerstva vnútra, sú miestami horšie umiestnené ako registratúrne strediská samospráv. V posledných dňoch môjho štátnozamestnaneckého pomeru som videla niečo, s čím sa chcem s čitateľmi Fóra archivárov podeliť, a preto som sa rozhodla zverejniť nasledujúce zábery.

Vidíte vchod do registratúrneho strediska a časť registratúrneho strediska nemenovaného štátneho úradu na okresnej úrovni (obr. 1-2). Tento úrad patrí do kontrolnej činnosti nášho nadriadeného orgánu a zriaďovateľom tohto úradu je priamo sekcia verejnej správy. Kvôli spodnej vode je možné sa do priestoru dostať len cez drevenú paletu, na povrchu ktorej je fólia, aby topánky sem prichádzajúcich osôb nepremokli. Do registratúrneho strediska prenikla nielen spodná voda, ale cez vetrací otvor aj prívalová dažďová. V minulosti bola už časť dokumentov zasiahnutá, a preto prekrabicovaná, no súčasný stav hovorí sám za seba. Podotýkam, že celý priestor zapácha, a že sa v tom istom priestore nachádzajú aj matričné dokumenty na okresnej úrovni. Archivár sa oprávnene pýta, ako má z takýchto priestorov prebrať archívne dokumenty? Ako môže orgán, ktorý je zodpovedný za stav archívnych dokumentov a je priamo zodpovedný za chod tohto štátneho úradu, neriešiť takúto vážnu situáciu? Alebo u nás neexistuje zodpovednosť?

Sympózium českých reštaurátorov ma potešilo, bola som nadšená odbornými referátmi a živou diskusiou na odbornú problematiku. Je škoda, že nám sa nepodarilo ani v súčasnosti čo i len priblížiť našim českým kolegom. Je však načase si položiť otázku, ako zabezpečujú zákonom stanovenú povinnosť ochrany archívnych dokumentov naše štátne archívy? Je čas na činy, zajtra môže byť neskoro. Veď v súčasnosti nevieme ani len identifikovať plesne v našich skladoch a vôbec nemáme dodávateľa na ich odstránenie a dezinfekciu dokumentov.

Tento drobný príspevok som písala s cieľom upozorniť na vážnosť situácie v oblasti ochrany. Vážení kolegovia, ak sa zamyslíte nad týmto problémom, dosiahla som, čo som chcela. Ak sa problém aj s Vašou pomocou začne riešiť, urobíme krok vpred vo vývoji v našej odbornej práci.

Veronika Nováková

Časť registratúrneho strediska nemenovaného štátneho úradu na okresnej úrovni. Foto: Veronika Nováková.

NAPRIEČ SVETOVÝMI ARCHÍVMI

Rozhovor s historičkou Michalou Lônčíkovou

Michala Lônčíková je mladá historička, ktorá participovala na viacerých európskych výskumných projektoch. Venuje sa dejinám holokaustu, antisemitskej propagande, kolektívnemu násiliu po 2. svetovej vojne a príbuzným témam. Už niekoľko rokov brázdi archívy po celom Slovensku a na svojej ceste za poznaním študovala, okrem iného, aj v Nemecku, Čechách, Maďarsku, Chorvátsku či Izraeli.

Michala, viem o tebe, že si bola pôvodne študentkou žurnalistiky a históriu si študovala až počas magisterského štúdia. Kedy si sa rozhodla venovať dejinám holokaustu a prečo práve táto téma?

Zvratov na mojich počiatočných študijných cestách bolo popravde ešte viac ako píšeš, ale práve táto sa ukázala byť tou zásadnou. Štúdium histórie dodnes beriem ako druhú – a verím, že dobre využitú – šancu. Nástupom na magisterský stupeň som si chcela splniť svoj dávny sen, na ktorý som sa predtým nedokázala odhodlať. Pôvodne vo mne zvíťazil jemný pragmatizmus, nedokázala som si predstaviť, že by som sa históriou vedela uživiť. Momentálne, hoci neviem dokedy, si užívam príjemné dôsledky svojho niekdajšieho omylu.

Čo sa týka mojej výskumnej témy, nielenže túto otázku často dostávam, no rovnako pravidelne si ju aj sama kladiem a miestami sa rozčuľujem, prečo som si nevybrala radšej niečo príjemné, napríklad dejiny módy. Holokaust je téma, ktorá ma dlho zaujímala, na strednej škole som si prešla klasickým emocionálnym balíčkom od zhrozenia, priam až prokurátorského odsúdenia, po naivnú túžbu pochopiť, ako mohlo k takýmto udalostiam vôbec prísť.

Až o niekoľko rokov neskôr na univerzite sa mi postupne začali rozširovať obzory, že môj dávny záujem môže byť vlastne aj výskumnou témou. Zároveň som sa v tom období stretla na seminároch s prof. Nižňanským, ktorý mi ponúkol písať u neho diplomovú prácu. Dúfala som, že to dobojujem do úspešného konca, o ďalšom pokračovaní v akademickom svete som v tej chvíli veľmi neuvažovala. Nakoniec sa to všetko usporiadalo úplne inak a ostala som doteraz. Holokaustu sa venujem v akademickej aj vo vzdelávacej sfére a práve toto spojenie považujem za, pre mňa motivujúcu a inšpiratívnu, symbiózu. Aj keby sa mohlo na prvý pohľad zdať, že o holokauste už bolo napísané všetko (priam exponenciálne rastúci počet odbornej aj beletristickej literatúry tento dojem len umocňuje, hoci o jej kolísavej kvalite by sme mohli viesť samostatný rozhovor), výskum sa posúva neustále dopredu v zahraničí aj na Slovensku.

Počas svojho výskumu si prešla množstvo štátnych a špecializovaných archívov po celom Slovensku. Je jadro tvojich výskumov stále v slovenských archívoch? Ako hodnotíš stav spracovania fondov, ktoré študuješ, a pomôcky, ktoré k nim boli vyhotovené?

Vzhľadom na to, že sa v najväčšej miere venujem nášmu priestoru, tak áno. V konečnom dôsledku sa čím ďalej, tým viac potvrdzuje, že znalosť miestnych pomerov a jazyka je vhodnou vstupnou kartou do medzinárodných projektov. Prakticky do všetkých, v ktorých som spolupracovala či aktuálne spolupracujem, som bola pozvaná ako odborníčka na Slovensko. Mojím archívnym pendantom a domíniom sú teda archívy u nás, hoci výskum holokaustu je nevyhnutne medzinárodný, a preto moje archívne cesty logicky smerujú aj do zahraničia.

Je pomerne zložité paušálne odpovedať na stav spracovania fondov a archívnych pomôcok. Spracovanie archívnych fondov sa rôzni naprieč jednotlivými archívmi a samozrejme závisí aj od toho, akej čiastkovej téme sa aktuálne venujem a aké typy informácií/dokumentov hľadám – je veľký rozdiel robiť výskum v ministerstve vnútra, školských inšpektorátoch, štátnych zastupiteľstvách či v notárskych úradoch a pod. Čo sa týka pomôcok, pre historika by samozrejme bolo najefektívnejšie mať prehľad na úroveň jednotlivín a ideálne v elektronickej podobe, s čím, ako obaja vieme, súčasný stav kompatibilný nie je.

Na druhej strane, si však neviem predstaviť robiť svoj výskum tak, že by som cielene študovala len vybrané dokumenty. Tento prístup by ľahko mohol viesť k nepochopeniu kontextu a nesprávnej interpretácii. Podľa môjho názoru nie je náhodou, že hovoríme o archívnych „pomôckach“, ktoré majú historikovi uľahčiť prácu, no nie ho nahradiť. Skúsený historik a archivár (stále neochvejne verím v nevy-

hnutnosť vzájomnej spolupráce v tomto i opačnom garde) dokážu spolu prekonať aj úskalia výberových katalógov, čiastkových inventárov či nespracovaných fondov. Či sa to už historikom páči alebo nie, musia si svoju prácu síce beztrestne, no dlho odsedieť, hoci prirodzene pri služobnej archívnej turistike sú čas aj finančné prostriedky silne limitujúcim faktorom.

Uvedomujem si, že predstava paušálneho spracovania archívnych fondov na úroveň katalógov či nebodaj ich kompletná digitalizácia s fulltextovým vyhľadávaním je väčším sci-fi príbehom ako cesta na mesiac v časoch legendárneho vizionára Julesa Verna. Čo by však podľa mňa výrazne uľahčilo prácu obidvom stranám v tejto našej spoločnej strategickej hre, najmä pokiaľ bádateľ môže v konkrétnom archíve stráviť len jeden týždeň (rozumej v priemere 4 x 7,5 hod.), je elektronické sprístupnenie aspoň už existujúcich, hoci nie vždy najideálnejších, archívnych pomôcok. V tomto ohľade je veľmi dobrým príkladom Vojenský historický archív v Bratislave. Hodiny čítania inventárov môžem absolvovať prakticky kdekoľvek ešte pred samotnou návštevou bádateľne.

Tvoja téma, ako si aj uviedla, ťa prirodzene zaviedla aj do archívov iných krajín. Pri výskume holokaustu na Slovensku sa zdá logické navštíviť nemecké a izraelské archívy, ale prečo napríklad Chorvátsko?

Ročný výskumný pobyt v Chorvátsku priamo súvisel s témou mojej dizertačnej práce, v ktorej sa zaoberám komparáciou antisemitskej propagandy počas 2. svetovej vojny na Slovensku a v NDH (Nezávislý chorvátsky štát). Ak nebudeme počítať zachované štyri škatule dokumentov týkajúcich sa činnosti vyslanectva NDH na Slovensku, do Záhrebu ma teda nezaviedol priamo výskum slovenských reálií, ale koncept môjho doktorandského výskumu.

Práve komparatívny prístup, v mojom konkrétnom prípade porovnávanie dvoch satelitov nacistického Nemecka, sa rýchlo ukázal byť stávkou na správneho koňa. Samozrejme som neobjavila žiadnu výskumnú Ameriku, ale systematickým štúdiom dvoch rozličných krajín som si na vlastnej koži vyskúšala, v čom je takto koncipovaný výskum skutočne prínosný. Zdanlivo paralelné príbehy sa po rozmenení na drobné ukázali v úplne inom svetle. Komparácia neustále núti verifikovať si aj tvrdenia o slovenskom štáte, je ľahké podľahnúť dojmu, že niektoré čiastkové závery vypovedajú o akejsi jedinečnosti. Vo všeobecnosti ide o bežnú chorobu výskumu národných dejín – hoci históriu nie je možné vtesnať medzi hraničné čiary, ktoré sa navyše neustále prekresľujú, výskum „územia dnešného Slovenska“ v rôznych obdobiach v slovenskej historiografii aj naďalej dominuje. Spomínaný komparatívny prístup je podľa môjho názoru a skúseností jedným zo spôsobov, ako vedome potláčať tieto symptómy.

Mimochodom štúdium v Chorvátskom národnom archíve (HDA) je aj nevšedným estetickým zážitkom, pretože sídli v nádhernej secesnej budove, ktorá bola pôvodne postavená ako knižnica a otvorená počas posledných rokov vlády cisára pána. Musím trochu podpichnúť známych i neznámych zo SNA a prezradiť dojmy z mojej prvej návštevy HDA. Po podaní prvej žiadanky na archívne „kutije“ som si, poučená situáciou doma, myslela, že budem ešte mať minimálne deň-dva voľno. Zamestnankyňa mi ospravedlňujúco oznamovala, že potrvá až hodinu (sic!), kým mi požadované dokumenty pripravia, ale že v budove sa nachádza malá kaviareň, kde bude čakanie na dokumenty určite príjemnejšie. Aby som však hrala fér, len v samotnej bádateľni pracovali nepretržite traja zamestnanci, takže Chorváti majú evidentný personálny náskok.

Zaujímalo by ma, aké kroky ťa zaviedli do nejakého konkrétneho zahraničného archívu. Dospela si vo svojom výskume do bodu, keď si sa jednoducho musela vydať za hranice, aby si mohla ďalej na téme pracovať?

Ak by som chcela byť ironická, odpovedala by som Ti, že kúpa cestovného lístka a rezervácia ubytovania. Ale zachovám profesionálne dekórum a zameriam sa na podstatu otázky. Pri výskume holokaustu pokoruješ zahraničné archívy neustále, pretože už v samotnej podstate ide o medzinárodný fenomén.

Fakt, že slovenský štát bol satelitom nacistického Nemecka, nevyhnutne smeruje do nemeckých archívov (napríklad Bundesarchiv, Politisches Archiv Auswärtigen Amtes), množstvo dokumentov o priebehu holokaustu a osudoch Židov zo Slovenska sa nachádza v Izraeli (Yad Vashem), digitálne kópie archívnych dokumentov a nesmierne zaují-

mavé zbierky ego-dokumentov sú dostupné v USA (United States Holocaust Memorial Museum), a to spomínam len tie najväčšie inštitúcie. Množstvo z nich ponúka dokumenty aj v elektronickej verzii, ktoré je možné študovať spoza domáceho pracovného stola od šálky voňavej kávy. Opäť by som ich mohla vymenovať viacero, na ilustráciu spomeniem archív Joint Distribution Committee či nedávno spustený online portál Arolsen Archives. Pri výskume prológu a epilógu holokaustu sa logicky nedá vyhnúť ani českým archívom (Národní archiv v Praze, Archiv bezpečnostních složek, Archiv židovského muzea v Praze a pod.), ktorých návšteva v tabuľkách dnes tiež figuruje v kolónke zahraničná pracovná cesta.

Samozrejme, z môjho pohľadu som vymenovala len úplný základ, zaujímavých a dôležitých zahraničných archívnych inštitúcií relevantných pre výskum holokaustu je nepomerne viac.

Na druhej strane zdravo zvedavý historik nájde aj pri neplánovanej návšteve náhodného archívu zaujímavé dokumenty. Pred tromi rokmi som bola v lete na návšteve u kolegu v Maďarsku a jeden deň sa chystal do Open Society Archive (OSA) v Budapešti a spýtal sa ma, či sa nepridám. Povedala som si, že prečo nie, aspoň sa pozriem, čo relevantné pre môj výskum by sa tam mohlo nachádzať, a objavila som napríklad aj kópie fotografií k deportáciám do „územia nikoho“ v roku 1938, o ktorých existencii som dovtedy nevedela.

Príkladov, keď som sa musela vydať na lov do zahraničia, by som z rukáva vysypala mnoho. Môj dizertačný výskum antisemitskej propagandy by nebol úplný bez štúdia v nemeckých archívoch, v ktorých sa nachádzajú dôležité dokumenty týkajúce sa inštrumentalizácie propagandy tak na Slovensku, ako aj v NDH, kľúčové informácie o vplyve nacistických predstaviteľov na jej stav a pod. V rámci iného projektu som sa dlhodobejšie venovala protižidovskému násiliu bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny a zániku slovenského štátu, v rámci ktorého sa kľúčovým archívom k štúdiu masovej vraždy v Kolbasove ukázalo byť ABS, celkovú povojnovú situáciu zachytávalo aj vojenské spravodajstvo a ja som bola týmto spôsobom donútená rezignovať na svoj pacifizmus a pozrieť sa bližšie i do vojenského sveta. Výhodou archívov ako USHMM a Yad Vashem je možnosť vyhľadávania v elektronickom katalógu, cez ktorý som sa neraz dopracovala k zaujímavým informáciám o konkrétnych osobách, ktoré už figurovali v rozpísanom príbehu a skladačka do seba opäť presnejšie zapadla.

Možno teda konštatovať starú pravdu, že pre komplexnosť výskumu nemožno ostať v hraniciach nášho štátu, ale je nutné bádať aj v zahraničí. Myslíš, že pre zahraničných historikov je takisto dôležité študovať v slovenských archívoch?

Samozrejme to závisí od samotnej témy, od stanovených výskumných otázok a jazykových kompetencií. Kauzálne od toho sa odvíja aj odpoveď na tvoju otázku. Pokiaľ sa niekto venuje tomuto priestoru alebo nejakému fenoménu vhodnému na komparáciu so stavom na Slovensku, tak určite áno. V systéme archívov provenienčný princíp nepustí, ale v myslení by sme ho naopak mali vedome opúšťať my.

Musím sa priznať, že pokiaľ je takto položená otázka, automaticky uvažujem o mne vlastnom výskume 20. storočia a okamžite mám chuť zareagovať, že kto už dnes vie v zahraničí po slovensky, a čo by si teda mohol v našich archívoch tak prečítať. Ešteže tento môj „fachidiotizmus“ trvá len niekoľko sekúnd, aby som si uvedomila, že výskumníci pohybujúci sa na časovej priamke od roku 1918 smerom doľava by s tou našou slovenčinou aj tak ďaleko nezašli.

Navyše ani príbeh 20. storočia nie je zďaleka jazykovo homogénny. Konkrétne v mojom výskume neustále narážam na to, že by sa mi nevyhnutne zišla oveľa lepšia znalosť maďarčiny ako schopnosť objednať si halászlé a deci červeného vína. Viaceré archívne fondy týkajúce sa územia južného Slovenska, ktoré sa po 1. Viedenskej arbitráži stali súčasťou Maďarska, boli predsa delimitované do našich archívov. Rovnako aj administratíva bezprostredne po skončení vojny a po opätovnom pripojení týchto oblastí bola ešte nejaký čas písaná po maďarsky, na čo som narazila napríklad počas štúdia v Archíve mesta Košice.

Ešte si dovolím krátku odbočku k zahraničným kolegom, ktorí neváhajú zdolať (česko)slovenskú jazykovú bariéru a vedecky sa zaoberajú dejinami nášho regiónu a nevyhýbajú sa výskumu v slovenských archívoch. Napríklad najnovšiu monografiu o Jozefovi Tisovi napísal americký historik James Mace Ward, retribučnému súdnictvu – „národnej očiste“ – v Čechách sa systematicky venoval opäť americký historik Benjamin Frommer, za pozor-

nosť určite stojí kniha fínskeho historika Isma Nurmiho *Slovakia, a Playground for Nationalism and National Identity: Manifestations of the National Identity of the Slovaks, 1918-1920*. V takejto spoločnosti už niekdajší japonský doktorand zaoberajúci sa dejinami Slovenska predsa len nepôsobí ako osamelý bežec. Odpoveď na tvoju otázku teda môžeme uzavrieť tým, že pre niektorých zahraničných bádateľov je výskum v slovenských, resp. českých archívoch (vďaka desaťročiam spoločného štátu) nielen dôležitý, ale i vyhľadávaný.

Ak porovnáš štúdium v zahraničných archívoch so slovenskými archívmi, čím by sme sa mohli na Slovensku inšpirovať?

V tejto súvislosti mi napadá množstvo praktických postrehov a návrhov, čím sa inšpirovať a ako zlepšiť podmienky pre bádateľov v slovenských archívoch. Mohla by som sa tváriť, že vidím len perspektívu historika a začať mudrovať, rýchlo by som vytvorila slušný zoznam. Ale ako som už povedala v priebehu rozhovoru, verím v symbiózu historikov s archivármi, a preto sa snažím aj počúvať, s akými úskaliami zápasia moji kolegovia. Uvedomujem si, že ťaháme za veľmi krátky koniec v rozsahu a spôsobe spracovania archívnych fondov, ako aj ich digitalizácie, kam sa uberá aktuálny vývoj v zahraničných archívoch. Na druhej strane pozorujem, že v návale iných povinností nie je spracovávanie fondov práve prioritnou prácou v štátnych archívoch, pracoviská sú personálne poddimenzované, technické podmienky často nevyhovujúce. V tomto smere by bolo najskôr potrebné, aby sa v zahraničí inšpirovali tí, ktorí sú zodpovední za koncepciu archívnictva na Slovensku, aby mohlo pre historický výskum tak potrebné spracovávanie archívnych fondov systematicky a profesionálne napredovať. Rovnako by stálo za zváženie prehodnotiť platenie poplatkov za fotografovanie dokumentov, ktoré nie je všade štandardom, hoci tvárať sa, že sa to týka len štátnych archívov na Slovensku, by rovnako nebolo pravdou.

Na záver musím skonštatovať, že archívny výskum považujem za najkrajšiu a nevyhnutnú časť práce historičky a som veľmi rada, že v posledných rokoch mám s výskumom v slovenských archívoch prevažne veľmi pozitívne skúsenosti.

Za rozhovor ďakuje Štefan Hrivňák

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

ROK 2019 V ŽIVOTE ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V TRNAVE

Od novembra 2015 do súčasnosti prešiel Štátny archív v Trnave dlhú cestu. Z dovtedy pred verejnosťou uzatvoreného archívu sa pretvoril na jednu z aktívnych kultúrnych inštitúcií Trnavy, ktorá sa snaží svojim obyvateľom priblížiť prijateľnou formou svoje archívne bohatstvo. Za štyri roky sa podarilo archívu nadviazať úspešnú spoluprácu s viacerými organizáciami a inštitúciami v rámci Trnavy, ale aj ďalšími pôsobiacimi v rámci Trnavského samosprávneho kraja, čoho výsledkom bolo niekoľko zaujímavých projektov, ktoré sa pretavili do viacerých podujatí. Rok 2019 bol naozaj bohatý na počet i na rôznorodosť projektov. V nasledujúcich riadkoch Vám prinášame prehľad tých najdôležitejších.

DEŇ SVÄTÉHO FLORIÁNA V TRNAVE (Kostol sv. Jakuba, Trojičné námestie, Štátny archív v Trnave, 3. – 4. máj 2019)

Pri príležitosti 150. výročia vzniku Dobrovoľného hasičského zboru v Trnave, ktorý po Šoprone (1866) a Bratislave (1867) bol tretím najstarším zborom v Uhorsku, sa v minulom roku uskutočnili oslavy svätého Floriána v Trnave. Boli pokračovaním a zavŕšením osláv z konca novembra 2018. Profesionálni a dobrovoľní hasiči v spolupráci s Mestom Trnava, Štátnym archívom v Trnave, Trnavským samosprávnym krajom a Rehoľou menších bratov františkánov spoločne pripravili pre verejnosť v piatok **3. mája 2019 Deň svätého Floriána v Trnave**, ktorý sa začal ďakovnou svätou omšou na počesť spomínaného výročia a všetkých trnavských hasičov v Kostole sv. Jakuba (františkánsky) v Trnave. Na Trojičnom námestí od 9.00 hod. do 13.00 hod. prebiehala výstava historickej i súčasnej hasičskej techniky, ktorú vystavovali dobrovoľné hasičské zbory (ďalej DHZ) z trnavského okresu a súkromní vlastníci. Z historickej techniky bola vystavená napríklad ručná striekačka Smékal z roku 1889 i z roku 1924, motorová strie-

Deň svätého Floriána v Trnave. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

kačka Selve – R. Herold cca z roku 1930, hadicový navijak od neznámeho výrobcu cca z roku 1920, prenosná motorová striekačka Flader z roku 1933 alebo PS4 z roku 1965. Zo súčasnej techniky si záujemcovia mohli pozrieť napr. HUMMER H3, Polaris Ranger – štvorkolka, IVECO Trakker CAS 30 alebo sanitný automobil hasičskej služby MB Sprinter SAHS. Techniku verejnosti v krátkosti predstavil moderátor výstavy Marián Hruška.

K oslavám sv. Floriána v Trnave sa pripojil aj Štátny archív v Trnave, ktorý verejnosti v piatok, ale i v sobotu 4. mája 2019 otvoril svoje brány. Piatkový program bol zameraný predovšetkým pre školy. Okrem komentovanej prehliadky samotnej budovy archívu – zrekonštruovaného historického meštianskeho domu na Štefánikovej ulici č. 7 – pripravili trnavskí archivári s dobrovoľnými a profesionálnymi hasičmi a ďalšími nadšencami výstavu *Bohu na slávu, blížnemu na pomoc*, ktorá mapovala formovanie, samotný vznik a fungovanie Dobrovoľného hasičského zboru v Trnave od 19. storočia až do súčasnosti. Vystavené boli originály archívnych dokumentov, k najstarším patril požiarny poriadok mesta Trnava písaný po nemecky z roku 1785, štatút mesta o zabránení a hasení požiaru (1788), hasičská príručka Jána Aldiniho (1834) alebo originál aj tlačená verzia stanov Trnavského dobrovoľného hasičského zboru (1. 11. 1868), či matrika členov zboru (1873 – 1894). Vystavené boli tiež reklamy a letáky, plagáty, pozvánky na plesy a hasičské oslavy, staré fotografie i najnovšie fotografie zo zásahov Okresného riaditeľstva HaZZ v Trnave. Výstavu doplnili trojrozmerné predmety, ktoré dotvorili kompletný obraz o živote – radostiach i starostiach – trnavských hasičov. Po prvýkrát bola vystavená dioráma hasičskej stanice v Trnave v mierke 1:87 znázorňujúca budovu na Rybníkovej ulici aj s vozidlami, ktorú zhotovil a na výstavu zapožičal Erik Radványi. Vystavený bol aj originál zástavy zboru z roku 1922 s pôvodnou žrďou s ozdobnou hlavicou, ale i najnovšia zástava dobrovoľných trnavských hasičov, ktorá bola posvätená 30. novembra 2018. Svoje miesto na výstave mali aj slávnostné hasičské uniformy, moderná zásahová hasičská uniforma Mestského hasičského zboru Trnava, hasičské prilby, napr. pre čatovodiča a hlavného trubača, hasičský strhávací hák, hasičské medaily, modely hasičských áut a pod. Okrem výstavy už tradične nechýbali ani tvorivé dielne pre malých i veľkých. Okrem ukážok pečatenia voskom, skladania puzzle z archívnych dokumentov, riešenia archívno-hasičského kvízu a tajničky si mohli záujemcovia vyskúšať rôzne typy pisárskeho náčinia v minulosti – brkové a oceľové pero, mechanické písacie stroje. Na nádvorí archívu mohli deti absolvovať detskú dráhu železného hasiča, vyskúšať si zásahový odev hasiča či zblízka si pozrieť hasičskú striekačku na ručný pohon z roku 1868. V piatok i sobotu odznela odborná prednáška Veroniky Paukovej *Požiare v Trnave v 30. rokoch 20. storočia*. Pre deti a školskú mládež pripravil Štátny archív v Trnave v spolupráci s Okresným riaditeľstvom HaZZ v Trnave aj súťaž vo výtvarnom prejave na tému *Hasiči budúcnosti*, ktorá bola po skončení podujatia odbornou komisiou vyhodnotená v jednotlivých vekových kategóriách. Oficiálne vyhlásenie výsledkov a odovzdanie cien víťazom sa uskutočnilo pod záštitou a za prítomnosti riaditeľa Okresného riaditeľstva HaZZ v Trnave Zoltána Takácsa na troch trnavských školách 25. septembra 2019. Víťazmi sa stali zo ZŠ s MŠ Spartakovská 5: Terézia Kormaňáková, Natália Kolarovičová, Dominik Kvetan, Dominik Števko (všetci zo 4.D), zo ZŠ s MŠ A. Kubinu: Sebastián Kuracina (3.B), zo ZŠ s MŠ J. Bottu: Patrícia Štibravá, Agathe Mária Líšková (obe 6.B).

DNI EURÓPSKEHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA 2019 (Štátny archív v Trnave, 9. – 30. september 2019)

Nosnou témou ročníka 2019 bola celoeurópsky stanovená téma Arts and Entertainment, ktorej slovenská verzia znela *Umenie a zážitok*. Tá sa premietla aj do mnohých podujatí organizovaných po celom Slovensku. V rámci DEKD už po tretí raz pripravil Štátny archív v Trnave v úzkej spolupráci s Mestom Trnava cyklus prednášok pod názvom **O TRNAVE POD VEŽOU**, ktorý každoročne odkrýva laickej verejnosti menej známe, ale pozoruhodné udalosti a témy z histórie Trnavy. V rámci cyklu odznelo 9 prednášok. O všetkom, čo súvisí s koňmi, kočiarmi, dopravou a kratochvíľou šľach-

ty, skrátka o jazdeckej kultúre šľachty v 17. – 18. storočí porozprával Denis Pongrácz. Nasledovala prednáška Romany Luchavovej o učiteľskom divadelnom seminári, ktorý pôsobil od roku 1941 v Trnave ako spolok. Združoval učiteľov trnavského okresu. Cieľom jeho činnosti bolo hrať divadlá a akadémie, vystupovať pri slávnostných, kultúrnych a historických príležitostiach. Časť výťažku z predstavení venoval spolok vždy na dobročinné účely. Najnovšie výsledky z archívnych výskumov prezentoval v dvoch prednáškach Radoslav Ragač. V obidvoch sa venoval obdobiu 16. storočia – trnavským hodinám a ceremoniálnym darom mesta Trnava. Záujemcovia o históriu sa však dozvedeli aj o kultúrno-spoločenských podujatiach trnavských spolkov v medzivojnovom období (Veronika Pauková), o spolunažívaní národností a konfesií v Trnave v období feudalizmu (Juraj Roháč), o smutnom osude krypty Eszterházyovcov v trnavskom Univerzitnom kostole po roku 1948 (Júlia Ragačová). O perspektívach technických pamiatok v meste prednášal Miroslav Beňák. O umeleckej tvorbe Teodora Tekela, františkánskeho mnícha, výraznej osobnosti slovenskej výtvarnej moderny, si pripravil prednášku Jakub Roháč. V Štátnom archíve v Trnave je uložená väčšina jeho osobného fondu vrátane 312 poznámkových zošitov z rokov 1942 – 1974, do ktorých si zapisoval svoje kázne, myšlienky, filozofické úvahy a krátke básne, medzi ktorými sa objavujú náčrtky, skice a štúdie neskorších umeleckých diel často reflektujúce jeho vnútorné rozpoloženie, ale aj spoločenskú situáciu.

K tradičným septembrovým podujatiam už vyše štvrťstoročie patria v Trnave aj tzv. **Trnavské dni** s podtitulom **Láska, pokoj a porozumenie** (13. – 15. septembra 2019). Stretnutie významných rodákov a osobností spojených s Trnavou zo zahraničia sa vyznačuje príjemnou atmosférou, nebolo tomu inak ani v roku 2019. Pre účastníkov bol pripravený zaujímavý program vrátane *Panteónu Malého Ríma*, tematickej návštevy Štátneho archívu v Trnave, výstavy vo foyeri Divadla Jána Palárika *Známe tváre trnavských rodákov* či divadelného predstavenia *Ťapákovci*. Exkurzia v Štátnom archíve v Trnave sa stretla u rodákov s kladnou odozvou. Už dávno sme sa veru nestretli s takým záujmom o históriu Trnavy a nemuseli odpovedať na také množstvo otázok!

Súčasťou celoslovenského programu Dní európskeho kultúrneho dedičstva bol aj tretí ročník odbornej konferencie **Kultúrne dedičstvo 2019** s témou **Divadlo v umení/Umenie v divadle**. Tá korešpondovala s celoeurópsky stanovenou témou DEKD 2019. Konferencia sa konala 30. septembra

Trnavské dni. Tematická návšteva Štátneho archívu v Trnave. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

Odborná konferencia Kultúrne dedičstvo 2019 s témou Divadlo v umení/Umenie v divadle. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

2019 v Divadle Jána Palárika v Trnave. Priblížila interdisciplinárny pohľad na fenomén zvaný divadlo v kontexte nášho kultúrneho dedičstva. Voľba témy konferencie i miesta konania korešpondovala nielen so zameraním Dní európskeho kultúrneho dedičstva, ale bola tiež spojená s blížiacim sa 30. výročím Nežnej revolúcie, kde zohrali divadelníci jednu z hlavných úloh. Konferenciu po odbornej i organizačnej stránke zabezpečil MV SR – Štátny archív v Trnave v úzkej spolupráci so Združením historických miest a obcí SR, občianskym združením ICOMOS Slovensko a Divadlom Jána Palárika v Trnave. Na sklonku roku 2019 bol vydaný tlačou zborník z tejto konferencie. Obsahuje všetky príspevky, ktoré na nej odzneli. Elektronickú verziu zborníka nájdete na tejto adrese: http://www.dekd.sk/zbornik-prednasok. Do DEKD 2019 sa zapojilo aj naše pracovisko Archív Skalica. Pre širokú verejnosť pripravilo 20. septembra 2019 Deň otvorených dverí a v rámci neho špeciálnu výstavu **Umenie v ar-**

Odbornú konferenciu Kultúrne dedičstvo Trnavského samosprávneho kraja otvoril predseda Trnavského samosprávneho kraja Jozef Viskupič. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

chívnych dokumentoch, ktorá korešpondovala s témou DEKD.

Už druhý rok po sebe Štátny archív v Trnave prezentoval svoje archívne bohatstvo na špeciálnych pohľadniciach dostupných počas celého septembra na podujatiach DEKD po celom Slovensku. Minulý ročník bol venovaný krojom ako časti nášho kultúrneho dedičstva. Do užšieho finálneho výberu sa dostali a Trnavský samosprávny kraj reprezentovali fotografia kroja z Dechtíc zo 40. rokov 20. storočia a fotografia žien v skalickom kroji pri príprave typických skalických tort z 30. rokov 20. storočia, ktoré sú naozaj malými umeleckými dielami.

Odborná konferencia Kultúrne dedičstvo Trnavského samosprávneho kraja (Zámok Hlohovec, 24. október 2019)

V 80. rokoch 20. storočia Štátny okresný archív v Trnave usporiadal cyklus vlastivedných seminárov k dejinách Trnavy. Vlastivedné semináre sa tešili veľkému záujmu zo strany nielen odbornej verejnosti, ale aj samotných Trnavčanov. Príspevky zo seminárov vychádzali i tlačou. Po reorganizácii siete štátnych archívov v roku 2015 a vytvorení novej sústavy štátnych archívov, pri ktorej bol povýšený trnavský archív z okresnej na krajskú úroveň s územnou pôsobnosťou na takmer celý Trnavský samosprávny kraj a vytvorením pracoviska v Skalici, sa Štátny archív v Trnave podujal nadviazať na tradíciu vlastivedných seminárov v inovovanej forme: od roku 2019 začal s organizovaním pravidelného cyklu odborných konferencií zameraných na prezentáciu kultúrneho dedičstva celého Trnavského samosprávneho kraja, ktorým sa bude snažiť prebudiť väčší záujem verejnosti o kultúrne dedičstvo ako také. Aj vďaka organizovaniu takýchto podujatí si verejnosť, a to nielen odborná, uvedomí jeho lokálny, národný, ale súčasne i spoločný európsky charakter. Do organizovania podujatia sa budú zapájať pravidelne aj ďalšie kultúrne inštitúcie či OZ z Trnavského samosprávneho kraja. Každý rok sa bude konať na inom mieste v rámci kraja, predstaví jeho zaujímavosti. Prvý ročník sa uskutočnil na Hlohoveckom zámku 24. októbra 2019. Zámok v Hlohovci sa za štyri roky podarilo premeniť z chátrajúcej ruiny na pamiatku hodnú návštev verejnosti zo širokého okolia. Zrekonštruované priestory zámku, ktoré využíva Vlastivedné múzeum v Hlohovci, vrátane pivníc, kaplnky či nádvoria si mohli pozrieť i účastníci odbornej konferencie. Na konferencii v dvoch blokoch odznelo spolu osem príspevkov, ktoré budú publikované v pripravovanom zborníku. Dva príspevky sa týkali priamo Hlohovca – odzneli v podaní Jozefa Urminského, riaditeľa Vlastivedného múzea v Hlohovci. Venovali sa dejinám zámku Hlohovec v 20. storočí

Exkurzia počas konferencie Kultúrne dedičstvo Trnavského samosprávneho kraja na zámku v Hlohovci. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

a jeho obnove a predstaveniu Židovského cintorína v Hlohovci, národnej kultúrnej pamiatky. Radoslav Ragač z Ministerstva kultúry SR predniesol príspevok o kaštieli Zichyovcov vo Voderadoch na začiatku 18. storočia. Jakub Roháč zo Štátneho archívu v Trnave priblížil plány a nákresy rozličných objektov prevažne z 19. a 20. storočia, ktoré zachytávajú známe i menej známe pamiatky Trnavy. Aj ďalšie tri príspevky pochádzali z dielne archivárov. Darina Fridrichová sa zamerala na rozbor listín Stibora zo Stiboríc, Katarína Červeňová v príspevku nazvanom *Ako Trnava prišla o Hornú a Dolnú bránu* priblížila postup búrania brán a odlišné názory obyvateľstva na tento zásah. Posledný archivársky príspevok sa týkal osudu Kostola Narodenia Panny Márie Kráľovnej anjelov v Dobrej Vode podľa kanonickej vizitácie z roku 1778 v podaní Adriána Lančariča. O prestavbe Mudrochovho mlyna v Dechticiach porozprával prítomným Karol Závodský, výkonný riaditeľ občianskeho združenia Mudrochov Mlyn. Po skončení konferencie nasledovala už spomínaná exkurzia po zákutiach Hlohoveckého zámku. Sme radi, že svojou prítomnosťou podporili konferenciu a aj ju slávnostne otvorili predseda Trnavského samosprávneho kraja Jozef Viskupič a primátor mesta Hlohovec Miroslav Kollár.

VĎAČNÍ ZA SLOBODU

Pripomenutie si udalostí Novembra ´89 v Trnave

Štátny archív v Trnave v spolupráci s Mestom Trnava a občianskym združením Malý Berlín pripravili žánrovo síce odlišné, ale po obsahovej stránke veľmi zaujímavé a jedinečné podujatia, ktorými si Mesto Trnava so svojimi obyvateľmi pripomenulo udalosti Novembra ´89:

Koncert k 30. výročiu Nežnej revolúcie. Gregoriánsky chorál (františkánsky Kostol sv. Jakuba, 17. november 2019 o 19.30 h)

Hudba po stáročia ľudí spája a sprevádza ich pri dôležitých životných okamihoch. Hudba lieči, prináša radosť, uvoľnenie i umelecký zážitok. Je nadčasová. Práve všetky tieto aspekty sa spojili v jedno pri myšlienke, akým dôstojným spôsobom si Mesto Trnava pripomenie novembrové udalosti spred 30 rokov? Koncertom vážnej hudby, ktorá do Trnavy ako takej právom patrí. A tak v nedeľu 17. novembra 2019 čakal Trnavčanov nevšedný umelecký zážitok vo františkánskom kostole – gregoriánsky chorál v podaní vokálneho súboru SCHOLA MINOR, ktorý sa špecializuje na interpretáciu

Koncert gregoriánskeho chorálu k 30. výročiu Nežnej revolúcie. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

stredovekého gregoriánskeho chorálu a polyfónie. Gregoriánsky chorál je jednohlasný liturgický spev v latinčine, ktorý vznikol v stredoveku a stal sa univerzálnym hudobným prejavom stredovekej Európy. Je pilierom, na ktorom je postavená európska umelecká hudobná kultúra a od ktorého sa odvinul komponovaný viachlas. Na koncerte zazneli kompozície z rôznych vrstiev gregoriánskeho chorálu, ako aj z fragmentov zo stredovekých notovaných kníh, ktoré sú v súčasnosti uložené v Štátnom archíve v Trnave.

Výstava ...vtedy v Novembri... (Štátny archív v Trnave, Štefánikova 7, vernisáž 18. november 2019 o 16.30 h)

November 1989 sa v trnavskom regióne niesol v znamení mítingov, dialógov a štrajku, ktorými ľudia dali jasne najavo, že požadujú zmenu. Svedectvom týchto udalostí sú archívne dokumenty, ktoré návštevníci uvideli v Štátnom archíve v Trnave na výstave *...vtedy v Novembri...*. Na výstave boli na nahliadnutie programové vyhlásenia občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu a koordinačného výboru slovenských vysokoškolských študentov, ktoré sa čítali na mítingoch. Tie začínali spievaním hymnickej piesne Karola Kuzmányho *Kto za pravdu horí* – text piesne sa prepisoval a rozširoval medzi účastníkmi mítingov – jeden z exemplárov bol aj na výstave. Osobitnú pozornosť si zaslúžili materiály moderátora novembrových mítingov v Trnave – herca Vladimíra Oktavca – jeho „scenáre“ ako základná osnova všetkých podujatí. Mítingy v Trnave svojou prítomnosťou podporili mnohé známe tváre – spomeňme aspoň Zuzanu Kronerovú, Juraja Nvotu, Petra Šimuna, Stanislava Štepku, Mariána Geišberga a mnohých ďalších. Svoju podporu vyjadril vystúpením aj Miroslav Žbirka, ktorý nechal

Výstava ...vtedy v Novembri... Zdroj: Štátny archív v Trnave.

Moderovaná diskusia Nežná revolúcia. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

na jednom z dokumentov svoje telefónne číslo. O celospoločenskej situácii informovali na svojich stránkach i novovytvorené periodiká Trnavská verejnosť a Trnavský hlas. Aj tieto vydania videli návštevníci na výstave. O tom, že udalosti Nežnej revolúcie oslovili široké spektrum ľudí rôznych vekových kategórií, svedčia tiež zachované satirické ilustrácie v študentských časopisoch. Tieto a mnohé ďalšie dokumenty i trojrozmerné predmety mapujúce udalosti Novembra ´89 pochádzajúce nielen z archívnych fondov, ale i zo súkromných zbierok, boli prezentované vo výstavných priestoroch Štátneho archívu v Trnave od 18. novembra 2019 do 7. februára 2020. Na vernisáži výstavy bolo slávnostne uvedené do života aj nové logo Štátneho archívu v Trnave, ktorého autorom je Ján Tóth.

Moderovaná diskusia Nežná revolúcia. Vyhralo dobro nad zlom? (Malý Berlín, 18. november 2019 o 18.00 h)

Novembrové udalosti roku 1989 nenechali chladnými ani obyvateľov Trnavy. Ľudia na námestiach dali jasne najavo, že chcú zmenu – nový zmysel života v podobe slobody myslenia a konania. Po 30 rokoch si môžeme položiť otázku, do akej miery sa podarilo realizovať a naplniť tieto myšlienky, a teda sa pýtať: Ako prebiehal November ´89 v Trnave? Vyhralo v Novembri naozaj dobro nad zlom? Odpovede na tieto otázky hľadali pozvaní odborníci – aktéri novembrových udalostí počas diskusie, ktorá sa uskutočnila v pondelok 18. novembra 2019 od 18.00 h v priestoroch Malého Berlína. Diskutoval Vladimír Oktavec, Juraj Nvota, Bohumil Chmelík a Milan Galanda. V úlohe moderátora sa predstavil Mário Nicolini.

Všetky tri podujatia boli súčasťou veľkého cyklu pod názvom POCTA SLOBODE, pri príprave ktorého spojili sily Trnavský samosprávny kraj, Mesto Trnava, Nádvorie, priestor súčasnej kultúry, Divadlo Jána Palárika, Štátny archív v Trnave, Západoslovenské múzeum v Trnave, Malý Berlín, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, Galéria Jána Koniarka v Trnave – Synagóga – Centrum súčasného umenia a Trnavské rádio a spoločne ponúkli širokej verejnosti dôstojné pripomenutie si hodnoty slobody – 30. výročia Nežnej revolúcie v Trnave. Každý z návštevníkov v nich našiel to svoje a možno aj to, čo hľadáme my všetci – pravdu o Novembri ´89.

Pracovisko Archív Skalica pripravilo pre žiakov základných a stredných škôl 27. novembra 2019 podujatie pod názvom *Vieš, čo sa stalo v novembri 1989?*, ktoré pozostávalo z výstavy archívnych dokumentov a prednášky.

KOMORNÉ PODUJATIA

Komorné podujatia tvoria osobitnú časť podujatí organizovaných Štátnym archívom v Trnave. Od roku 2016, keď archív zorganizoval prvé takéto podujatie, sa tešia veľkému záujmu verejnosti. V minulom roku sa nám podarilo zorganizovať až štyri takéto podujatia.

Putovanie Panny Márie Trnavskej (refektár františkánskeho kláštora v Trnave, 25. máj 2019 o 15.00 h)

Štátny archív v Trnave, Rehoľa menších bratov – františkánov v Trnave, Naše MesTTo, o. z., a komunita Visit.trnava pripravilo na májové sobotné popoludnie prednášku archivára a historika Libora Gottfrieda z Prahy zameranú na kópie obrazu Panny Márie Trnavskej. Zázračný obraz Panny Márie Trnavskej zo začiatku 17. storočia získal počas 18. storočia v celom Uhorsku mimoriadnu popularitu. Postupne vznikali jeho kópie. Ako sa zdá, najstar-

šou kópiou obrazu Panny Márie Trnavskej boli jej rozmerné grafiky (cca 55 x 75 cm), vyrobené technikou mezzotinty (= škriabanej rytiny), v sépiovej farbe, niekedy spred polovice 18. storočia, vytlačené snáď v univerzitnej kníhtlačiarni. Výtlačkov tejto grafiky, ktorú si z Trnavy nepochybne odnášali domov študenti Trnavskej univerzity, seminaristi aj kňazi, boli určite desiatky a desiatky na rôznych miestach Slovenska a Maďarska (vtedajšieho Uhorska), a niektoré sa mohli dostať aj do vzdialenejších miest (Sedmohradsko). A práve rozšírenie kópií obrazu v Európe a zmapovanie jednotlivých miest ich výskytu a ich porovnanie s originálom boli hlavnými bodmi prednášky. Prednášku doplnilo hudobné vystúpenie gitarového septeta ZUŠ M. Sch. Trnavského – Les Étoiles pod vedením Márie Smažákovej, výstava kópií obrazu Panny Márie Trnavskej, ktoré doviezol z Prahy autor prednášky a výstavka originálov archívnych dokumentov. Pre záujemcov bola na záver podujatia pripravená komentovaná prehliadka františkánskych krýpt.

Jantárové oči. Beseda o vlkoch s vlkom (Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, 18. október 2019 o 17.00 h)

Trošku netradičné podujatie a prvé v spolupráci s Knižnicou Juraja Fándlyho v Trnave, pri príprave ktorého archivári preukázali, že z archívnych dokumentov sa naozaj dá pripraviť akákoľvek téma, napr. aj rozprávanie o vlkoch. Do Trnavy prijal pozvanie publicista, dobrodruh, cestovateľ a popularizátor prírody Jaroslav Monte Kvasnica, ktorý celý svoj život venoval záchrane vlkov. Zúčastnil sa niekoľkých horolezeckých a trekingových výprav na Kaukaz, Sibír, Kamčatku, Pamír či do Karpát. Svoje cestovateľské zážitky a výsledky výskumov a pozorovaní správania vlkov zhrnul do niekoľkých publikácií, jednou z posledných bola aj kniha Jantárové oči, po ktorej sme podujatie pomenovali. Podujatie moderoval jeho dlhoročný kamarát a spoluúčastník výprav Ivan Matušek. Zaujímavé rozprávanie J. M. Kvasnicu o vlkoch v minulosti, o pretrvávajúcej nevraživosti ľudí k týmto nádherným zvieratám, o ich takmer vyhynutí v súčasnosti a nutnej ochrane dopĺňalo sem-tam zavytie Taigy – 6-ročnej vlčice, jeho súpútničky, ktorá prítomným svojím priateľským správaním dokázala, že vlci vôbec nie sú nebezpečné zvieratá, ale naopak veľmi plaché a ostražité. Vďaka tejto „dáme“, ale i hudobnému sprievodu v podaní Allana Mikušeka a Henriho Nováka, prednášková sála v Knižnici Juraja Fándlyho praskala vo švíkoch. Vysoká účasť bola dôkazom dobre zvolenej témy i hostí.

Jantárové oči. Beseda o vlkoch s vlkom. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

Trnavský Špitál sv. Kríža a Kostol sv. Heleny – z minulosti stredovekých špitálov (Kostol sv. Heleny v Trnave, 10. november 2019 o 11.00 h)

Pohľad do minulosti stredovekých špitálov s dôrazom na dejiny trnavského Špitála sv. Kríža a Kostola sv. Heleny priblížila vo svojej prednáške Henrieta Žažová. Prednáška sa uskutočnila v nedeľu po svätej omši a jej súčasťou bola aj prehliadka Kostola sv. Heleny. Podujatie pripravila so Štátnym archívom v Trnave Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Trnava-mesto – sv. Mikuláša a komunita Visit.trnava.

Juraj Haulik – arcibiskup, štátnik, vzdelanec (refektár františkánskeho kláštora v Trnave 28. november 2019 o 16.00 h)

Podujatie venované 150. výročiu úmrtia významnej osobnosti našich, ale aj chorvátskych dejín Jurajovi Haulikovi. Pozvanie organizátorov prijal a osobne sa na ňom zúčastnil veľvyslanec Chorvátskej republiky na Slovensku, jeho excelencia pán Aleksandar Heina. Slávnostnejší charakter podujatia umocnilo úvodné vystúpenie hudobného telesa Les Étoiles pod vedením Márie Smažákovej, po ktorom nasledovala prednáška Denisa Pongrácza venovaná osobnosti Juraja Haulika. Podujatie pripravil archív v spolupráci s Rehoľou menších bratov – Františkánov, komunitou Visit.trnava, so SNM-Múzeom kultúry Chorvátov na Slovensku a Haulikovým inštitútom.

Okrem uvedených podujatí zorganizoval Štátny archív v Trnave niekoľko exkurzií a v júli sa zapojil aj do vlastivedného cyklu mesta Trnavy *Potulky Malým Rímom*. Tlačou vyšiel zborník *Kultúrne dedičstvo 2019. Divadlo v umení/Umenie v di-*

Pohľadnice vydané pri príležitosti Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2019 v Trnave. Zdroj: Štátny archív v Trnave.

vadle, zborník z konferencie konanej v roku 2018 s názvom *Trnava 1238 – 2018...úspešný európsky príbeh*, skladačka ku koncertu gregoriánskeho chorálu *Vďační za slobodu*, skladačka *Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2019 v Trnave*, originálne pohľadnice k Dňom európskeho kultúrneho dedičstva 2019 i vreckový kalendárik archívu na rok 2020.

Všetky uvedené aktivity by sa nedali uskutočniť, keby nebolo prvotného nadšenia a chuť niečo zorganizovať a prezentovať verejnosti odbornú prácu archivárov. Preto na záver ďakujem svojim kolegyniam a kolegom, vďaka ktorým sa podarilo to prvotné nadšenie a nápad dotiahnuť vždy do úspešného konca. Zároveň ďakujem všetkým našim priateľom, známym a priaznivcom, ktorí nám pri príprave podujatí nezištne pomohli.

Júlia Ragačová
Štátny archív v Trnave

JURAJ HAULIK – ARCIBISKUP, ŠTÁTNIK, VZDELANEC

Juraj Haulik – v Trnave poznáme toto meno podľa úzkej uličky, ktorá oddeľuje obidve trnavské synagógy. Niektorí obyvatelia či návštevníci Malého Ríma si možno všimli i pamätnú mosadznú tabuľu na jeho rodnom dome na Námestí sv. Mikuláša oproti bazilike. V skutočnosti ale málokto aj z Trnavčanov naozaj tuší, kto Juraj Haulik bol a prečo si zaslúži v meste Trnava mať vlastnú ulicu a malý pomníček. Túto významnú osobnosť našich, ale aj chorvátskych dejín sa rozhodli Trnavčania pripomenúť si pri príležitosti 150. výročia úmrtia Juraja Haulika, ktoré uplynulo 11. mája 2019. Štátny archív v Trnave, Rehoľa menších bratov – františkánov v Trnave, komunita Visit.trnava v spolupráci so SNM-Múzeom kultúry Chorvátov na Slovensku a Haulikovým inštitútom usporiadali podujatie pod názvom *Juraj Haulik – arcibiskup, štátnik, vzdelanec*. Podujatie sa konalo v refektári františkánskeho kláštora v Trnave 28. novembra 2019. Pozvanie organizátorov prijal a osobne sa na ňom zúčastnil veľvyslanec Chorvátskej republiky na Slovensku, jeho excelencia pán Aleksandar Heina. Slávnostnejší charakter podujatia umocnilo úvodné vystúpenie hudobného telesa Les étoiles pod vedením Márie Smažákovej. Prítomných na pôde františkánskeho kláštora privítal brat Filip, zástupca predstaveného. Za organizátorov sa

Prednášajúci Denis Pongrácz s riaditeľkou ŠA TT Júliou Ragačovou, veľvyslancom Chorvátskej republiky na Slovensku Aleksandarom Heinom a riaditeľom SNM-Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku Andrejom Solarom. Foto: Barbora Kollárová.

Veľvyslanec Chorvátskej republiky na Slovensku Aleksandar Heina. Foto: Barbora Kollárová.

v krátkosti prihovorili Júlia Ragačová, riaditeľka Štátneho archívu v Trnave, a Andrej Solar, riaditeľ SNM-Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku. Po nich už nasledovala prednáška Denisa Pongrácza o osobe a význame Juraja Haulika, rodáka z Trnavy. Študoval v Ostrihome, Trnave a vo Viedni. Dňa 18. apríla 1811 bol vysvätený za kňaza v Trnave. Prvú svätú omšu slúžil 6. mája 1811 v trnavskom uršulínskom Kostole sv. Anny. V roku 1819 získal doktorát z teológie na univerzite v Pešti. Pôsobil v Komárne, od roku 1825 bol ostrihomským kanonikom, potom radcom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady v Budíne, radcom Uhorskej kráľovskej dvorskej kancelárie vo Viedni a od roku 1832 prepoštom v Záhrebe. V roku 1853 sa stal prvým arcibiskupom záhrebským a od roku 1865 prvým chorvátskym kardinálom. Ako arcibiskup sa pričinil o výstavbu parku Maksimir a obnovu záhrebskej katedrály. V roku 1858 založil knižnicu s čitárňou dobrých kníh a v tom istom roku priviedol do Chorvátska rád jezuitov. V roku 1868 arcibiskup Haulik založil Spolok sv. Hieronyma ako významnú národnú inštitúciu katolíckeho duchovenstva na podporu a rozvoj národnej identity a sebaurčenia národa. V Chorvátsku organizoval náboženský život, zakladal rehoľné spoločnosti a spolky. Venoval sa školstvu, osvete, v roku 1849 založil Haulik noviny *Zagrebački katolički list* ako orgán na obnovu rímskokatolíckej cirkvi. Napomáhal rozvoju katedier chorvátskeho jazyka na školách, podporoval chorvátske národné divadlo (v roku 1840 daroval 1000 zlatých nadácii divadla), založil učiteľskú prípravku a Hospodárske družstvo v Záhrebe (1841). Tlačou vydal dizertácie, príležitostné reči, prejavy a kázne. Bol veľmi dobre jazykovo vybavený – ovládal slovenčinu, maďarčinu, chorvátčinu, nemčinu, latinčinu, francúzštinu a taliančinu. Juraj Haulik zomrel 11. mája 1869 o 7.45 hod. v Záhrebe, pochovaný je v krypte záhrebskej katedrály. Je po ňom pomenovaná ulica v Záhrebe aj v Trnave. Ako kňaz pôsobil celých 58 rokov svojho života. V chorvátskom Záhrebe prežil 37 rokov – z toho viac ako 31 rokov ako biskup a celých 13 rokov ako arcibiskup.

V roku 1929 umiestnil chorvátsky Spolok sv. Hieronyma pamätnú tabuľu Juraja Haulika na jeho rodný dom na Námestí sv. Mikuláša v Trnave. Pri príležitosti 130. výročia úmrtia slovenského rodáka, cirkevného hodnostára a prvého chorvátskeho kardinála vydalo Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR 28. 1. 1999 príležitostnú poštovú známku z emisného radu Osobnosti – Juraj Haulik v nominálnej hodnote 4 Sk. Súčasne vydala túto známku aj Hrvatska pošta (Chorvátska republika), a to v nominálnej hodnote 5 kuna.

Denis Pongrácz počas prednášky o arcibiskupovi Haulikovi. Foto: Barbora Kollárová.

Riaditeľka ŠA TT Júlia Ragačová víta prítomných na podujatí. Foto: Barbora Kollárová.

Na známke je vyobrazený jeho portrét a motívy dokresľujúce jeho pôsobenie – kardinálsky znak a budova, v ktorej pôsobil. Autorom výtvarných návrhov emisie (známky, motívu na FDC i pečiatky) je akad. maliar Jozef Baláž. Rytinu známky vytvoril akad. maliar Martin Činovský.

Významné osobnosti našich dejín, akou bol nepochybne aj Juraj Haulik, by sme nemali nechať upadnúť do zabudnutia. Práve naopak, máme si ich neustále pripomínať i v celoeurópskom kontexte, ako sme to urobili na sklonku novembra my v Malom Ríme.

Júlia Ragačová – Róbert Kormaňák
Štátny archív v Trnave – komunita Visit.trnava

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK V ARCHÍVE MESTA BRATISLAVY

Aj po uplynutí 100. výročia vzniku Československej republiky a 100. výročia tragického skonu Milana Rastislava Štefánika, ktoré sme si pripomenuli v predošlých dvoch rokoch, téma spojená s jeho osobnosťou ďalej žije. Slavomír Michálek, riaditeľ Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave, v spolupráci s Archívom mesta Bratislavy pripravil výstavu *Milan Rastislav Štefánik a tí, čo ho nasledovali*. Výstava istým spôsobom ideovo nadväzuje na regionálnu výstavu *Stáli pri zrode Československa*, o ktorej sme čitateľov Fóra archivárov informovali v čísle 3-4/2019. Autori oboch výstav však nijako nespolupracovali, takže nadväznosť vznikla úplnou náhodou. S. Michálek sa dlhodobo odborne venuje osobnostiam slovenského pôvodu v československej zahraničnej politike. Výstava z jeho autorskej dielne prezentuje Milana Rastislava Štefánika so zameraním na jeho diplomatickú činnosť a šesť osobností, ktoré boli aktívne pri budovaní Československa na celoštátnej aj medzinárodnej úrovni: Štefana Osuského, Vladimíra Svetozára Hurbana, Vladimíra Martina Palica, Juraja Slávika Neresnického, Ivana Krna a Jána Papánka. V. S. Hurban a J. Papánek počas prvej svetovej vojny bojovali ako československí legionári. Všetkých sedem osobností, vrátane M. R. Štefánika, spája evanjelické vierovyznanie a pôsobenie v diplomatických službách budujúcej sa (počas 1. svetovej vojny), medzivojnovej a povojnovej obnovenej Československej republiky.

Slávnostná vernisáž výstavy sa konala v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v Bratislave 23. januára 2020 s účasťou médií (reportáž RTVS v hlavných večerných správach). Následne bola umiestnená v Archíve mesta Bratislavy, kde bude k dispozícii verejnosti do 10. júna 2020, pravda, s obmedzením v čase trvania opatrení súvisiacich s koronavírusom. Tematicky je výstava rozvrhnutá do 15 panelov, z toho je jeden úvodný a po dva venované každej zo spomenutých siedmich osobností. Panely okrem textu prezentujú predovšetkým dobové fotografie a archívne dokumenty zo zbierok a fondov Slovenského národného archívu v Bratislave, Slovenskej národnej knižnice v Martine, Archívu Ministerstva zahraničných vecí ČR v Prahe, Masarykovho ústavu a Archívu akadémie vied ČR, Českej tlačovej kancelárie a viacerých súkromných aj verejných inštitúcií najmä z USA,

medzi ktorými nechýbajú ani osobné archívy potomkov prezentovaných osobností. Niektoré z vymenovaných inštitúcií však nedopatrením vypadli zo sumárneho zoznamu použitých zdrojov na úvodnom paneli a dozvedáme sa o nich iba z popisu pod fotografiami či dokumentmi. Z použitých skratiek zdrojov pritom nie je vždy zrejmé, o akú inštitúciu ide, čo je na škodu veci. Získanie tejto fotodokumentácie bolo pre autora iste najnáročnejšou fázou prípravy. Na druhej strane, vďaka ére digitalizácie, v ktorej žijeme, je možné nájsť na internete napríklad digitalizát fotografie Štefana Osuského s manželkou a synom zhotovenej pre nás neznámym holandským fotografom v Paríži v roku 1939. Tá je súčasťou zbierky fotografií v Národnom archíve v Haagu, čiže tam, kde by ju ani zainteresovaný bádateľ a znalec problematiky iste nečakal ani nehľadal (fotografia nebola použitá na výstave).

Keďže priestor na textovú časť panela nebol veľký a z hľadiska cieľovej skupiny rozsiahly text ani nie je vhodný, autor vynechal životopisné dáta, obdobie mladosti a vzdelávania a pri jednotlivých osobnostiach sa sústredil na ich profesijnú činnosť, význam a najväčší prínos. Týmto spôsobom návštevník nie je zahltený informáciami a dokáže si o každej z osobností odniesť nejakú novú informáciu. Navyše, o panelovej výstave bol vydaný katalóg, ktorý obsahuje celý text a časť fotografií. Panely sú doplnené dvomi vitrínami s fotografiami a tlačovinami prevažne zo zbierok Archívu mesta Bratislavy, ktoré sú venované výlučne osobnosti M. R. Štefánika, zvlášť jeho skonu a ohlasu tejto udalosti vo verejnom živote medzivojnového Československa, napríklad stavbe pamätníka M. R. Štefánika v Bratislave či spomienkovým slávnostiam v Brezovej pod Bradlom.

Ostáva dúfať, že výstava zaujme nielen návštevníkov Archívu mesta Bratislavy počas ich cesty do bádateľne, ale aj širšiu verejnosť, pretože prezentované osobnosti napriek svojmu významu nie sú na Slovensku známe v takej miere, ako by si zaslúžili.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Výstava o M. R. Štefánikovi a významných československých diplomatoch slovenského pôvodu inštalovaná v Archíve mesta Bratislavy. Foto: Štefan Hrivňák.

Pohľad na jeden z panelov výstavy. Foto: Štefan Hrivňák.

VALENTÍNSKA VÝSTAVA V TRNAVE

Trnavský archív sa rozhodol využiť komerčne atraktívny sviatok sv. Valentína a pripravil výstavu so zaujímavým námetom: *Stopy lásky v archívnych dokumentoch*. Na prvé počutie si človek nevie dobre predstaviť, čoho sa výstava týka, lebo téma je pomerne široká. Jej vernisáž v piatok 14. februára 2020 však nenechala nikoho na pochybách, že bude zacielené na lásku partnerskú.

Vernisáž výstavy bola kultúrnym podujatím, ktoré útočilo na viaceré zmysly účastníkov. Hneď na úvod si pozornosť prítomných získalo hudobné teleso Trnavské trio, ktoré sa zameriava na interpretáciu klasickej a barokovej hudby. Výstavu otvorila riaditeľka archívu Júlia Ragačová príhovorom o zmysle a hodnote lásky a prednesom básne Miroslava Válека Jesenná láska. Pre tých, ktorí sa o poéziu zaujímajú menej, ide o báseň, ktorú koncom 80. rokov 20. storočia zhudobnil Miroslav Žbirka. Tvorba trnavského rodáka, dlhoročného socialistického ministra kultúry M. Válека bola v centre pozornosti aj v ďalšom bode programu. Pozvaný hosť, skladateľ Stanislav Šurina, zahral a zaspieval dve skladby, ktorými zhudobnil iné dve básne M. Válека. Na záver prvého bloku programu vystúpili manželia Melichovci, ktorí v stredovekých šľachtických kostýmoch predviedli dva dobové dvorské tance s námetom lásky.

Program výstavy pokračoval komentovanou prehliadkou, počas ktorej J. Ragačová upozornila na najväčšie zaujímavosti, prípadne kuriozity výstavy. K takým iste patrilo aj nahliadnutie do jej súkromia, keď si návštevníci mohli v jednej z vitrín pozrieť jej vlastné svadobné oznámenie a fotografie. Výstava sa musela zmestiť do dvoch pomerne malých miestností, v ktorých boli prezentované dokumenty týkajúce sa manželských aj mimomanželských vzťahov z mnohých aspektov, zachytávajúce rôzne situácie a okolnosti. Ako to už chodí, na detailnú prehliadku treba viac času, než poskytuje vernisáž a voľnejší prístup k exponátom, ktorý neumožňuje nával tlačiacich sa návštevníkov. Záujemcov o výstavu totiž nebolo málo. Vidieť, že počas svojich početných kultúrno-osvetových aktivít v predošlých rokoch si trnavský archív už vybudoval okruh svojich priaznivcov, svoj „fanklub."

Po skončení prehliadky nasledoval prípitok, malé pohostenie, návšteva pivničných priestorov a na úplný záver výborne vyzerajúca ovocná torta, ako inak, v tvare srdca. Tá bola ťahačom, ktorý – dovolím si tvrdiť – vážne konkuroval archívnym exponátom. Viacerí sa jej už nedočkali, niektorí kolego-

Riaditeľka Júlia Ragačová počas úvodného príhovoru. Foto: Mária Feješová.

Historický tanec v podaní manželov Melichovcov. Foto: Barbora Kollárová.

M. Feješová počas vernisáže s 3D exponátom. Foto: Barbora Kollárová.

Vitríny a 3D predmety vo výstavnej miestnosti. Foto: Mária Feješová.

via, najmä zo vzdialenejšieho okolia, sa porúčali. Ja ako trnavská „obyvateľka“ som vytrvala až do konca a vyplatilo sa. Okrem kulinárskeho zážitku som mohla prehodiť pár slov s kolegami, trnavskými priateľmi či celkom novými tvárami. Počas čakania v rade na tortu sa mi prihovorila staršia dáma a vysvitlo, že ide o dcéru Hadriána Radvániho, uznávanej osobnosti Trnavy na poli histórie a archívnictva.

Vernisáž valentínskej výstavy je za nami, ale expozícia ešte istý čas bude k dispozícii verejnosti. Po námahe a množstve času venovaného jej príprave by iste bola škoda ju rýchlo zbaliť. Azda by stálo za úvahu ju nasnímať kamerou a v digitálnej podobe zachovať natrvalo. Aj to je jedna z výziev pre novú stránku Spoločnosti slovenských archivárov, ktorej predsedníčka M. Orosová s týmto nápadom už prišla. Digitálna výstava bude však mať iba dokumentačnú hodnotu, príjemnú atmosféru vernisáže nedokáže sprostredkovať. Musím sa priznať, že nie som veľký fanúšik archívnych výstav, pretože archívy nemajú na ich realizáciu adekvátne výstavné priestory, ľudské zdroje a v neposlednom rade ani materiálne podmienky a know-how. Napriek zmienenej skepse považujem podujatie za vydarenú akciu, ktorá mala pre mňa prínos. Poskytla mi príležitosť stráviť čas s milými kolegami, bola miestom stretnutia, vzác-

Návštevníci počas komentovanej prehliadky. Foto: Barbora Kollárová.

neho vybočenia z každodennej rutiny. Aj to človek potrebuje, preto, milí trnavskí kolegovia, ďakujem a dovidenia na Vašej najbližšej akcii!

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

PREZENTÁCIA NOVEJ OBECNEJ MONOGRAFIE Z PERA ARCHIVÁROV

Krátko pred práve uplynulými vianočnými sviatkami vyšla vo vydavateľstve Tatran dlho pripravovaná monografia o dejinách obce Dubová z pera kolektívu archivárov a ďalších prizvaných odborníkov. Kolektív sa skladal z archivárov z Modry (Juraj Turcsány, Mária Feješová), Bratislavy (Štefan Hrivňák, Katarína Švábiková) a Trnavy (Adrián Lančarič). K nim sa pridali Zuzana Nemcová z Katedry archívnictva a pomocných vied historických FiF UK v Bratislave, geologička a paleontologička Marianna Kováčová a etnologička Katarína Popelková. K. Popelková mala príležitosť písať o svojej rodnej obci. Autorské texty boli hotové už v polovici roka 2017, ale pre problémy s vyhotovením grafického dizajnu sa vydanie knihy predĺžilo o vyše dva roky.

Hoci obec Dubová nepatrí počtom obyvateľov ani rozlohou medzi veľké obce, môže sa popýšiť obecnou monografiou v rozsahu vyše 400 strán. Zásluhu na tom má jednak autorský kolektív, ktorý sa témy chopil poctivo a do hĺbky, a jednak obecné zastupiteľstvo, ktoré na projekt vyčlenilo dostatok finančných prostriedkov. Ako spoluediторka môžem povedať, že spolupráca s vedením obce Dubová na čele so starostom Ľudovítom Ružičkom bola bezproblémová, konštruktívna a veľmi priateľská.

Slávnostná prezentácia publikácie pod názvom Rozviazanie knihy sa konala v nedeľu 23. februára 2020 o 15.00 vo viacúčelovej obecnej hale v Dubovej. Po úvodnej piesni miestneho speváckeho zboru Credo podujatie otvoril a moderoval starosta Ľ. Ružička. Knihu predstavila jazyková redaktorka Tatranu Anna Šikulová, ktorá bola jej zodpovednou redaktorkou. A. Šikulová je vdovou po dubovskom rodákovi, spisovateľovi Vincentovi Šikulovi, takže aj v jej prípade nebola väzba k tomuto projektu iba pracovnou záležitosťou. Celé podujatie hudobne sprevádzala riaditeľka Základnej umeleckej školy v Modre Lýdia Cibulová hrou na klavíri a jej dcéra Ivetka zahrala na violončele. V rámci programu som vystúpila za editorov aj ako autorka kapitoly o stredovekých dejinách Dubovej a v pripravenej prezentácii som podala niekoľko stručných informácií o románskom osídlení obce a predstavila som zaniknutý Kostol sv. Jakuba v Dubovej. Ten patrí k najväčším prekvapeniam, ktoré vyplynuli z výskumu obecných dejín.

Slávnostnú časť podujatia uzavrel starosta obce poďakovaním všetkým, ktorí prispeli k realizácii projektu obecnej monografie. Medzi nimi spomeniem Máriu Polčicovú, ktorá pomáhala s popisom starých fotografií i s doplnením niektorých informácií v kapitole o dejinách obce v rokoch 1989 – 2014. Potom starosta k naaranžovanému panelu s výtlačkami knihy pozval prítomných autorov, riaditeľku vydavateľstva Tatran Evu Mládekovú, redaktorku A. Šikulovú, iniciátorku nápadu Renátu Jakubcovú, členku obecného zastupiteľstva Jozefínu Žákovú a Tomáša Tomaška, člena dozornej rady firmy Skládka odpadov – Dubová, s. r. o., ktorá sponzorovala náklady na tlač. Všetci spoločne sme symbolicky potiahli šnúrku, ktorou bol jeden výtlačok previazaný, a tým sme publikáciu oficiálne uviedli do života a poslali medzi čitateľov.

Podujatie pokračovalo malou autogramiádou. Počas nej sme si s kolegom Števom Hrivňákom užili svojich 5 minút slávy a popodpisovali sme niekoľko výtlačkov miestnym obyvateľom či iným záujemcom. Počas neformálnych rozhovorov, ktoré nasledovali, sa všetci prítomní mohli ponúknuť pripraveným občerstvením. Na stoloch nemohli chýbať tradičné dubovské scískanice, ktoré som mala možnosť ochutnať po prvýkrát. Po vyčerpaní programu, tém na rozhovory a voľných kapacít svojho žalúdka som sa rozlúčila s pánom starostom a s dobrým pocitom som opúšťala obec, ktorej dejinami som istý čas intenzívne žila a formou nadväzných parciálnych štúdií budem iste žiť aj ďalej.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Starosta obce Ľ. Ružička a zodpovedná redaktorka A. Šikulová predstavujú obecnú monografiu. Foto: Renáta Jakubcová.

Starosta obce Ľ. Ružička počas ďakovnej reči pred slávnostným rozviazaním knihy. Foto: Jarmila Fandlová.

VÝSTAVA O SLOVENSKOM DIVADELNÍCTVE NA BRATISLAVSKOM HRADE

Pri príležitosti 100. výročia založenia Slovenského národného divadla (1. 3. 1920), prvej profesionálnej scény na Slovensku, a zároveň aj 190. výročia uvedenia prvého ochotníckeho predstavenia na našom území (Liptovský Mikuláš, 1830) inicioval Divadelný ústav celoslovenský projekt *Rok slovenského divadla 2020*.

V rámci tohto projektu zrealizoval Divadelný ústav v súčinnosti so Slovenským národným múzeom-Historickým múzeom vo výstavných priestoroch Bratislavského hradu na ploche viac ako 1 200 m^2 výstavu s názvom *Divadelné storočie – stopy a postoje*, ktorá sa snaží priblížiť priebeh vývoja slovenského divadelníctva. Slávnostné otvorenie výstavy sa konalo 27. 2. 2020 a predchádzala mu ročná príprava materiálov a takmer mesačná inštalácia.

Na výstave sú použité originálne múzejné exponáty a archívne dokumenty z domácich aj zahraničných zdrojov. Napríklad pôvodné staré tlače, písomné dokumenty, knihy, fotografie, plagáty, bulletiny, makety, kostýmy, scénické a kostýmové návrhy, bábky. Okrem originálnych exponátov sú vystavované digitalizáty rôznych dokumentov a fotografií. Spolu je inštalovaných viac ako 1 000 exponátov, z ktorých takmer polovicu tvoria originálne predmety prevažne zo zdrojov Divadelného ústavu v Bratislave (Archív Divadelného ústavu, Múzeum Divadelného ústavu, Zbierky Oddelenia divadelnej dokumentácie, informatiky a digitalizácie). Okrem exponátov je výstava obohatená elektronickými zariadeniami ako sú obrazovky, tablety, digitálna projekcia, ktoré dodávajú prezentácii ďalší rozmer. Výstava je koncipovaná do sedemnástich galérií, ktoré sú umiestnené v ôsmich miestnostiach druhého poschodia Bratislavského hradu. Galérie 1 – 4 sú radené chronologicky. Ostatné expozície sa venujú špecifickému zameraniu.

Galéria 1: Predchalupkovské obdobie (kurátor Lukáš Kopas)

Prvá galéria sa venuje prvopočiatkom divadelných hier na území dnešného Slovenska v období stredoveku, renesancie, baroka a klasicizmu a objasňuje postupný prechod od línie náboženskej ku svetskému divadlu.

Galéria 2: Slovenské divadlo pred vznikom profesionálneho divadla 1830 – 1919 (kurátor Martin Timko)

Pohľady do expozície výstavy počas vernisáže. Zdroj: Divadelný ústav v Bratislave, foto: René Miko.

V tejto galérii je návštevník oboznámený s pôsobením Jána Chalupku, nástupom slovenského ochotníckeho divadla a rozvojom ochotníckej divadelníckej siete, keď postupne prechádzali tendencie divadelníctva od romantických k realistickým a naturalistickým. K tejto téme patrí aj expozícia venovaná divadelnej opone, kde je vystavená veľkorozmerná replika opony Slovenského spevokolu v Martine, ako aj originálne návrhy opôn od Martina Benku.

Galéria 3: Vznik a poslovenčenie Slovenského národného divadla (kurátor Martin Timko)

V tretej galérii sú vytýčené míľniky, ktoré mali vplyv na zmenu divadelnej scény, ako vznik Československa, obnovenie činnosti Matice slovenskej, vznik Univerzity Komenského v Bratislave či vznik samotného Slovenského národného divadla, ktorému predchádzalo založenie Družstva SND ako účastinnej (akciovej) spoločnosti.

Galéria 4: Rozvoj divadelnej siete po roku 1944 (kurátor Martin Timko)

Tu je návštevník informovaný o rozvoji divadelnej siete podľa projektu Andreja Bagara, o rozvoji

Pohľady do expozície výstavy počas vernisáže. Zdroj: Divadelný ústav v Bratislave, foto: René Miko.

bábkových scén, krajových divadiel a divadelnej siete od 40. rokov až po Nežnú revolúciu.

Galéria 5: Divadelná architektúra (kurátori Miroslav Daubrava a Adam Križan)

V tejto galérii je možné nahliadnuť do útrob divadelných stavieb. Vystavované sú makety a digitalizáty historických divadelných budov, národných a reprezentačných domov, modernej divadelnej architektúry, ako aj ukážky adaptovaných a netradičných divadelných priestorov.

Galéria 6: Slovenská dráma (kurátorka Elena Knopová)

Šiesta galéria sa venuje, mimochodom vo veľmi netradičných priestoroch, vývoju slovenskej drámy. Od realizmu a vyrovnávania sa s modernou a avantgardou cez premeny povojnovej dramatiky až po pluralitné podoby po roku 2000.

Galéria 7: Činoherné divadlo (kurátor Karol Mišovic)

Tejto problematike je na výstave venovaný najväčší priestor, ktorý zachytáva útržky zo slovenskej, českej, ruskej, francúzskej, antickej dramatiky, ako aj dramatiky Williama Shakespeara a faustovskej témy v dramatike.

Galéria 8: Opera (kurátor Jozef Červenka)

V priestoroch tejto galérie sa návštevník oboznámi s vývojom slovenského operného divadla, ktorý začal operou Hubička od Bedřicha Smetanu v začiatkoch SND v Bratislave. Opisuje vznik druhej opernej scény v Košiciach i najmladšieho operného divadla v Banskej Bystrici.

Galéria 9: Opereta a muzikál (kurátor Stanislav Bachleda)

Galéria číslo deväť sa snaží zosumarizovať proces formovania hudobno-zábavného divadla na Slovensku od 19. storočia po súčasnosť, keď blízkosť Viedne ako hlavného dejiska operety predstavovala pre Bratislavu výhodu v dostupnosti kvalitných inšpirácií v tomto žánri.

Galéria 10: Tanečné divadlo a pantomíma (kurátori Monika Čertezni a Marek Godovič)

V tejto expozícii sa autori zaoberajú rozvojom romantického a klasického baletu, moderného, súčasného a folklórneho tanca, tanečnej tvorby pre deti a pantomímy.

Galéria 11: Moderné formy divadla (kurátor Marek Godovič)

Tu je návštevník informovaný o vzniku avantgardného divadla na Slovensku, divadla malých javiskových foriem, nástupe postmoderny, novej divadelnej poetiky a nových priestoroch v nezávislom priestore.

Galéria 12: Bábkové divadlo (kurátorka Barbora Krajč Zamišková)

Svetom divadelných bábok a bábkarov návštevníka prevedie dvanásta galéria, kde je možné uvidieť staré aj moderné bábky, bábkové divadlá a prechod od kočovných divadiel cez samosprávne až po nezávislé bábkové divadlá a zoskupenia.

Galéria 13: Prítomnosť divadelnej minulosti (kurátori Vladislava Fekete, Marek Godovič, Karol Mišovic)

Táto galéria je akousi sieňou slávy a prierezom tým najprogresívnejším a najzaujímavejším, čo vzniklo v storočnici slovenského divadelníctva. V zaujímavom priestore je inštalovaných 100 ukážok týchto inscenácií.

Galéria 14: Príbeh divadelnej kritiky (kurátorka Martina Mašlárová)

Tento priestor sa v skratke venuje úlohe monitorovania divadelného diania a podávania správ o ňom prostredníctvom recenzií, interných hodnotení, diskusií. Opisuje kritika, ktorý v historickom kontexte nastavuje zrkadlo a vytvára obraz, bez ktorého by bol následný teatrologický výskum takmer nemožný.

Galéria 15: Divadelné festivaly (kurátorka Zuzana Nemcová Gulíková)

Pohľad do expozície výstavy počas vernisáže. Zdroj: Divadelný ústav v Bratislave, foto: René Miko.

V netradičnej expozícii vo forme dvoch vešiakových stojanov je prezentovaný prierez divadelných festivalov na Slovensku, ktorých tradícia siaha do roku 1923, keď sa konal prvý ročník Divadelných závodov. Najstarším festivalom neprofesionálnych divadiel v Európe je festival Scénická žatva, ktorej 98. ročník sa bude konať tento rok.

Galéria 16: Divadlo a divák (kurátori Zuzana Nemcová Gulíková, Marek Godovič, Karol Mišovic)

Galéria číslo šestnásť prináša opis vzťahu divadla s divákom, vnímanie a prijímanie javiskového diela, kde práve komunikácia medzi javiskom a hľadiskom je, bola a bude základom divadelného umenia.

Galéria 17: Divadelný plagát (kurátori Miroslav Daubrava a Adam Križan)

Posledná expozícia je venovaná vizuálnej stránke propagácie tvorby divadla. Na stenách v dvojrade visia rôzne plagáty, ktoré chronologicky mapujú zmenu formy tejto prezentácie. V tejto poslednej miestnosti, ktorá je ukončená vlastným obrazom v odraze, si zároveň záujemca môže zakúpiť rôzne predmety, publikácie a tlačoviny s divadelnou tematikou.

Ako zamestnanec Divadelného ústavu, ktorého poslaním je odborný dohľad nad spracovávaním a uchovávaním archívneho materiálu súvisiaceho s našou divadelnou scénou, srdečne pozývam čitateľov Fóra archivárov na túto výnimočnú výstavu, kde sa okrem vizuálneho zážitku môžu začítať do odborných kurátorských textov a obohatiť svoje vedomosti o dianí v divadelníctve na slovenskom území za posledných viac ako sto rokov. Výstava potrvá do 4. 10. 2020.

Beáta Pintérová,
Archív Divadelného ústavu v Bratislave

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ NA KATEDRE ARCHÍVNICTVA A POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH FIF UK – 2020

V príjemnú slnečnú sobotu 25. januára 2020 sa aj naša katedra zapojila do celofakultného Dňa otvorených dverí. Demografický pokles, preferovanie prírodovedných a technických vied, ale hlavne niekedy až hysterické masírovanie verejnosti médiami tým, že kvalitné vzdelanie môžu maturanti dostať len za riekou Moravou, sa prejavuje na všetkých univerzitách na Slovensku. Aj na tej najlepšej, ktorá bola dlhodobo v svetových rebríčkoch v porovnaní s českými na treťom mieste (za Karlovou a Masarykovou, dnes by bola štvrtá). Pokles záujmu študentov sa prejavuje ostatných asi 6 rokov. Kým v rokoch 2011 až 2014 mala fakulta okolo 3700 študentov, o dva roky neskôr ich už bolo približne len 3200 a aktuálne je ich menej než 3000. Deň otvorených dverí preto fakulta i katedry využívajú najmä na to, aby záujemcov o štúdium informovali detailnejšie než médiá. Navyše na našej katedre sa snažíme, aby to bol Deň otvorených dverí nielen pre našich budúcich, ale aj niekdajších študentov.

Fakulta mala medzi 10. a 11. hodinou jednotný program v Moyzesovej sieni, ktorá ako obvykle praskala vo švíkoch (celkový záujem o fakultu je stále relatívne vysoký, ale koncentruje sa hlavne do cca 5-6 programov). Od 11. hodiny bolo možné poprechádzať sa po troch budovách fakulty a nazrieť aj do priestorov, v ktorých prebieha výučba archívnictva. Ako obvykle boli prítomní takmer všetci pedagógovia, niektorí doktorandi a dokonca nám prišli pomôcť s organizáciou i niektorí aktuálni študenti.

Na stoloch usporiadaných do „U“ na starej dobrej Š 427-čke sme rozložili pedagogický materiál, knihy, pramene ilustrujúce diplomatiku (napr. originál Mabillonovho *De re diplomatica libri sex* alebo taktiež originálnu pápežskú listinu na pergamene), paleografiu a epigrafiu či kodikológiu (historické dokumenty zo 16. až 18. stor.), heraldiku, sfragistiku (pečate a typáriá), chronológiu (bratislavský kalendár z roku 1748), historickú geografiu a kartografiu (historické mapy a plány územia dnešného Slovenska), numizmatiku (okrem iných aj miliardovú bankovku) a iné. Samostatnú časť malo archívnictvo (inventáre, sprievodcovia po archívoch) a dejiny správy, ale i regionálne dejiny, ktorým sa členovia katedry venujú. Dejiny Bra-

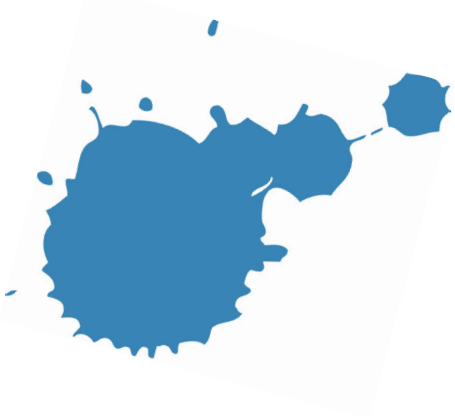
Ilustračné fotografie z Dňa otvorených dverí na KAPVH. Foto: Juraj Šedivý.

tislavy reprezentovala celá zbierka zaujímavých artefaktov – od fragmentu napoleonovskej gule cez medaily Prügerovcov (niekdajší vlastníci Carltonu), rodinné fotky Wowyovcov (významný pilot 1. sv. vojny), ľúbostný odkaz z 19. storočia až po plný zakladač fotografií významného bratislavského fotografa medzivojnového obdobia Josefa Hofera. Vystavili sme aj nejaké záverečné práce, aby záujemcovia vedeli, čo ich prípadne čaká.

Potenciálnych študentov prišlo tento rok pomerne málo – len 18. Zato podľa dotazníka, ktorý sme im dali vyplniť, sa ukazuje, že išlo o pomerne rozhodnutých a dobre informovaných záujemcov. Väčšina z nich sa o akcii dozvedela prostredníctvom fakultného webu (16) alebo katedrového facebooku (3), či od priateľov a známych (6). Siedmi prezradili, že sa prišli informovať priamo o študijnom programe archívnictvo, desať uviedlo, že uvažujú aj o inom študijnom programe, všeobecne o štúdiu na FiF UK sa prišiel informovať len jeden. Všetci uviedli, že dostali informácie, ktoré očakávali. Mohli sa pýtať pedagógov, väčšinu času boli prítomní i nejakí absolventi, celý čas boli prítomní aj zástupcovia 1., 2. a 3. stupňa VŠ-štúdia, od ktorých mohli získať informácie „z prvej ruky“.

Podľa skúseností z minulých rokov možno predpokladať, že aj tento september sa zapíše zhruba 7 až 10 študentov, čo je vzhľadom na možnosti uplatnenia priamo v archívoch (či už slovenských alebo vo významnejších na okolí) asi optimum. Vzhľadom na cudzie jazyky (nemčina, maďarčina, latinčina, ktorá pomôže pri pasívnom porozumení taliančiny a francúzštiny a voliteľnej angličtiny), ale aj s ohľadom na to, že študenti sa naučia komplexne kriticky pracovať s informáciami, možno povedať, že po absolventoch archívnictva je dopyt. Na facebookovej stránke https://www.facebook.com/kapvh/ poskytujeme praktické informácie i v priebehu roka (napr. pracovné ponuky alebo stáže), a to nielen pre aktuálnych študentov, ale i pre absolventov či dokonca aj len v archívoch pracujúcich, tak odporúčame sledovať túto stránku. Sme otvorení spolupráci s absolventmi a potešilo nás, že aj niektorí z nich, či už pracujú ako archivári alebo ako historici, pamiatkari, diplomati či bankári, nás prišli po rokoch pozrieť.

Juraj Šedivý
Katedra archívnictva a PVH FiF UK v Bratislave

Z minulosti našich archívov

DEJINY ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V NITRE

II. časť (1969 – 2020)

Na základe reorganizácie siete štátnych archívov bola nitrianska pobočka Štátneho archívu v Bratislave transformovaná od 1. júla 1969 na samostatný **Štátny archív v Nitre**. Jeho prvým riaditeľom sa stal Marián Zemene, predtým vedúci pobočky. Personálne osadenstvo archívu tvorili okrem neho 2 vedúci archivári, 3 odborní archivári, 3 archivári, 1 administratívny archívny pracovník, 1 samostatný referent a 2 pomocné sily, spolu 13 zamestnancov (z toho 6 vysokoškolákov). Archív mal v správe 7 884,19 bm archívnych dokumentov, z toho 4 441,17 usporiadaných (50 %) a 1 764,54 inventarizovaných (22 %). Po predošlom „plodnom“ období sprístupňovania evidoval už 274 „moderných“ archívnych pomôcok, z toho 124 opisov fondov, 19 inventárnych zoznamov, 105 inventárov a 26 katalógov. Jeho najväčšou slabinou v odbornom sprístupňovaní bolo spracovanie archívnych fondov stolíc (žúp) pred rokom 1849, ktoré boli stále takmer nedotknuté a tento stav sa ani neskôr príliš nezlepšil. Posledné roky pôsobenia archívu v objekte bývalej väznice (obr. 1-2) na Dukelskej ulici č. 1 boli spojené so zvýšeným záujmom československej televízie. Bývalé „väzenské“ priestory, v ktorých sídlil, sa stali vyhľadávanou kulisou pre niektoré filmy a inscenácie. Napríklad v dňoch 29. až 31. marca 1971 sa natáčal v objekte archívu hraný film Hodina života (1971), v ktorom sa objavili J. Adamovič, L. Haverl, J. Kramár, D. Blaškovič, V. Durdík a iní. V priebehu toho istého roka sa v archíve natáčal aj hraný film Siedmi z radnice (1971). Pracovníci archívu poskytli odbornú spoluprácu, interiéry archívu a materiál aj pri výrobe dokumentárnych filmov Krv kropila zem, Revolučné prvé máje, Zlaté narodeniny, Mŕtvy pred súdom, V jednom šíku a Pravda o Jánošíkovi.

Sľubný vývoj archívu však už čoskoro narazil na rozhodnutie uvoľniť jeho priestory v bývalej väznici pre potreby justície (opätovné zriadenie nápravného zariadenia pri budove krajského súdu). Stalo sa tak na základe uznesenia vlády SSR č. 23/1971. Dňa 11. januára 1972 zastavil archív riadnu činnosť, uzavrel svoje priestory pre verejnosť a jeho pracovníci začali s balením a číslovaním materiálu na pripravované sťahovanie. Od 7. marca začal so sťahovaním svojich archívnych súborov, najskôr do Štátneho archívu v Bytči, ktorý mu poskytol priestor na uloženie najmä rodových archívnych fondov. Od novembra 1972 sa začali prevážať archívne súbory do renesančného kaštieľa v Šali, ktorý sa práve v tom čase začal adaptovať jeho správcom ONV v Galante pre potreby tamojšieho okresného archívu. Sťahovanie do Šale bolo ukončené v máji 1973. Ďalšie dočasné priestory našiel nitriansky archív v bývalom pálfiovskom kaštieli v Lúči na Ostrove (išlo o stredný trakt a jedno krídlo kaštieľa) v okrese Dunajská Streda. Archívu ho dal do užívania tamojší ONV, ktorý objekt využíval ako sklad civilnej obrany. Sťahovanie dokumentov do Lúča prebiehalo od 18. januára do 19. marca 1973.

1. Budova nitrianskej väznice v 60. rokoch 20. storočia. Sídlo archívu bolo v zadnom trakte budovy. Zdroj: Zbierka Ing. Vladimíra Vnuka.

2. Budova nitrianskej väznice v 60. rokoch 20. storočia. Okná väzenských ciel budovy, v ktorých boli umiestnené archívne dokumenty. Zdroj: Zbierka Ing. Vladimíra Vnuka.

3. Budova bývalého notariátu v Ivanke pri Nitre – v rokoch 1975 – 1995 dočasné sídlo archívu. Foto: I. Bečka.

4. Pracovníčky archívu na vysunutom pracovisku v Šali. Hore zľava: Melánia Kadlečíková, Júlia Benciová, dole zľava: Anna Untermajerová a Alžbeta Keszeliová. Zdroj: Štátny archív v Nitre.

Previezli sa tam najmä fondy slúžnovských úradov, okresných súdov a školských inšpektorátov. Celkovo sa sťahovanie archívu realizovalo počas 5 mesiacov v 91 prepravných dňoch a prostredníctvom 246 prepráv, ďalších 8 mesiacov trvala príprava materiálu na prevoz a 2 mesiace sa čakalo na adaptáciu priestorov v šalianskom kaštieli. Pri sťahovaní pomáhali pracovníkom archívu aj väzni.

Riaditeľ M. Zemene sa počas pre archív dramatického roka 1972 snažil nájsť preň aspoň dočasné náhradné priestory v Nitre, avšak neúspešne (pre negatívne stanovisko predstaviteľov MsNV v Nitre). Nepomohla ani deklarácia predstaviteľov nitrianskych kultúrnych inštitúcií a občianskeho výboru č. 5 v Nitre za zachovanie existencie štátneho archívu priamo v meste Nitra a pridelenie mu adekvátnych priestorov z 20. decembra 1972. Po intervencii ministerstva vnútra sa napokon našli na jar 1973 dočasné priestory pre sídlo archívu v objekte národného podniku Plastika Nitra na kraji mesta v mestskej časti Dolné Krškany. Jeho nová adresa znela: Ubytovňa, n. p. Plastika, blok C, III. poschodie. Tento núdzový stav trval do roku 1975, keď sa podarilo presťahovať dočasné sídlo archívu do budovy bývalého obvodného notárskeho úradu v Ivanke pri Nitre (v rokoch 1976 až 1992 bola obec miestnou časťou mesta Nitra) (obr. 3). V tom roku sa na základe archívneho zákona č. 149/1975 Zb. zároveň upravil jeho názov na **Štátny oblastný archív v Nitre**. Stiesnené priestory budovy však nepostačovali. Zmestili sa do nej iba tri kancelárie, malá študovňa, miestnosť pre časť príručnej knižnice a jeden sklad, ktorý dokázal pojať len 2 až 3 % z celkového objemu jeho fondov a zbierok. Tento stav donútil nitriansky archív, aby si svoje vysunuté pracovisko zriadil od roku 1973 v pridelených priestoroch kaštieľa v Šali, kam sa musela premiestniť takmer polovica jeho zamestnancov. V tom čase disponoval 11 systemizovanými miestami (obsadených ich však bolo len 9 a neskôr 10). V úradných správach sa konštatovalo, že v tom čase ani jeden štátny archív na Slovensku nemal také zlé postavenie a podmienky ako nitriansky. Napriek tomu sa však v ňom postupne pod vedením jeho riaditeľa M. Zemeneho stabilizoval pracovný kolektív, ktorý zabezpečil kontinuitu takmer s jeho minulosťou. A to aj napriek tomu, že politicky a kádrovo nepatrili zamestnanci archívu medzi horlivých prívržencov vtedajšieho režimu. Práve naopak, do roku 1977 nebol ani jeden z nich členom KSČ, vrátane riaditeľa a ani neskôr sa táto situácia nezmenila. Zo starších skúsenejších pracovníkov zostali v archíve pracovať Juraj Fojtík (do roku 1982) a V. Zemeneová (do roku 1996). Postupne k nim pribudli Alžbeta Bublová (1970 – 1989), Mikuláš Szabó (1970 – 2004), Alžbeta Keszeliová (1974 – 1999), Mária Kováčová (1974 – 1997), Zuzana Tóthová (1974 – 1997), Anna Untermajerová (1974 – 2012) a Šarlota Drahošová (1977 – 2013). Kým v Ivanke pri Nitre sídlil len riaditeľ a najmä odborní vysokoškolsky vzdelaní archivári (M. Zemene, V. Zemeneová, Š. Drahošová, A. Bublová), na vysunutom pracovisku v Šali to boli stredoškoláci s archívnym kurzom (A. Keszeliová, M. Kováčová, Z. Tóthová, A. Untermajerová, M. Szabó) (obr. 4). Pozitívom bolo, že všetci vysokoškoláci aj stredoškoláci mali odborné archivárske vzdelanie, čím sa nemohol pochváliť žiadny iný štátny archív. Šalianski pracovníci zabezpečovali aj presun a prevoz archívnych súborov medzi vzdialenými externými depozitármi archívu. Ich preprava sa riešila vcelku kuriózne – taxislužbou.

Strata vlastných priestorov aktivizovala už v roku 1972 jeho zriaďovateľov, vtedajšie Ministerstvo vnútra SSR, aby už vo februári zadalo požiadavku na vypracovanie zámeru a projektovej dokumentácie výstavby novej účelovej budovy archívu. Ich vypracovaním bol poverený Stavoprojekt, n. p., Bratislava. Budova mala disponovať úložnou kapacitou aspoň 12 až 16 000 bm, konzervátorskou dielňou, fotolaboratóriom, študovňou pre 30 osôb, prednáškovou miestnosťou, zasadačkou, služobným bytom, parkoviskom a garážou. Zástupcovia ministerstva, zhotoviteľa a odboru územného plánovania a architektúry MsNV v Nitre vybrali pre ňu nezastavanú plochu priamo v širšom centre mesta za bývalým obchodným domom Prior, na mieste asanovanej historickej časti Tabáň. V októbri 1972 sa toto miesto definitívne určilo za „stavenisko" pre novostavbu archívu. Žiaľ, ďalšie okolnosti nepriali tomuto zámeru. Ubehlo 25 rokov, keď sa ho podarilo, hoci už na inom mieste, zrealizovať.

Z externých depotov nitrianskeho archívu mal najlepšie podmienky na uloženie archívnych dokumentov Štátny archív v Bytči. Archívu vyčlenené skladové priestory v tamojšom kaštieli boli však predimenzované množstvom nasťahovaného materiálu, čo nepriaznivo ovplyvnilo jeho fyzický stav aj samotné vyhľadávanie. V relatívne dobrom, suchom stave bol v tom čase externý depot v Lúči na Ostrove, avšak bol veľmi vzdialený od sídla archívu a neboli v ňom pre zlý technický stav vhodné podmienky pre prácu s dokumentmi. V objekte preto nepracovali žiadni zamestnanci archívu (dokonca jeho pracovníci nemali ani kľúče od kaštieľa, keďže podliehal správe ONV v Dunajskej Strede). Najviac archívnych súborov bolo deponovaných v šalianskom kaštieli, ktorý sa stal sídlom Oblastného archívu v Šali (od roku 1975 Štátneho okresného archívu v Šali). Nitriansky archív tam dočasne uložil 1,3 km archívnych dokumentov. Jeho budova však ani po generálnej oprave začiatkom sedemdesiatych rokov nemala vhodné podmienky pre uloženie archívnych dokumentov. Časť krídla budovy bola vlhká a celý objekt kapacitne nepostačoval. Čoskoro sa zaplnil natoľko, že archívne dokumenty sa museli ukladať aj na chodby, kde neboli veľmi vhodné svetelné a tepelné podmienky. Vysťahovanie archívu z Nitry, ale aj uloženie archívnych dokumentov v nevhodných externých skladoch v Šali, Lúči na Ostrove a Bytči sa negatívne podpísali na fyzickom stave archívnych dokumentov Štátneho archívu v Nitre. Prirodzene, strata jeho vlastných priestorov a rozbitie uloženia jeho archívnych súborov na rôzne, medzi sebou vzdialené miesta

5. Provizórne umiestnenie archívnych dokumentov v budove bývalého mestského domu na Svätoplukovom námestí v Nitre. Zdroj: Štátny archív v Nitre.

v nasledujúcich rokoch doslova paralyzovali rozvoj archívu a mali vplyv takmer na všetky oblasti jeho odborných činností. Situácia bola o to horšia, že objemovo patril medzi najväčšie na Slovensku. Na jedného vysokoškoláka v ňom pripadalo v roku 1977 až 1300 bm archívnych dokumentov, čo bolo v tom čase najviac zo všetkých archívov. V tom čase ešte nebol natoľko zaťažený správnou agendou (napríklad v roku 1976 evidoval 347 návštev, prijal 157 žiadostí, vydal 90 písomných informácií, 33 odpisov, 27 výpisov a 2 rešerše), a preto sa spracúvaniu a sprístupňovaniu archívnych dokumentov venovalo viac priestoru. Ťažisko týchto prác sa presunulo do triediacich, usporiadacích a pomocných prác najmä na vysunutom pracovisku v Šali. Napriek tomu jeho odborná sprístupňovacia činnosť bola na dobrej úrovni, ako aj kvalita vypracovaných archívnych pomôcok. Problémom skôr bolo, že mnohé zostali rozpracované a nedokončené. V archíve stagnovala najmä evidencia (neviedli sa spisy o fondoch), predarchívna starostlivosť a postupne aj vedecká a kultúrno-propagačná činnosť, ktorá sa obmedzila

6. Asanovaná časť najstaršej stavebnej časti kúrie z polovice 19. storočia (kolmo na hlavnú cestu). Stav z roku 1985. Foto: I. Bečka.

zväčša len na exkurzie. Viacerí členovia archívu sa v tom čase angažovali najmä v Nitrianskom krúžku historikov a boli členmi Slovenskej historickej spoločnosti (M. Zemene, V. Zemeneová, Š. Drahošová, J. Fojtík). Archív prakticky nemohol preberať žiadne archívne dokumenty od pôvodcov. V zložitej a neutešenej situácii sa zabudlo aj na vedenie kroniky archívu, ktorá by dnes mohla byť zdrojom užitočných informácií (viesť sa začala až od roku 2013).

Začiatok 80. rokov bol v živote nitrianskeho archívu spojený s personálnou výmenou jeho dlhoročného riaditeľa. Z osobných dôvodov bol k 31. decembru 1982 uvoľnený z funkcie Marián Zemene (v archíve však zostal pracovať ako vedúci archivár). Dňa 1. januára 1983 bola poverená vedením archívu mladá absolventka archívnictva Šarlota Drahošová, ktorá bola od 1. októbra 1983 vymenovaná za riaditeľku archívu. Jednou z jej prvých úloh bolo zabezpečiť delimitáciu archívnych dokumentov trenčianskej proveniencie do Štátneho archívu v Bytči. V priebehu roka 1984 sa následne do Bytče delimitovalo 866,7 bm archívnych dokumentov (35 fondov) a do Štátneho okresného archívu v Trenčíne ostatných 6,75 bm (6 fondov). Do Bytče sa neskôr delimitovalo ďalších 81,54 bm. Týmito delimitáciami sa zmenšil objem spravovaných písomností archívu na 6 753, 96 bm (spolu 330 archívnych fondov), teda zhruba o 1 km menej oproti pôvodnému stavu. V roku 1985 bola tiež presunutá časť archívnych dokumentov z externého depotu v šalianskom kaštieli do Slovenského národného archívu v Bratislave, pretože tamojší priestor bolo potrebné uvoľniť pre rekonštrukciu budovy kaštieľa pre okresný archív. Tým sa počet externých depotov archívu opäť rozrástol. Nebolo to však poslednýkrát. Naposledy v roku 1993 sa časť archívnych

7. Momenty zo sťahovania do nového sídla archívu. Na snímke zamestnanec archívu Mikuláš Szabó (1995). Foto: I. Bečka.

8. Sťahovanie ešte do nedokončeného depotu B (1995). Foto: I. Bečka.

dokumentov archívu musela z kapacitných dôvodov presunúť aj do budovy bývalého mestského domu v Nitre (v tom čase sídlo Nitrianskej galérie) (obr. 5). V tom období archív disponoval 12 obsadenými systemizovanými miestami, z toho rovná

polovica zamestnancov sídlila naďalej na vysunutom pracovisku v Šali. V roku 1984 sa začala konečne riešiť aj priestorová situácia archívu. Dňa 30. júna 1984 vtedajšie ministerstvo vnútra prevzalo do svojej správy objekt zdevastovanej secesnej kúrie rodiny Markhotovcov v Ivanke pri Nitre, ktorá sa mala prebudovať na účelovú budovu archívu. Zničený objekt v tom čase slúžil už len ako sklad materiálu pre rôznych užívateľov (obr. 6). S výstavbou objektov archívu podľa architektonickej štúdie Ing. arch. Rajmunda Hirtha začal dodávateľ prác, Okresný stavebný podnik v Nitre, v roku 1986, a to podľa dokumentácie generálneho projektanta Stavoprojekt, n. p., Bratislava. Nasledujúce roky novej riaditeľky archívu Š. Drahošovej boli spojené predovšetkým s dozorom a riešením organizačných záležitostí spojených s výstavbou archívu, pričom všetky ostatné odborné práce v archíve boli utlmené. Táto náročná úloha trvala prakticky až do roku 1996, resp. do ukončenia druhej etapy výstavby budovy v roku 2003. Nový účelový objekt archívu tak po nákladnej rekonštrukcii, ktorá si celkovo vyžiadala približne 68 miliónov korún, získal 746 m^2 administratívnych a 2600 m^2 skladových priestorov a stal sa v danej dobe jedným z najmodernejších účelových archívnych objektov na Slovensku. Veľkou mierou sa o jeho výstavbu zaslúžil vedúci investičného oddelenia sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR Vincent Šlahučka, ktorý poskytoval pre jeho výstavbu maximálnu podporu. V dvoch depozitároch získal 15 moderných účelových archívnych skladov s celkovou úložnou kapacitou 21 078 bm. Do nového sídla sa zamestnanci, archívne fondy a zbierky, dislokované na viacerých miestach na juhozápadnom Slovensku, presťahovali v rokoch 1995 a 1996. Postupné sťahovanie pretrvávalo aj v nasledujúcich rokoch, prakticky až do roku 2003 (obr. 7, 8). Tesne pred sťahovaním mal archív 18 zamestnancov, z toho 12 odborných. Ochraňoval 338 archívnych fondov s objemom 6 303,57 bm (1995). Bol vtedy druhým, resp. tretím najväčším archívom na Slovensku (po Slovenskom národnom archíve a Štátnom archíve v Banskej Bystrici), pričom objem ním spravovaných archívnych dokumentov mohol byť ešte väčší, keďže archív dlhodobo nepreberal archívne dokumenty kvôli provizóriu. Ročne vykázal už 562 bádateľských návštev, z toho 170 bádateľov (30 zahraničných). Nové sídlo Štátneho archívu v Nitre bolo kolaudované 16. januára 1996 a slávnostne odovzdané do užívania (po zasadnutí Vedeckej archívnej rady v nových priestoroch archívu) 20. júna 1996 (obr. 9, 10). Po dlhom čase sa konečne otvorili nové možnosti jeho rozvoja. Archív ním získal dôstojné, reprezentačné a moderné účelové priestory. Vďaka dostatočným úložným kapacitám mohol už naplno rozvinúť aj preberanie nových archívnych súborov, ktoré bolo dovtedy utlmené. Po presťahovaní zaniklo i vysunuté pracovisko archívu v budove Okresného archívu v Šali a časť zamestnancov sa presunula do Ivanky pri Nitre (M. Szabó, A. Untermajerová). Z pôvodného kolektívu zostali pracovať v archíve M. Zemene (do roku 2003) a T. Féderová. Postupne sa v ňom vybudoval pod vedením riaditeľky Š. Drahošovej nový kolektív, z ktorého viacerí v ňom pracujú dodnes (J. Lejková, R. Borovský, E. Turanová, B. Lörinczová, B. Zábražný, P. Keresteš, J. Kováčová, D. Csámpaiová, D. Ďurická). Nasledujúce roky však ukázali aj praktické problémy, s ktorými sa musel archív vyrovnať. V novej budove sa nepodarilo z finančných dôvodov vybudovať reštaurátorskú a konzervátorskú dielňu, i keď sa s ňou pôvodne rátalo. Absencia takejto dielne pre archív regionálneho významu sa z hľadiska ochrany archívnych dokumentov ukazuje ako problém, keďže časť dokumentov bola v dô-

9. Slávnostné otvorenie nového sídla Štátneho archívu v Nitre. Foto: I. Bečka.

10. Kolektív pracovníkov archívu v nových priestoroch (1996). Zdroj: Štátny archív v Nitre.

11. Budova Štátneho archívu v Nitre (stav z roku 2010). Foto: Boris Zábražný.

12. Pohľad do depotov archívu s modernými regálovými systémami. Foto: Boris Zábražný.

sledku častých sťahovaní a nevhodného uloženia vo vlhkých priestoroch poškodená a napadnutá plesňami. Od roku 2003 sa v najmladšom postavenom depozitári A nepodarilo pre nedostatok finančných prostriedkov vybaviť štyri sklady posuvnými regálmi, čím sa obmedzili skladové priestory. Ako nevýhodná sa ukázala tiež poloha archívu na vidieku, teda na spoločenskej periférii mesta, čo prinieslo problémy s obsadzovaním odborných miest (z dôvodu dochádzania), v nasledovných rokoch značnú fluktuáciu odborných zamestnancov a istú nevýhodu pri presadzovaní spoločenskej úlohy archívu na verejnosti (najmä pri organizovaní výstav a odborných podujatí). Presťahovanie do novej budovy v roku 1996 prinieslo aj zmeny v oblasti prístupu k archívnym dokumentom. Niekoľkonásobne sa zvýšil počet bádateľov prichádzajúcich do archívu a rapídne narástol počet žiadostí občanov o vyhľadanie rôznych dokumentov. Vzhľadom na teritoriálny záber pôsobnosti archívu sa nitriansky archív po roku 1993 musel vyrovnať najmä s ohromným náporom správnej agendy súvisiacej s reštitúciami, presídleneckou a vysťahovaleckou agendou a nebývalým záujmom o pátranie po predkoch. Zaťaženie archívu správnou agendou, negatívne dôsledky rýchleho sťahovania do novej budovy a pričastá fluktuácia (najmä mladých) odborných zamestnancov spôsobili, že v nových priestoroch po roku 1996 sprístupňovacie práce prebiehali pomerne pomaly. Ďalším problémom sa ukázalo samotné sťahovanie archívu v rokoch 1995 až 1997, ktoré prebehlo narýchlo, navyše sa archívne súbory sťahovali z viacerých miest uloženia. Pri sťahovaní nebol dostatok priestoru na rekonštrukciu už domiešaných archívnych súborov, okrem toho ich nevhodné uloženie počas provizória a časté sťahovania za posledné polstoročie spôsobili poškodenia ich ochranných obalov (archívnych škatúľ a dosiek), prípadne samotných archívnych dokumentov.

Na základe nového archívneho zákona č. 395/2002 Z. z., ktorý priniesol zjednotenie riadenia slovenského archívnictva a odstraňoval dvojkoľajnosť ich riadenia (štátnych a bývalých okresných archívov), sa v januári 2003 názov archívu zmenil na **Štátny archív v Nitre** (obr. 11, 12). Jeho súčasťou ako archívu s regionálnou územnou pôsobnosťou sa stali pobočky v Bojniciach, Komárne, Leviciach, Nitre (so sídlom v Horných Krškanoch), Nových Zámkoch a Topoľčanoch, ktoré do konca roku 2002 boli zariadeniami príslušných okresných úradov (ako okresné archívy). Štátny archív sa stal nákladovým strediskom a začal pre ne zabezpečovať materiálno-technické zázemie. V dôsledku centralizácie štátnej správy archív v roku 2013 stratil právnu subjektivitu a stal sa zariadením ministerstva vnútra. Po troch desaťročiach pôsobenia vo funkcii riaditeľa odovzdala Š. Drahošová v roku 2013 vedenie archívu Petrovi Kerestešovi. Prevzal inštitúciu s pevným zázemím a dobrými predpokladmi pre ďalší rozvoj. Jeho nástup zastihla nová organizačná reforma siete štátnych archívov s platnosťou od 1. novembra 2015, keď sa v zmysle novely archívneho zákona č. 266/2015 Z. z. pobočky archívu transformovali na pracoviská štátneho archívu na čele s vedúcimi. Jeho pracoviskami sa po organizačnej zmene stali Archívy Komárno, Levice, Nové Zámky, Topoľčany a Šaľa, ktorú prebral zo Štátneho archívu v Bratislave. Naopak, pobočka v Bojniciach sa stala pracoviskom Štátneho archívu v Trenčíne. Hoci cieľom tejto zmeny bolo okrem iného nastaviť štruktúru archívov na súčasné územnosprávne členenie Slovenska, v prípade Štátneho archívu v Nitre bola ponechaná anomália presahu jeho teritoriálnej pôsobnosti aj do Trnavského a Trenčianskeho samosprávneho kraja. Po reforme sa tak jeho súčasná teritoriálna pôsobnosť vzťahuje primárne na Nitriansky kraj (okresy Nitra, Zlaté Moravce,

Komárno, Levice, Nové Zámky, Topoľčany, Šaľa), s presahom do Trnavského (Galanta, Dunajská Streda) a Trenčianskeho samosprávneho kraja (Partizánske, Bánovce nad Bebravou). Organizačná zmena sa najviac dotkla pobočky v Nitre (so sídlom v Horných Krškanoch), ktorá bola k 1. novembru 2015 zrušená a jej zamestnanci premiestnení do Ivanky pri Nitre. Pôvodná budova pobočky zostala slúžiť ako externý depozitár, pričom postupne sa začalo so sťahovaním jej archívnych súborov do depozitárov v Ivanke pri Nitre. Na základe organizačnej zmeny platnej od 1. novembra 2015 vznikli v archíve zároveň dve oddelenia – oddelenie služieb verejnosti a spracovania archívnych dokumentov.

K súčasným hlavným prioritám archívu patrí najmä generálna rekonštrukcia jeho archívnych fondov a zbierok, ktorá systematicky prebieha od roku 2014 s cieľom ich scelenia, rekonštrukcie a novej dislokácie v archívnych depotoch v snahe odstrániť dôsledky niekoľkonásobných sťahovaní a ich provizórneho uloženia. Postupne sa podarilo zrekonštruovať, sceliť a nanovo uložiť fondy Nitrianskej, Tekovskej a Komárňanskej župy a na ne nadväzujúce fondy, sceliť a nanovo uložiť fondy rodov a panstiev či rozsiahlu zbierku cirkevných matrík a máp a plánov. Od roku 2014 sa výrazne akcelerovalo aj zapájanie sa archívu do rozvoja kultúrno-propagačnej činnosti organizovaním výstav, odborných podujatí (seminárov a konferencií), dní otvorených dverí (obr. 13), publikačnou činnosťou a rozbehnutím vlastnej publikačnej činnosti archívu (výstupy z podujatí) a zintenzívnilo sa aj systematické usporadúvanie a spracovanie archívnych dokumentov. Jednou z ďalších súčasných priorít archívu je zabezpečenie presťahovania archívnych súborov z objektu zrušenej pobočky v Nitre-Horných Krškanoch do depotov v Ivanke pri Nitre. Do roku 2019 sa postupne v niekoľkých etapách podarilo presťahovať odtadiaľ 2 km najdôležitejších archívnych fondov a zbierok, čo je takmer polovica z jej objemu písomností. Výrazným ocenením kvalitne poskytovaných služieb archívu je aj získanie ocenenia „Najlepší zahraničný archív roka 2013“, ktorý Štátnemu archívu v Nitre udelila v roku 2014 v Budapešti spoločnosť MACSKE (Spoločnosť pre rodopisný výskum) a Maďarský národný archív v Budapešti. Toto ocenenie získal ako prvý zahraničný archív v Maďarsku. Záverom môžeme konštatovať, že za sedemdesiat rokov existencie Štátneho archívu v Nitre i jeho predchodcov sa podarilo vybudovať v nitrianskom regióne rešpektovanú inštitúciu, ktorá ochraňuje a sprístupňuje dokumenty odrážajúce historickú pamäť Nitrianskeho kraja od 13. storočia po súčasnosť. Počas tohto obdobia

13., 14. Momenty z Dňa otvorených dverí Štátneho archívu v Nitre v Ivanke pri Nitre. Foto: Boris Zábražný.

15. Kolektív pracovníkov Štátneho archívu v Nitre na exkurzii v Topoľčiankach (2017). Zdroj: Štátny archív v Nitre.

pracovníci štátneho archívu významným spôsobom prispeli k rozvoju jeho regionálnej historiografie a pamäte (obr. 14).

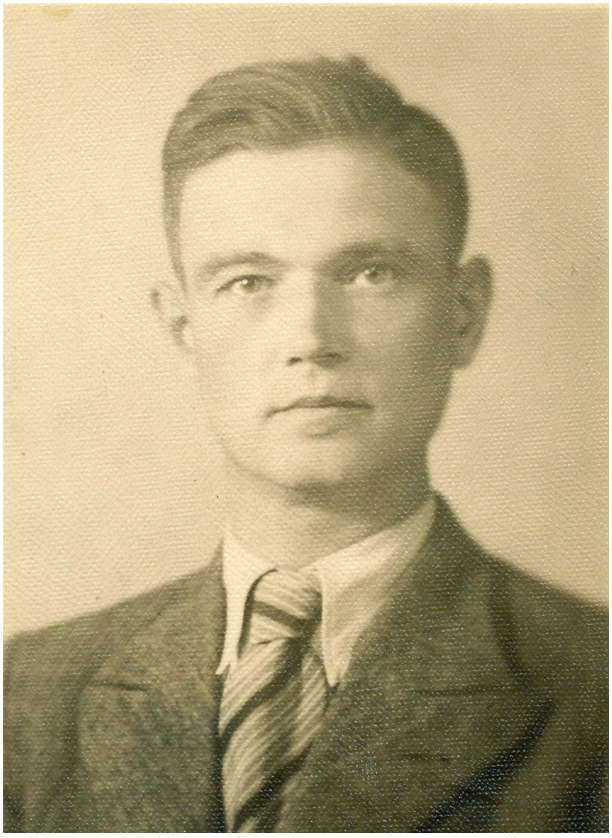
Peter Keresteš
Štátny archív v Nitre

OSOBNOSTI SLOVENSKÉHO ARCHÍVNICTVA (1)

Alexander a Pavol Kršákovci

Budúci archivár Alexander Kršák sa narodil 19. januára 1901 v Starej Turej v rodine podomového obchodníka Jána Kršáka a jeho manželky Márie, rodenej Podhradskej. Alexandrova rodina žila v Starej Turej už niekoľko generácií.[1] Napriek jednoduchým pomerom Alexander javil nadanie pre štúdium a absolvoval niekoľko ročníkov gymnázia.[2]

Po absolvovaní, respektíve zanechaní štúdia Alexander azda istý čas žil v rodnej obci. Život v Starej Turej po prvej svetovej vojne neposkytoval takmer nijaké možnosti zamestnania a prevažujúci roľnícky spôsob života obyvateľov prinášal najmä viacpočetným rodinám živorenie.[3] Od roku 1919 Alexander žil v Seredi a niekedy koncom roka 1926 sa presťahoval do Veľkého Medera. Tam si našiel prácu na notárskom úrade a zoznámil sa so svojou prvou manželkou Julianou (Júliou), rod. Sánthovou, ktorá bola maďarskej národnosti a pochádzala z blízkeho Okoča. Vzali sa a usadili vo Veľkom Mederi. Tam sa im narodili dvaja synovia: Alexander (*28. marec 1930) a Pavol (*3. január 1932). Pár dní nato, ako sa Veľký Meder po Viedenskej arbitráži 1. novembra 1938 stal súčasťou horthyovského Maďarska, Kršákovci utiekli k Alexandrovej rodine do Starej Turej a odtiaľ najneskôr v júni 1939 do Púchova, kde sa Alexander zamestnal na okresnom úrade ako pomocný kancelársky zamestnanec (*oficiant*). Už koncom roka 1941 si v Púchove našiel nový vzťah – Annu Beňovú z Podlavíc pri Banskej Bystrici a vo februári 1942 opustil rodinu. Zároveň so sebou zobral staršieho syna. Zostal s ním v Púchove, no v lete 1942 hneď po skončení školského roka ho odviedol do Podlavíc. Niekedy v tom čase sa presťahoval do Brezna. Syn Alexander potom chodil na osemročné gymnázium v Banskej Bystrici (1942 – 1944), krátko aj v Trnave a od školského roka 1944/1945 sa začal v Banskej Bystrici učiť za stolára. Tragicky zahynul pravdepodobne 25. marca 1945 počas oslobodzovania mesta a pochovali ho v Banskej Bystrici.[4]

1. Alexander Kršák v mladosti (nedatovaná fotografia). Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

V nasledujúcom období sa Alexander s novou rodinou často sťahoval. V roku 1944 žil v Bardejove a pracoval na tamojšom okresnom úrade. V roku 1945 sa vrátil do Púchova. Medzitým mu partnerka Anna porodila syna Ivana (*4. august 1945). V nasledujúcom roku sa stal notárom v Novej Bani, v rokoch 1948 – 1950 žil a pracoval ako *notársky elév* v Klížskej Nemej. V roku 1949 sa tiež stal 1. predsedom Okresného národného výboru (ONV) vo Veľkom Mederi.[5] Z Klížskej Nemej a z funkcie

[1] Za informáciu o zamestnaní rodičov ďakujem pani kolegyni Soni Michalcovej zo Štátneho archívu v Trenčíne, kde je uložená matrika narodených v Starej Turej z roku 1901. Za údaje o predkoch Alexandra Kršáka ďakujem Pavlovi Kršákovi (*1962), šéfredaktorovi Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, synovi Pavla Kršáka (*1932).

[2] NOVÁKOVÁ, Mária – PRÍBULOVÁ, Jana. Medailóny archivárov. In NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta*. Pezinok: Malokarpatská komunitná nadácia REVIA, 2015, s. 274 (ďalej len NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta*). Nateraz nie je známe, na ktorom gymnáziu A. Kršák študoval. Pani kolegyňa zo Štátneho archívu v Trenčíne Soňa Michalcová mi láskavo preverila, že jeho meno sa nenachádza medzi študentmi trenčianskeho gymnázia. O tom, že stredoškolské štúdium nedokončil, sa zachoval údaj v spise archívneho oddelenia Krajskej správy ministerstva vnútra (ďalej iba AO KSMV) v Bratislave z roku 1955. Štátny archív v Bratislave (ďalej iba ŠABA), fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1955, odpoveď na žiadosť o prehľad o stave archívov národných výborov č. Ar-194/01-55 z 15. 5. 1955. Fond je súčasťou registratúry archívu.

[3] ÚRADNÍČEK, Dušan. *Kronika Starej Turej*, s. 101. Dostupné v elektronickej verzii na oficiálnom webovom sídle mesta Stará Turá <https://www.staratura.sk/resources/File/kronika_starej_turej_dr_dusan_uradnicek.pdf>.

[4] Informácie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932).

[5] Informácie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932). Za informácie o funkcii predsedu na ONV vo Veľkom Mederi z fondov archívu v Šali ďakujem kolegovi Mgr. Jozefovi Melišovi, PhD.

2. Dunajská Streda v 50. rokoch 20. storočia. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, zbierka Pohľadnice, Dunajská Streda, sign. 1/1, šk. č. 1.

3.Dunajská Streda v 50. rokoch 20. storočia. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, zbierka Pohľadnice, Dunajská Streda, sig., 1/3, šk. č. 1.

predsedu odišiel 27. marca 1950 a o tri dni nato sa zamestnal na ONV Bratislava-okolie v Bratislave.[6]

Krátko pred penziou, iste motivovaný potrebou zaopatrenia maloletého syna Ivana, si našiel prácu v práve sa budujúcom okresnom archívnictve. Dňa 1. júla 1954 nastúpil na ONV v Dunajskej Strede ako archivár, pričom do jeho *archívárskeho obvodu* patril aj okres Veľký Meder (vtedy Čalovo).[7] O miesto však malo záujem viacero kandidátov. Už v máji sa oň hlásil účtovník na Miestnom národnom výbore (MNV) v Dunajskej Strede Andrej Antal, ktorý spĺňal požadovanú kvalifikáciu (maturita, jazykové znalosti) a mal aj odporúčanie vedúceho Krajského archívu v Bratislave Františka Tomešeka. Okrem neho si v rovnakom čase podal žiadosť aj istý František Szittay z Bratislavy, ktorý tiež vyhovoval, ale na ONV dali začiatkom júna 1954 prednosť A. Antalovi. Ten však váhal, pretože na MNV nemali zaňho náhradu. Komunistickí predáci v Dunajskej Strede mali rozbehnutú rozsiahlu socialistickú výstavbu mesta a jej úspešný priebeh nechceli ohroziť. Keďže miesto okresného archivára bolo systemizované už od 1. 1. 1954, F. Tomešek naliehal na vedenie ONV v Dunajskej Strede, aby ho čo najskôr obsadili. Tak sa vytvorili priaznivé okolnosti pre A. Kršáka, ktorý sa v júni 1954 uvoľnil z predchádzajúceho zamestnania.[8]

Po nástupe do práce sa pustil do vyraďovania písomností z rokov 1914 – 1944, ktoré sa týkali predchodcov ONV. Tieto práce vykonával zrejme priebežne, pretože ešte v máji 1955 celkové množstvo spravovaných dokumentov tvorilo 120 fasciklov, 140 rôznych pomocných kníh a 300 metrických centov (= 30 ton!) nespracovaných dokumentov. Využívanie archívu verejnosťou sa hodnotilo ako nízke a spracovanosť dokumentov na úrovni 10%. Vzhľadom na dnešný stav metodológie a terminológie boli v archíve uložené tieto fondy: Okresný úrad v Dunajskej Strede (1922 – 1945), Notársky úrad v Dunajskej Strede (1861 – 1945), Slúžnovský úrad v Dunajskej Strede (1848 – 1922) a Okresné živnostenské spoločenstvo v Dunajskej Strede (1920 – 1949).[9] Z toho je zrejmé, že okresný archív spravoval aj mestský archív. Vykazovaná hmotnosť nespracovaných dokumentov sa javí obrovská, zrejme bola do nej zarátaná aj nevyradená registratúra ONV v Dunajskej Strede z rokov 1945 – 1953. Nemožno však pochybovať, že zmienené fondy prešli masívnym vyradením, typickým pre odbornú činnosť archivárov v danom období.[10] Dodnes sa z nich zachovalo spolu iba necelých 26 bežných metrov,

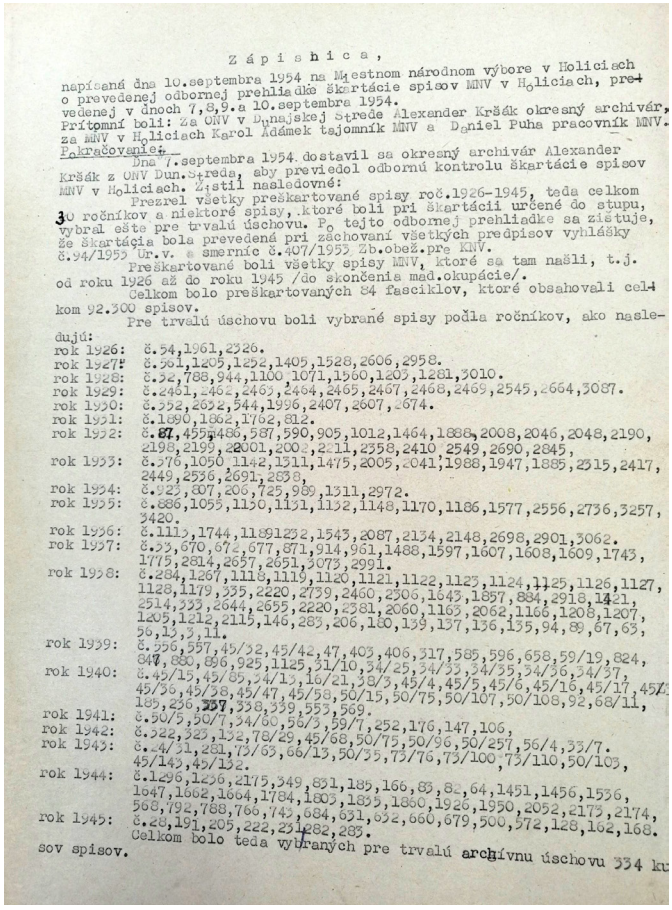
[6] Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný národný výbor v Čalove, osobný spis na meno Alexander Kršák, škatuľa č. 18. Zo sporých dokumentov osobného spisu nie je jasné, akú pozíciu v rokoch 1950 – 1954 zastával. Fond ONV Bratislava-okolie v Bratislave uložený v Štátnom archíve v Bratislave, pracovisko Archív Modra zatiaľ nie je spracovaný, takže ani odtiaľ nateraz nie je možné získať túto informáciu.

[7] ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1954.

[8] ŠABA, fond Krajský archív v Bratislave, spisy z roku 1954.

[9] ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1955, odpoveď na žiadosť o prehľad o stave archívov národných výborov č. Ar-194/01-55 z 15. 5. 1955. Údaje o časovom rozsahu fondov boli s istou dávkou pravdepodobnosti doplnené z centrálnej evidencie archívnych súborov v aplikácii WinAFondy.

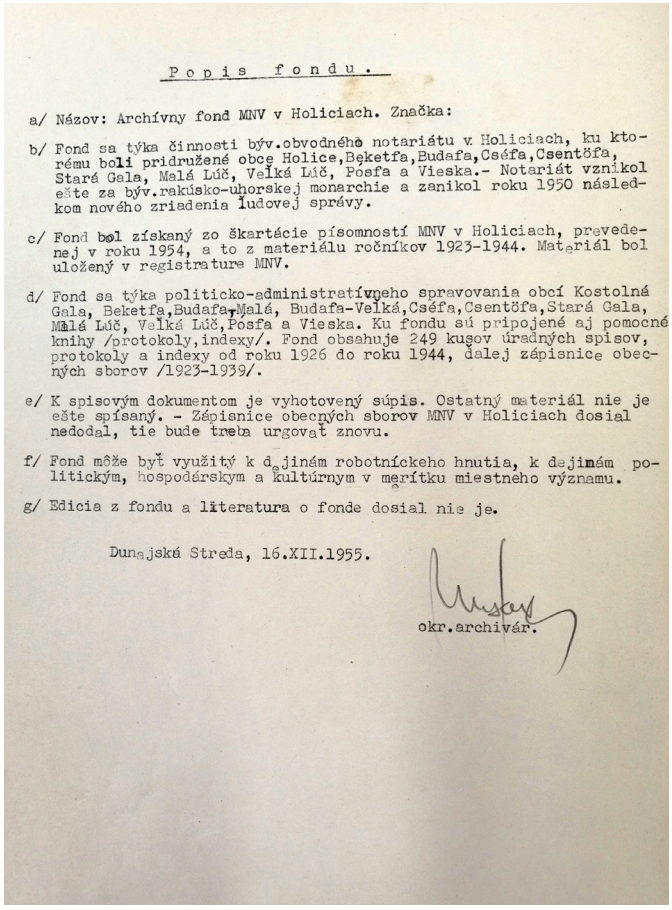
[10] K tomu podrobnejšie TURCSÁNY, Juraj. Ťažké začiatky. Okresné archívnictvo pred rokom 1954. In NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta*, s. 35 a iné.

Z á p i s n i c a ,

napísaná dňa 10.septembra 1954 na Miestnom národnom výbore v Holiciach o prevedenej odbornej prehliadke škartácie spisov MNV v Holiciach, prevedenej v dňoch 7,8,9.a 10.septembra 1954.
Prítomní boli: Za ONV v Dunajskej Strede Alexander Kršák okresný archivár, za MNV v Holiciach Karol Adámek tajomník MNV a Daniel Puha pracovník MNV.
Pokračovanie:
Dňa 7.septembra 1954 dostavil sa okresný archivár Alexander Kršák z ONV Dun.Streda, aby previedol odbornú kontrolu škartácie spisov MNV v Holiciach. Zistil nasledovné:
Prezrel všetky preškartované spisy roč.1926-1945, teda celkom 30 ročníkov a niektoré spisy, ktoré boli pri škartácii určené do stupu, vybral ešte pre trvalú úschovu. Po tejto odbornej prehliadke sa zistuje, že škartácia bola prevedená pri zachovaní všetkých predpisov vyhlášky č.94/1955 Ur.v. a smerníc č.407/1955 Zb.obež.pre MNV.
Preškartované boli všetky spisy MNV, ktoré sa tam našli, t.j. od roku 1926 až do roku 1945 /do skončenia mad.okupácie/.
Celkom bolo preškartovaných 84 fasciklov, ktoré obsahovali celkom 92.300 spisov.
Pre trvalú úschovu boli vybrané spisy podľa ročníkov, ako nasledujú:
rok 1926: č.54,1961,2526.
rok 1927: č.501,1205,1852,1405,1528,2606,2958.
rok 1928: č.52,788,944,1100,1071,1560,1203,1281,3010.
rok 1929: č.2461,2462,2463,2464,2465,2467,2468,2469,2545,2664,3087.
rok 1930: č.552,2632,544,1996,2407,2607,2674.
rok 1931: č.1890,1862,1762,812.
rok 1932: č.87,455,486,587,590,905,1012,1464,1888,2008,2046,2048,2190, 2198,2199,2001,2002,2111,2358,2410,2549,2690,2845,
rok 1933: č.976,1050,1142,1311,1475,2005,2041,1988,1947,1885,2515,2417, 2449,2536,2691,2838,
rok 1934: č.922,807,206,725,989,1311,2972.
rok 1935: č.886,1055,1150,1151,1152,1148,1170,1186,1577,2556,2736,3257, 3420.
rok 1936: č.111,1744,1189,1252,1543,2087,2134,2148,2698,2901,3062.
rok 1937: č.23,670,672,677,871,914,961,1488,1597,1607,1608,1609,1743, 1775,2814,2657,2651,3075,2991.
rok 1938: č.284,1267,1118,1119,1120,1121,1122,1123,1124,1125,1126,1127, 1128,1179,335,2220,2739,2460,2506,1643,1857,884,2918,1421, 2514,333,2644,2652,2220,2381,2060,1165,2062,1166,1208,1207, 1205,1212,2115,146,283,206,180,139,137,136,135,94,89,67,63, 56,12,3,11.
rok 1939: č.559,557,45/32,45/42,47,403,406,317,585,596,658,59/19,824, 847,880,896,925,1125,31/10,34/25,34/35,34/35,34/36,34/37,
rok 1940: č.45/15,45/85,24/13,16/21,38/3,45/4,45/5,45/6,45/16,45/17,45/ 45/36,45/38,45/47,45/58,50/15,50/75,50/107,50/108,92,68/11, 185,236,237,338,339,555,569.
rok 1941: č.50/5,50/7,34/60,56/3,59/7,252,176,147,106,
rok 1942: č.522,523,152,78/29,45/68,50/75,50/96,50/257,56/4,33/7.
rok 1943: č.47/31,281,73/65,66/13,50/35,73/76,73/100,73/110,50/103, 45/143,45/152.
rok 1944: č.1296,1256,2175,549,851,189,166,83,84,64,1451,1456,1536, 1047,1662,1664,1784,1803,1835,1880,1928,1950,2052,2173,2174,
rok 1945: č.568,792,788,766,743,684,651,652,660,679,500,572,128,162,168. č.28,191,205,222,231,282,283.
Celkom bolo teda vybraných pre trvalú archívnu úschovu 334 kusov spisov.

4. Podrobná zápisnica o kontrole na MNV v Holiciach. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Dunajskej Strede.

P o p i s f o n d u .

a/ Názov: Archívny fond MNV v Holiciach. Značka:

b/ Fond sa týka činnosti býv.obvodného notariátu v Holiciach, ku ktorému boli pridružené obce Holice,Beketfa,Budafa,Cséfa,Csentöfa, Stará Gala, Malá Lúč, Veľká Lúč, Posfa a Vieska.- Notariát vznikol ešte za býv.rakúsko-uhorskej monarchie a zanikol roku 1950 následkom nového zriadenia ľudovej správy.

c/ Fond bol získaný zo škartácie písomností MNV v Holiciach, prevedenej v roku 1954, a to z materiálu ročníkov 1923-1944. Materiál bol uložený v registratúre MNV.

d/ Fond sa týka politicko-administratívneho spravovania obcí Kostolná Gala, Beketfa,Budafa-Malá, Budafa-Veľká,Cséfa,Csentöfa,Stará Gala, Malá Lúč, Veľká Lúč,Posfa a Vieska. Ku fondu sú pripojené aj pomocné knihy /protokoly,indexy/. Fond obsahuje 249 kusov úradných spisov, protokoly a indexy od roku 1926 do roku 1944, ďalej zápisnice obecných sborov /1923-1939/.

e/ K spisovým dokumentom je vyhotovený súpis. Ostatný materiál nie je ešte spísaný. - Zápisnice obecných sborov MNV v Holiciach dosiaľ nedodal, tie bude treba urgovať znovu.

f/ Fond môže byť využitý k dejinám robotníckeho hnutia, k dejinám politickým, hospodárskym a kultúrnym v mierítku miestneho významu.

g/ Edicia z fondu a literatura o fonde dosiaľ nie je.

Dunajská Streda, 16.XII.1955.

okr.archivár.

5. Popis archívneho fondu, ktorý viedol A. Kršák v roku 1955. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Dunajskej Strede.

z toho na okresný úrad pripadá 2,7 a na slúžnovský úrad iba 0,6 bm.[11]

Okrem vyraďovacích prác sa A. Kršák venoval preberaniu nových fondov z registratúr MNV. Prevzatiu fondu predchádzala kontrola registratúrneho strediska MNV (*odborná prehliadka škartácie spisov*). Priamo v obci vykonal vyradenie, prípadne v lepšom prípade iba preveril prácu zamestnancov MNV a dokumenty, ktoré navrhol na trvalú úschovu, nariadil doviezť do archívu. Po ich prevzatí vyhotovil popis fondu, predchodcu dnešného opisu fondu.[12] Evidenčný list archívneho fondu (JŠAF) boli okresní a mestskí archivári povinní viesť až od 1. 10. 1957.[13] Pravdaže, v tom čase neexistovali metodické smernice na spracovanie fondov, preto fondy notárskych úradov označoval ako fondy MNV. Následne sa snažil prevzatý fond zinventarizovať.[14]

Pracovné podmienky A. Kršáka boli na tie časy vyhovujúce. Archív bol umiestnený v osobitnom trakte budovy ONV v Dunajskej Strede na nádvorí v suchej, dobre vetrateľnej miestnosti osvetlenej elektrickým osvetlením s betónovou dlážkou, avšak bez vykurovania. Miestnosť mala 5x6 m a boli v nej 4 regály, kde boli archívne dokumenty uložené spolu s registratúrou ONV z rokov 1945 – 1953. Pracovňa sa nachádzala v spoločných priestoroch s ostatnými zamestnancami podateľne ONV, študovňa pre bádateľov neexistovala. Podľa hodnotenia krajského archivára Ovídia Fausta[15] z augusta 1954 sa A. Kršák dobre zapracoval a svedomito si plnil po-

[11] Údaje čerpané z centrálnej evidencie archívnych súborov v aplikácii WinAFondy.

[12] Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Dunajskej Strede, spisy z rokov 1952 – 1955, spis z roku 1955 bez čísla – popis archívneho fondu MNV v Holiciach zo 16. 12. 1955.

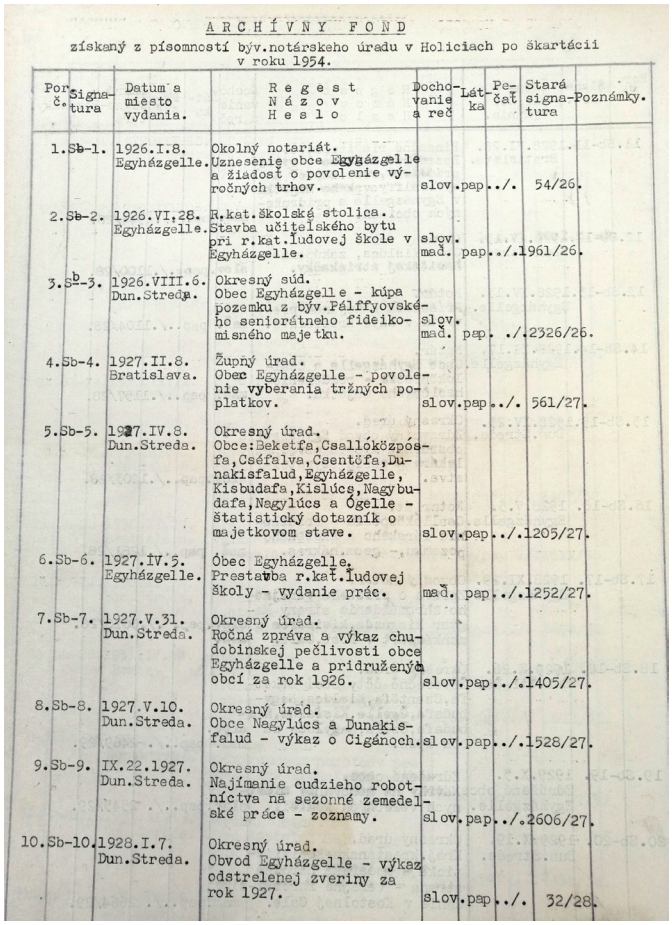
[13] ŠABA, pracovisko Archív Modra, fond ŠABA, pracovisko Archív Modra – Okresný archív Bratislava-okolie v Bratislave (1952 – 1960), spisy z roku 1957, šk. č. 2.

[14] Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Dunajskej Strede, spisy z rokov 1952 – 1955, spis z roku 1955 bez čísla – súpis archívnych dokumentov vo fonde bývalého notárskeho úradu získaný na MNV v Holiciach v roku 1954.

[15] Ovídius Faust (*1896 – †1972) bol dlhoročný bratislavský mestský archivár a výrazná osobnosť intelektuálneho a kultúrneho života medzivojnovej Bratislavy. Jeho krátke pôsobenie (1953 – 1955) v Krajskom, neskôr Štátnom archíve v Bratislave nebolo do-

vinnosti. Okrem spomenutých fondov sa staral aj o časť župného archívu Ugočskej župy a časť rodového archívu rodiny Kondé z Pókateleka. Tieto provenienčne cudzie písomnosti mali byť pripravené na delimitáciu, preto mal A. Kršák za úlohu vyhotoviť ich súpis.[16] Do konca roka 1954 sa mu podarilo vykonať vyradenie registratúr všetkých MNV v okrese do roku 1944, teda fondov obecných a obvodných notárskych úradov, ktoré následne aj prevzal do archívu. V decembri 1954 dostal prvú zásielku archívnych škatúľ, avšak do mája 1955 nestihol nič zaškatuľovať.[17] Zrejme preto, že pracoval na aktuálnych ideologických úlohách; v apríli 1955 dokončil súpis *Dokumenty k roľníckej otázke za kapitalizmu*. Pri odborných archívnych prácach mu pomáhala znalosť maďarčiny. Podľa plánu práce na rok 1955 sa mal venovať akvizícii (preberanie nových fondov), vykonať informatívny prieskum cirkevných a podnikových archívov a založiť ich evidenciu, starať sa o adaptáciu archívneho depotu vhodným nábytkom a vybavením, budovať príručnú knižnicu, usporadúvať archívne fondy a pripravovať ich na inventarizáciu a na zostavenie sprievodcu po archíve, a tiež zozbierať spomienky žijúcich komunistov na robotnícke hnutie. Plán práce mal naplnený konkrétnymi úlohami na každý mesiac. Keďže mal na starosti dva okresy, prvé dva týždne v mesiaci pracoval pre ONV v Dunajskej Strede a druhé dva pre Veľký Meder. Tak to fungovalo až do apríla – mája 1955, keď mu vedenie ONV v Dunajskej Strede odmietlo preplácať služobnú cestu do Veľkého Medera. Prestal tam chodiť a do konca roka 1955 pracoval iba v Dunajskej Strede.[18]

Keďže po celý čas býval v Reci, dochádzanie do Dunajskej Stredy bolo preňho komplikované z časového aj finančného hľadiska. Preto už v novembri 1954 žiadal o preloženie na ONV v Senci.[19] Archívnu prácu pre okresy Galanta, Sereď a Senec (ako jeden archívny obvod zriadený od roku 1954) dovte-

ARCHÍVNY FOND
získaný z písomností býv.notárskeho úradu v Holiciach po škartácii v roku 1954.

Por. č.	Signatura	Datum a miesto vydania.	Regest Názov Heslo	Dochovanie a reč	Látka	Pečať	Stará signatura	Poznámky.
1.	Sb-1.	1926.I.8. Egyházgelle.	Okolný notariát. Uznesenie obce Egyházgelle a žiadosť o povolenie výročných trhov.	slov.	pap.	../.	54/26.	
2.	Sb-2.	1926.VI.28. Egyházgelle.	R.kat.školská stolica. Stavba učiteľského bytu pri r.kat.ľudovej škole v Egyházgelle.	slov. mad.	pap.	../.	1961/26.	
3.	Sb-3.	1926.VIII.6. Dun.Streda.	Okresný súd. Obec Egyházgelle - kúpa pozemku z býv.Pálffyovského seniorátneho fideikomisného majetku.	slov. mad.	pap.	../.	2326/26.	
4.	Sb-4.	1927.II.8. Bratislava.	Župný úrad. Obec Egyházgelle - povolenie vyberania tržných poplatkov.	slov.	pap.	../.	561/27.	
5.	Sb-5.	1927.IV.8. Dun.Streda.	Okresný úrad. Obce: Beketfa, Csallóközpósfa, Cséfalva, Csentőfa, Dunakisfalud, Egyházgelle, Kisbudafa, Kislúcs, Nagybudafa, Nagylúcs a Ógelle - štatistický dotazník o majetkovom stave.	slov.	pap.	../.	1205/27.	
6.	Sb-6.	1927.IV.5. Egyházgelle.	Obec Egyházgelle. Prestavba r.kat.ľudovej školy - vydanie prác.	mad.	pap.	../.	1252/27.	
7.	Sb-7.	1927.V.31. Dun.Streda.	Okresný úrad. Ročná zpráva a výkaz chudobinskej pečlivosti obce Egyházgelle a pridružených obcí za rok 1926.	slov.	pap.	../.	1405/27.	
8.	Sb-8.	1927.V.10. Dun.Streda.	Okresný úrad. Obce Nagylúcs a Dunakisfalud - výkaz o Cigánoch.	slov.	pap.	../.	1528/27.	
9.	Sb-9.	IX.22.1927. Dun.Streda.	Okresný úrad. Najímanie cudzieho robotníctva na sezonné zemedelské práce - zoznamy.	slov.	pap.	../.	2606/27.	
10.	Sb-10.	1928.I.7. Dun.Streda.	Okresný úrad. Obvod Egyházgelle - výkaz odstrelenej zveriny za rok 1927.	slov.	pap.	../.	32/28.	

6. Inventár k fondu notárskeho úradu v Holiciach z roku 1955. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Dunajskej Strede.

dy vykonával Karol Niedermann. Predseda ONV v Senci A. Kršákovi prisľúbil, že jeho prijatie zváži, ale s odpoveďou sa neponáhľal. V máji 1955 sa na archívnom oddelení v Bratislave uvažovalo o trojitej výmene okresných archivárov. Okresný archivár v Trnave Pavol Hauptvogel mal záujem o miesto na ONV v Malackách. Archívne oddelenie navrhlo na jeho miesto presunúť K. Niedermanna, ktorý dochádzal do Galanty z Trnavy, a do Galanty umiestniť A. Kršáka.[20] Nič z toho nakoniec nevyšlo.[21] Koncom

teraz v biografických článkoch o ňom reflektované, tento deficit napraví pripravovaný Biografický slovník slovenských archivárov.

[16] ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1955, odpoveď na žiadosť o prehľad o stave archívov národných výborov č. Ar-194/01-55 z 15. 5. 1955; fond Krajský archív v Bratislave, spisy z rokov 1953 – 1954, hlásenie a revízia archívu ONV v Dunajskej Strede od krajského archivára Ovídia Fausta z 30. 8. 1954 a iné.

[17] Usudzujem tak na základe citovaného spisu č. Ar-194/01-55 z 15. 5. 1955, v ktorom neboli žiadne dokumenty vykázané v počte škatúľ na rozdiel od niektorých iných archívov.

[18] ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1955, plán práce na rok 1955 z 1. 3. 1955 a situačná správa za december a 4. kvartál roka 1954 z 18. 1. 1955 a iné.

[19] ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1954, žiadosť A. Kršáka na AO KSMV v Bratislave o preloženie do Senca z 25. 11. 1954 č. AR.-87/1954.

[20] Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný archív v Galante, spisy z rokov 1952 – 1955, spis. č. OA/20/1955, škatuľa č. 1. Za upozornenie na prameň ďakujem kolegovi Jozefovi Melišovi.

[21] P. Hauptvogel odišiel pracovať do Štátneho archívu v Bratislave pod vedením Jozefa Watzku. Karol Niedermann z neznámych príčin do Trnavy nenastúpil. Okresný archív v Trnave v auguste 1955 dočasne prešiel pod správu mestského archivára Jozefa Šimončiča. Miesto okresného archivára sa nepodarilo obsadiť, čím vlastne došlo k zlúčeniu oboch archívov. K tomu

7. Veľký Meder v 50. rokoch 20. storočia. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, zbierka Pohľadnice, Čalovo, sign. 20/2, šk. č. 13.

8. Veľký Meder v 50. rokoch 20. storočia. Zdroj: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, zbierka Pohľadnice, Čalovo, sign. 20/13, šk. č. 13.

roka 1955 Krajský národný výbor v Bratislave súhlasil s presunom A. Kršáka do Senca.[22] Rada ONV v Senci rozhodla o jeho prijatí na svojom zasadaní 23. decembra 1955 uznesením č. 614/1955 uzn.[23] Dňa 16. januára 1956 sa stal okresným archivárom v Senci. Prácu zvládal naďalej veľmi dobre, občasné kontroly nadriadených z archívneho oddelenia Krajskej správy ministerstva vnútra v Bratislave nezistili nijaké nedostatky, čo u jeho kolegov v iných okresných archívoch nebolo samozrejmosťou. Predsa len, znalosti z problematiky správy registratúry a spracovania archívnych fondov u prvých okresných a mestských archivárov v 50. rokoch neboli a ani nemohli byť vysoké. Štúdium archívnictva na Univerzite Komenského v Bratislave bolo otvorené v roku 1950 a záujem oň bol nízky. Úroveň práce archivárov na okresnej a miestnej úrovni preto závisela od ich individuálnych schopností a sčasti aj od rešpektovania pokynov nadriadených na archívnom oddelení.

Úlohou A. Kršáka na novom mieste bolo „*založiť okresný archív*.“[24] Podmienky boli horšie ako v Dunajskej Strede, pretože archívny depot sa nachádzal v pivnici budovy ONV a bol celý zahádzaný neusporiadanými písomnosťami. Bola tam síce drevená dlážka, ale miestnosť bola bez okien, zle vetrateľná a slabo vykurovaná. Navyše, úplne chýbala pracovňa, preto A. Kršák prvý rok a pol strávil iba v studenom depote. V júni 1957 mu ONV poskytol ako pracovňu telefónnu ústredňu.[25] Nový archivár v práci využil svoje predošlé skúsenosti a začal s vyraďovaním registratúry ONV z rokov 1949 – 1952 a úradov MNV do roku 1950. Pri písomnostiach predchodcov ONV to mal jednoduchšie, pretože mu odpadla práca s dokumentmi medzivojnového okresného úradu, ktorý v Senci nesídlil. Na území neskoršieho seneckého okresu (vytvoreného v roku 1949) pôsobil do roku 1945 Okresný úrad v Šamoríne, z ktorého mal A. Kršák v archíve torzo spisov uložené v piatich škatuliach. Pri pátraní po fondoch notárskych úradov A. Kršák prehľadal špinavé a mokré maštale, šopy, kutice a povaly. Do konca roka 1956 sa mu zo všetkého, čo našiel, zachránil, previezol a usporiadal, podarilo vytvoriť 12 fondov. Mal ambície aj v odbornej publikačnej činnosti, ale jeho príspevok o obecných kronikách zaslaný v júni 1958 do Prahy v *Archivním časopise* neuverejnili. Prispieval teda aspoň do okresných roľníckych novín *Za krajší život*.[26] V Senci pracoval až do marca 1959, keď odišiel na nemocenskú dovolenku a následne do starobného dôchodku. V novembri 1959 ešte nastúpil do seneckého archívu na štyri mesiace ako brigádnik.[27] Po definitívnom odchode z archívu

ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z roku 1955, úradný záznam o odovzdaní a prevzatí okresného archívu pri ONV v Trnave z 26. 8. 1955.

[22] ŠABA, fond Krajský národný výbor v Bratislave, spisy z roku 1955, značka 421, škatuľa č. 316.

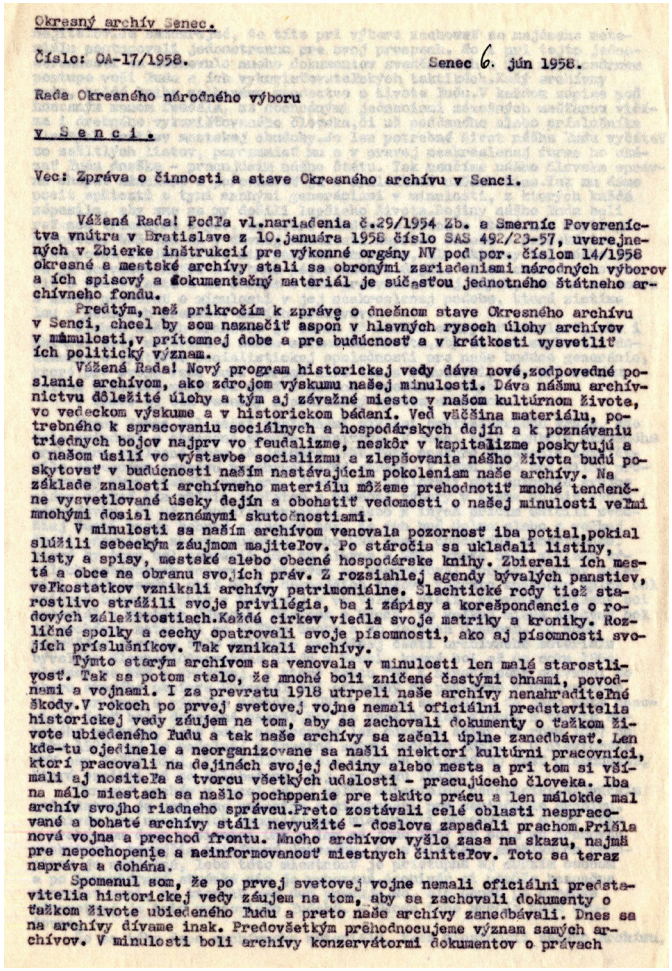
[23] ŠABA, pracovisko Archív Modra, fond ONV v Senci, inv. č. 52, škatuľa č. 19, zápisnice rady, s. 906, 918.

[24] TURCSÁNY, Juraj. Okresné a mestské archívy v rokoch 1954 – 1960. In NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta*, s. 84.

[25] ŠABA, pracovisko Archív Modra, fond ŠABA, pracovisko Archív Modra – Okresný archív v Senci, spis č. 17/1958, Správa o činnosti a stave Okresného archívu v Senci zo 6. 6. 1958.

[26] ŠABA, pracovisko Archív Modra, fond ŠABA, pracovisko Archív Modra – Okresný archív v Senci, spis č. 17/1958, Správa o činnosti a stave Okresného archívu v Senci zo 6. 6. 1958 a spis č. 22/1958.

[27] TURCSÁNY, Juraj. Okresné a mestské archívy v rokoch 1954 – 1960. In NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta*, s. 84–89, 91.

Okresný archív Senec.

Číslo: OA-17/1958. Senec 6. jún 1958.

Rada Okresného národného výboru

v S e n c i .

Vec: Správa o činnosti a stave Okresného archívu v Senci.

Vážená Rada! Podľa vl.nariadenia č.29/1954 Zb. a Smerníc Poverenícтva vnútra v Bratislave z 10.januára 1958 číslo SAS 492/29-57, uverejnených v Zbierke inštrukcií pre výkonné orgány NV pod por. číslom 14/1958 okresné a mestské archívy stali sa obrannými zariadeniami národných výborov a ich spisový a dokumentačný materiál je súčasťou jednotného štátneho archívneho fondu.

Predtým, než prikročím k správe o dnešnom stave Okresného archívu v Senci, chcel by som naznačiť aspoň v hlavných rysoch úlohy archívov v minulosti,v prítomnej dobe a pre budúcnosť a v krátkosti vysvetliť ich politický význam.

Vážená Rada! Nový program historickej vedy dáva nové,zodpovedné poslanie archívom, ako zdrojom výskumu našej minulosti. Dáva nášmu archívnictvu dôležité úlohy a tým aj záväzné miesto v našom kultúrnom živote, vo vedeckom výskume a v historickom bádaní. Veď väčšina materiálu, potrebného k spracovaniu sociálnych a hospodárskych dejín a k poznávaniu triednych bojov najprv vo feudalizme, neskôr v kapitalizme poskytujú a o našom úsilí vo výstavbe socializmu a zlepšovaní nášho života budú poskytovať v budúcnosti našim nastávajúcim pokoleniam naše archívy. Na základe znalostí archívneho materiálu môžeme prehodnotiť mnohé tendenčne vysvetľované úseky dejín a obohatiť vedomosti o našej minulosti veľmi mnohými dosiaľ neznámymi skutočnosťami.

V minulosti sa naším archívom venovala pozornosť iba potiaľ,pokiaľ slúžili sebeckým záujmom majiteľov. Po stáročia sa ukladali listiny, listy a spisy, mestské alebo obecné hospodárske knihy. Zbierali ich mestá a obce na obranu svojich práv. Z rozsiahlej agendy bývalých panstiev, veľkostatkov vznikali archívy patrimoniálne. Šľachtické rody tiež starostlivo strážili svoje privilégia, ba i zápisy a korešpondencie o rodových záležitostiach.Každá cirkev viedla svoje matriky a kroniky. Rozličné spolky a cechy opatrovali svoje písomnosti, ako aj písomnosti svojich príslušníkov. Tak vznikali archívy.

Týmto starým archívom sa venovala v minulosti len malá starostlivosť. Tak sa potom stalo, že mnohé boli zničené častými ohňami, povodňami a vojnami. I za prevratu 1918 utrpeli naše archívy nenahraditeľné škody.V rokoch po prvej svetovej vojne nemali oficiálni predstavitelia historickej vedy záujem na tom, aby sa zachovali dokumenty o ťažkom živote ubiedeného ľudu a tak naše archívy sa začali úplne zanedbávať. Len kde-tu ojedinele a neorganizovane sa našli niektorí kultúrni pracovníci, ktorí pracovali na dejinách svojej dediny alebo mesta a pri tom si všímali aj nositeľa a tvorcu všetkých udalostí - pracujúceho človeka. Iba na málo miestach sa našlo pochopenie pre takúto prácu a len málokde mal archív svojho riadneho správcu.Preto zostávali celé oblasti nespracované a bohaté archívy stáli nevyužité - doslova zapadali prachom.Prišla nová vojna a prechod frontu. Mnoho archívov vyšlo zase na skazu, najmä pre nepochopenie a neinformovanosť miestnych činiteľov. Toto sa teraz napráva a dohána.

Spomenul som, že po prvej svetovej vojne nemali oficiálni predstavitelia historickej vedy záujem na tom, aby sa zachovali dokumenty o ťažkom živote ubiedeného ľudu a preto naše archívy zanedbávali. Dnes sa na archívy díváme inak. Predovšetkým prehodnocujeme význam samých archívov. V minulosti boli archívy konzervátormi dokumentov o právach majiteľov.Je samozrejmé, že títo pri výbere zachovať sa majúceho materiálu postupovali jednostranne pre svoj prospech. No i pri tejto jednostrannosti sa zachovalo mnoho dokumentov svedčiacich o ich nemilosrdnom postupe voči ľudu a ich vykorisťovateľských taktikách.Každý archívny spis, každá kniha zachováva svedectvo o živote ľudu.V každom zápise pod honosným menom feudála, za obchodnými jednaniami zámožných meštanov vidíme i drobného vykorisťovaného človeka,či už poddaného alebo príslušníka širokých vrstiev mestskej chudoby.Je len potrebné život nášho ľudu vyčítať zo zažltlých listov, porozumieť mu a v pravej neskreslenej forme ho ukázať ľudu dnešku - pracujúcim nášho štátu. Tak naučíme nášho človeka správne chápať minulosť a porovnávať ju s výsledkami našich čias.Tak mu dáme pocit spätosti s tými mnohými generáciami v minulosti, z ktorých každá zápasila, aby sme sa my dožili lepšieho života.Dejiny nášho ľudu boli reťazou triednych bojov, na ktoré hľadíme s úctou a ktoré nás naplňujú hrdosťou. Náš ľud už v dávnej minulosti napriek útlaku a perzekúciám vystupoval aktívne.Teda nie pasívne ubrpenie, ale aktívny boj nášho ľudu je červenou niťou a hybnou pákou našich dejín. Ak sa chceme presvedčiť o tomto fakte a ak chceme o nom presviedčať aj iných, musíme sa znovu a znovu poučovať o minulosti v jej neskreslenej podobe, ktorú zistíme len z bohatých prameňov našich archívov.

Úlohou našich archívov je teraz už nielen odkrývať minulosť, ale i zbierať nový materiál z nášho súčasného života,aby sa tak zachovali dokumenty o výstavbe socialistickej spoločnosti pre naše budúce generácie, ktoré pre svoju vedu budú čerpať zase len z minulosti, aby pri svojom ďalšom budovaní mohli sa učiť z naších úspechov a chýb.

V tomto by bol vedecký a politický význam archívov.

Okres Senec bol medzi poslednými okresmi bratislavského kraja, kde bolo zriadené a obsadené miesto archivára. V Senci bola funkcia okresného archivára zaplnená dňom 16.januára 1956.Toto neskoré obsadenie zapríčinilo okresnému archívu nenahraditeľné straty. V roku 1954 bol silne propagovaný zber starého papiera. Zberne sa usilovali pre splnenie svojho plánu získať čím väčšie množstvo a národné výbory v snahe splniť svoju odovzdávku, či už z neinformovanosti alebo z iných príčin zničili zväčšiej časti svoje bohaté spisovne tak, že ich buď úplne alebo z veľkej časti odovzdali zberne surovín, lebo ONV nemal odborného zamestnanca, ktorý by tomu bol zabránil.Ide tu hlavne o MNV, ktoré boli sídlami bývalých notárskych úradov, u ktorých sa sústreďoval všetok písomný materiál pridružených obcí už od dávnejších časov. Takýmto spôsobom úplne bol zničený bohatý archív v Kráľovej a vo Veľkom Bieli, prevážne zničený bol materiál v Pustých Úľanoch, Blatnom a Senci, vo veľkej miere zničený bol aj archívny materiál vo Veľkom Grobe a vo Veľkých Úľanoch. Ako snáď najväčšou stratou bolo zničenie prevážnej časti archívneho materiálu bývalého Hlavnosľúžnovského úradu v Senci, ktorý bol až do roku 1954 uložený na MNV v Kráľovej, a ktorý tento MNV z nevedomosti odovzdal do zberu starého papiera.Materiál bol odvezený do papierne v Gottwaldove a len prísnym a rýchlym zákrokom ONV v Senci sa stalo, že jeho ešte nepomletá časť bola dovezená naspäť.Bol to však už len zlomok z tohoto bohatého archívu, lebo boli zachránené len dôverné spisy od roku 1887 do roku 1920 /aj to neúplné/ a trestné spisy ročníku 1887. - U niektorých MNV ako Veľký Biel, Pusté Úľany bola dokonca zničená aj časť písomností, ktoré vznikli už po oslobodení, t.j. po roku 1945.

Okresný archív v Senci má aj veľké materiálne nedostatky.Najväčším nedostatkom je archívny priestor a miestnosti pre zariadenie archívu. Archivár pre nedostatok kancelárskej miestnosti pracoval 1 a 1/2 roka v archívnom depe v pivnici ONV a len od júna 1957 mu bola ze pracovňa poskytnutá terajšia telefonná ústredňa, čo z hľadiska archívnych predpisov je neúdelné, lebo táto miestnosť je prístupná aj cudzím osobám a po inventárnej stránke nie je vybavená.Archivár si nemôže bezpečne uzavrieť veci, na ktorých cez deň pracuje.No, ale aspoň po stránke zdravotnej je toto pracovisko ľudské. - Okrem toho archív nemá študovne.

Čo sa týka depa archívneho materiálu, teda miestnosti samého archívu, terajšia jeho miestnosť bude vyhovovať ešte 1-2 roky, lebo množstvo materiálu stále prirastá. Nutne je už teraz uvažovať o získaní vyhovujúcich miestností, a to 1 pracovne,1 študovne a 1 depa.Získať treba označené miestnosti v dohľadnej dobe z toho dôvodu, lebo naše archívy musia byť do roku 1960 úplne vybudované, čo znamená, že musia byť vybavené tými najpotrebnejšími miestnosťami, ako je pracovňa pre archivára,študovňa pre bádateľov a vedeckých pracovníkov a aspoň jedna priestranná depotná miestnosť, suchá,svetlá,po stránke požiarnej ochrany bezpečná.

Archív musí byť aj inventárne vybavený aspoň tým najpotrebnejším nábytkom,z ktorého tunajšiemu archívu chýbuje hlavne jedna železná skriňa na úschovu najdôležitejších a cenných písomností a jedna obyčajná skriňa na úschovu každodenne rozpracovaných vecí a kancelárskych potrieb.

Aby teda mohol byť náš okresný archív do termínu vybudovaný,potrebné je už v dohľadnej dobe zadovážiť vymenované miestnosti a zadovážiť potrebný inventár, aby písomnosti a knihy archívu mohli byť už pri ich usporiadaní na definitívne miesto uložené a postupne ukladané.

Z činnosti archivára uvádzam: Z materiálu získaného zo škartácií bolo dosiaľ usporiadané a spracované na 82 kartónov písomností,,ktoré boli opatrené obalmi,označkované, zaevidované, vyhotovené k nim registre a menné rejstríky, ďalej bolo usporiadané a zaregistrované 287 väčšinou rukou písaných kníh ako dokumentárny materiál a vyše 300 kníh pre archívnu knižnicu.Vyhotovený bol súpis prameňov robotníckeho hnutia a hnutia KSČ, ktorý obsahuje vyše 400 položiek. Nespracovaný materiál predstavuje množstvo ešte asi 90 krabíc a pochádza z poslednej škartácie rok.1951-1954 prevedenej na ONV v Senci.Tento sa postupne spracovéva.Ďalší materiál pribudne ešte zo škartácie MNV Senec a Blatné. - Škartácia písomností bola prevedená na všetkých MNV a na ONV Senec až do ročníka 1954 započítane, okrem MNV Senec a MNV Blatné, kde bude škartácia ukončená do konca júna 1958, ako je to určené v schválenom pláne úloh okresného archívára.na I.polrok 1958. - Bolo prevedené oddelenie spisovne ONV od archívu takým spôsobom, že spisovna bola umiestnená v inej miestnosti.Boli zadovážené 2 regály na knihy archívu. Z publikačnej činnosti vyzdvihujem, že okresný archivár prispel viacerými článkami do okresných roľníckych novín "Za krajší život" a do "Archívneho časopisu".Až budú usporiadané všetky archívne fondy, ktorých je doteraz 13, bude zintenzívnená aj publikačná a kultúrna činnosť archivára.

Náplň práce archivára,jeho prácu usmerňuje a kontroluje Krajská správa Ministerstva vnútra v Bratislave vždy podľa vopred schváleného plánu práce a úloh, ktorý sa zostavuje vždy na kalendárny polrok a predkladá sa vedúcemu odboru pre vnútorné veci a archívnemu oddeleniu Krajskej správy Ministerstva vnútra na schválenie.Po uplynutí polroka sa plnenie plánu kontroluje. Teda všetká práca archivára je organizovaná a kontrolovaná.

Na základe tejto mojej zprávy navrhujem vyniesť toto

u z n e s e n i e :

Rada Okresného národného výboru v Senci berúc na vedomie zprávu okresného archivára o stave Okresného archívu v Senci upravuje vedúceho odboru pre vnútorné veci rady ONV v Senci,aby v záujme zlepšenia archívnej služby a v záujme dobudovania Okresného archívu urobil opatrenia na zaistenie potrebných miestností, a to 1 pracovne pre archivára, 1 študovne a 1 archívneho depa pre vhodné umiestnenie archívu, podľa daných možností aj mimo sídelnej budovy ONV v tom prípade, ak by sa vhodné umiestnenie nenašlo v budovy ONV. Umiestnenie nech je prevedené v dohľadnej dobe. - K doplneniu vecného vybavenia Okresného archívu nech odbor pre vnútorné veci zadovážiu jednu železnú skriňu na umiestnenie cenných a dôležitých archiválií.

O tom nech sú upovedomení:

1./ Vedúci odboru pre vnútorné veci rady ONV v Senci,
2./ Okresný archivár v Senci,
3./ Krajská správa Ministerstva vnútra, archívne odd.v Bratislave.

Kráľ
archivár

9. a, b, c) Správa o stave Okresného archívu v Senci s náležitým ideologickým podfarbením, ktorú A. Kršák napísal v júni 1958 s využitým podkladov zo svojho pôsobiska v Dunajskej Strede. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, fond ŠABA, pracovisko Archív Modra – Okresný archív v Senci, spis č. 17/1958.

sa presťahoval do Bratislavy, kde žil so svojou druhou rodinou až do svojej smrti 21. augusta 1973.[28]

A. Kršák od roku 1942 neudržiaval kontakt so svojím mladším synom Pavlom, ani s manželkou Júliou. Po dlhoročných pokusoch o ukončenie manželstva ich rozviedli v roku 1951 a rozsudok po odvolaní potvrdili v roku 1952. Júlia so synom Pavlom bola po odchode manžela zo spoločnej domácnosti nútená presťahovať sa v Púchove do podnájmu a v septembri 1944 z existenčných dôvodov musela odísť do Orechového pri Trenčíne. Dňa 7. apríla 1945 sa presťahovala do Trenčína, kde bývala v 1-izbovom byte v dome na Farskej ulici 6 ako podnájomníčka. Pavol už od septembra 1942 dochádzal do Trenčína na osemročné piaristické

[28] Informácie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932).

10. Pavol Kršák vo futbalovom drese v roku 1954 v Petržalke. Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

11. Pavol Kršák v mladosti, nedatovaná fotografia. Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

gymnázium, kde v predošlom školskom roku študoval jeho starší brat Alexander. Štúdium ukončil maturitou v roku 1950.[29]

Na piaristickom gymnáziu v rovnakom čase ako Pavol študovali aj Jozef Novák, neskorší popredný slovenský heraldik, a Matúš Kučera, neskorší známy historik. Dejepis tam vyučoval správca miestneho múzea Štefan Pozdišovský, ktorý sa neskôr stal riaditeľom múzea v Trenčíne a vedúcou osobnosťou trenčianskej regionálnej historiografie. Múzeum sídlilo v bývalom Župnom dome, kde ostal aj archív z činnosti Trenčianskej župy zrušenej k 1. januáru 1923. Bol to práve Š. Pozdišovský, ktorý J. Nováka informoval o vzniku nového študijného odboru archívnictvo od akademického roka 1950/51.[30] Hneď po maturite Pavla prijali na Univerzitu Komenského v Bratislave na štúdium latinčiny.[31] V prvom ročníku si už po pár týždňoch pridal k latinčine aj archívnictvo, a tak boli s J. Novákom, ktorý študoval odbor archívnictvo – história, spolužiaci. Dĺžku štúdia vedenie univerzity predĺžilo na 5 rokov. Neboli však pripravené učebné osnovy na výučbu 5. ročníka, preto obom poslucháčom pridali k pôvodným 4 rokom štúdia iba pol roka.[32] V roku 1954 Pavol obhájil diplomovú prácu s názvom *Papiereň v Dolnom Kamenci* a v januári 1955 po úspešných štátniciach získal titul promovaný historik.[33]

[29] Informácie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932).
[30] NOVÁK, Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 53 (ďalej len NOVÁK, Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*).
[31] Informácie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932).
[32] NOVÁK, Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*, s. 63, 66–67. Informácie o študijnom odbore z portálu absolventov Univerzity Komenského v Bratislave <https://absolventi.uniba.sk/index.do>.
[33] Informácie z oficiálneho webového sídla Katedry archívnictva a pomocných vied historických (PVH) Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (FiF UK) v Bratislave <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-archivnictva-a-pomocnych-vied-historickych/> a z portálu absolventov UK v Bratislave <https://absolventi.uniba.sk/index.do>.

P. Kršák a J. Novák patrili k prvým absolventom štúdia archívnictva na Slovensku, pred nimi v roku 1952 skončil Juraj Žudel a v roku 1953 Jozef Kočiš (obaja však na toto štúdium prestúpili z iných odborov).[34] Pavol aj Jozef mali v pláne, že sa vrátia do Trenčína a zamestnajú sa v tamojšom mestskom alebo krajskom (neskôr štátnom) archíve. Napokon to dopadlo úplne inak. J. Novák sa stal asistentom prof. Alexandra Húščavu a ani P. Kršák sa nestal archivárom.[35] Počas študentských brigád Pavol získal obraz o práci v archíve, napríklad pri usporadúvaní archívu kremnickej mincovne v roku 1953.[36] Nie je však isté, či by sa plány čerstvých absolventov archívnictva boli naplnili práve v Trenčíne; miesta boli v tom čase obsadené. V mestskom archíve v Trenčíne od februára 1954 pracoval Peter Štibraný, v trenčianskej pobočke Krajského archívu v Bratislave Petrov brat Vojtech Štibraný, ktorý od februára 1954 nahradil Pavlovho a Jozefovho profesora Š. Pozdišovského.[37] V. Štibraný začínal v Trenčíne ako mestský archivár v roku 1952, s Pavlom sa spoznali zrejme cez Š. Pozdišovského. Pavol sa z čias vysokoškolských štúdií poznal aj s Antonom Špieszom a Richardom Marsinom.[38] Na univerzite Pavlovi vtedy ešte externe prednášala Darina Lehotská, ktorá do roku 1955 pracovala ako vedúca Archívu mesta Bratislavy, a samozrejme, koryfej pomocných vied historických Alexander Húščava, či bardi slovenskej histórie a archeológie Branislav Varsik a Ján Dekan.[39] Pavol viedol družný študentský život. Stretával sa s konškolákmi latinčinármi z mladších ročníkov, ku ktorým patril Jozef Kuruc, neskorší riaditeľ okresného archívu v Spišskej Novej Vsi, či s mladšími alebo staršími spolu-

12. Študentský výlet na Skalke pri Trenčíne 15. augusta 1952. Dolný rad zľava: Jozef Kuruc, Pavol Kršák, Jozef Novák. Horný rad zľava: Richard Marsina, Šebastián Labo, Štefan Pozdišovský, Vojtech Štibraný. Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

13. Trojica spolužiakov z archívnictva na výlete v Trenčíne v roku 1951 alebo 1952. Zľava: Juraj Žudel, Stanislav Palkovič, Pavol Kršák. Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

[34] Informácie z oficiálneho webového sídla Katedry archívnictva a PVH FiF UK v Bratislave <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-archivnictva-a-pomocnych-vied-historickych/>.

[35] NOVÁK, Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*, s. 66–67.

[36] Pozri Fórum archivárov, 2019, č. 2, fotografia k článku *Už 50 rokov. Spomienky na profesora Alexandra Húščavu*, s. 19.

[37] ŠABA, fond Krajský archív v Bratislave, spisy z roku 1954.

[38] Informácie od pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932). Richard Marsina mal v tom čase už ukončené vysokoškolské štúdium, ale pokračoval v rigoróznom štúdiu v odbore slovenské dejiny a pomocné vedy historické, ktoré úspešne absolvoval v roku 1952. K tomu pozri portál absolventov UK v Bratislave <https://absolventi.uniba.sk/index.do>. S Pavlom Kršákom sa mohol stretnúť nielen na pôde univerzity, ale aj v Trenčíne, kam do roku 1952 príležitostne dochádzal ako pracovník Pôdohospodárskeho archívu. K tomu HRIVŇÁK, Štefan. Pôdohospodársky archív – pobočka v Trenčíne. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 98.

[39] NOVÁK, Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*, s. 63–64.

14. Študentská exkurzia na nálezisko Leányvár pri Komárne v marci 1953. Pavol Kršák vpredu v strede, vedľa neho vľavo v okuliaroch Jozef Novák. Zdroj: Archív Pavla Kršáka.

žiakmi, budúcimi archivármi Jurajom Žudelom, Šebastiánom Labom, neskôr jezuitom, či Stanislavom Palkovičom, ktorý išiel po skončení štúdia pracovať do archívu v Bytči pod vedením Jozefa Kočiša. Pavol udržiaval kontakt aj so svojím bývalým profesorom v Trenčíne Š. Pozdišovským. O jeho priateľstvách zo študentských čias svedčia zachované fotografie z rodinného archívu pána Pavla Kršáka.[40]

Keďže Pavlova mama bola chorá, na invalidnom dôchodku a finančná situácia rodiny bola ťažká (našťastie, v roku 1953 jej trenčiansky MNV pridelil byt, v ktorom bývala od roku 1945), Pavol bol nútený si už počas štúdia privyrábať a písal ako športový novinár pre rôzne tlačené médiá. Zarobené peniaze posielal matke do Trenčína. To bol zrejme hlavný dôvod, prečo pri archívnictve ani latinčine napokon nezostal. Počas školských prázdnin v roku 1953 robil sprievodcu na hrade Červený Kameň, kde sa zoznámil s budúcou manželkou Oľgou (*1935), ktorá pochádzala z Častej. Po ukončení vysokoškolského štúdia sa zamestnal v športovom oddelení denníka Pravda, kde vytrval (od roku 1966 ako vedúci oddelenia) až do odchodu do dôchodku v roku 1988. Oľga vyštudovala strednú obchodnú akadémiu v Bratislave v roku 1954 a rovnako ako Pavol sa po skončení školy usadila v hlavnom meste Slovenska. Zosobášili sa vo februári 1961 a mali spolu dvoch synov: Pavla (*1962) a Petra (*1964).

Pavol Kršák ako športový novinár patril k špičke vo svojom odbore v celom vtedajšom Československu, precestoval veľa krajín a v rokoch 1960 – 1988 sa zúčastnil siedmich letných olympijských hier. Okrem toho mnohých majstrovstiev sveta i Európy a ďalších medzinárodných súťaží, najmä v ľahkej atletike, no i v iných športoch (basketbal, plávanie, futbal). Bol členom medzinárodnej organizácie športových novinárov venujúcich sa olympijskej problematike a rozvoju svetového olympijského hnutia a mal kontakty s viacerými osobnosťami z Medzinárodného olympijského výboru. Mal vybudovanú bohatú knižnicu a dokumentáciu. O svojich zážitkoch z olympijských hier, o ich priebehu i dejinách napísal sám či ako spoluautor viacero kníh: *Hrdinovia olympijských kruhov* (vyšlo v roku 1961), *Od Olympie po Tokio* (1964), *Päť kruhov nad Tokiom* (1965), *Od Olympie po México* (1968), *Montreal – Innsbruck 1976* (1977), *Moskva – Lake Placid 1980* (1981), *Novoveké olympiády* (1979, 1982), *Soul 88* (1989). O majstrovstvách sveta vo futbale v roku 1962, na ktorých československý tím postúpil až do finále, napísal s kolegom novinárom knihu *Bojovali sme v Chile* (1962). Bol spoluzakladateľom a spoluorganizátorom (podpredsedom organizačného výboru) atletického mítingu Pravda-Televízia-Slovnaft, ktorý sa od začiatku 70. rokov každoročne konal v Bratislave a zúčastňovali sa ho špičkoví svetoví atléti. Zomrel 5. marca 1993 v Bratislave.[41]

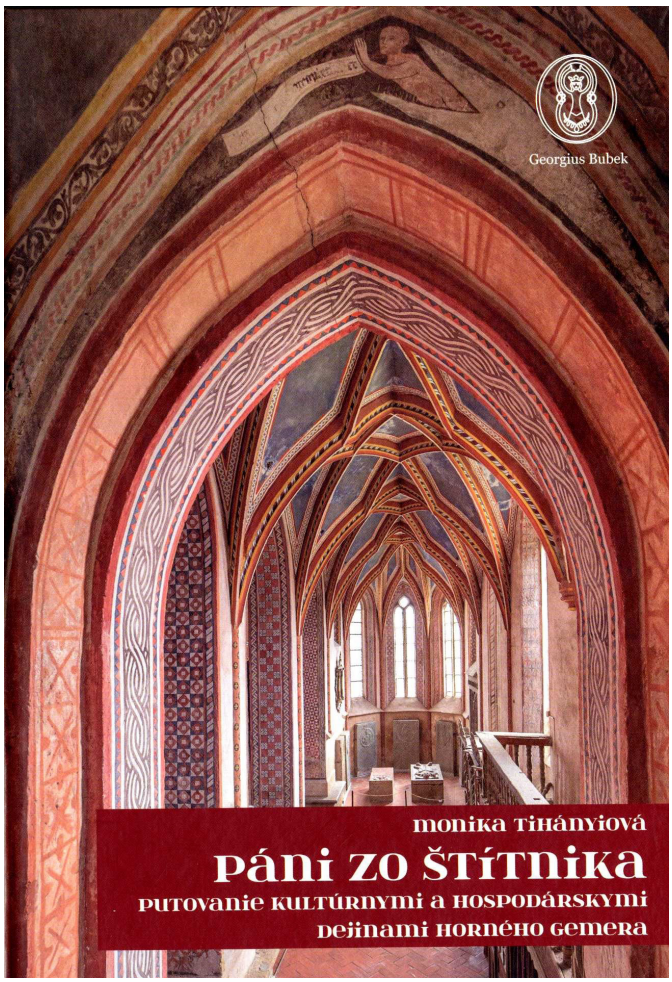
Napriek tomu, že otec a syn Kršákovci životom kráčali osve, v 50. rokoch 20. storočia ich nezávisle od seba spojil krátky kontakt so slovenským archívnictvom. Obaja boli v kontexte dobových reálií vzdelaní a publikačne aktívni. Alexander Kršák bol vôbec prvým systemizovaným archivárom v okresoch Veľký Meder a Dunajská Streda.[42] Jeho syn Pavol bol zanietený športový novinár. Obaja boli v istom zmysle priekopníkmi v oblasti, ktorej sa venovali. Alexandrovo pôsobenie v okresnom archívnictve dokumentuje jeho budovanie od základov a pomáha nám vytvoriť si predstavu o náplni práce okresného archivára, množstve a stave fondov, ako aj o pracovných podmienkach, ktoré si dnes ťažko vieme predstaviť. Pavlove študentské časy a kontakty so spolužiakmi z príbuzných odborov nám približujú nielen jeho mladosť, ale aj mladosť viacerých popredných osobností slovenskej historickej vedy a archívnictva, ktoré boli jeho spolupútnikmi a priateľmi.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

[40] Na tomto mieste vyslovujem hlbokú vďaku Pavlovi Kršákovi za ústretovosť pri poskytnutí informácií z rodinného archívu, ako aj za povolenie publikovať rodinné fotografie. Bez jeho pomoci by tento článok nepriniesol toľko nových faktov a súvislostí. Za pomoc s identifikáciou niektorých osôb na fotografiách ďakujem prof. Richardovi Marsinovi a prof. Jozefovi Novákovi.
[41] Informácie od pána Pavla Kršáka (*1962), syna Pavla Kršáka (*1932).
[42] K Veľkému Mederu pozri Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, fond Okresný národný výbor v Čalove, správa o stave archívu z roku 1954, zn. 055.8/1954 z 9. 11. 1954, inv. č. 151, šk. č. 70.

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

TIHÁNYIOVÁ, Monika. *Páni zo Štítnika. Putovanie kultúrnymi a hospodárskymi dejinami horného Gemera*. [Rožňava]: Georgius Bubek, o. z., 2019, 240 s.

Autorka pôsobí na Katedre histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde prednáša stredoveké slovenské dejiny. Je skúsenou historičkou a uznávanou odborníčkou na stredoveké dejiny Gemera, čo ilustruje nielen jej samostatná publikačná činnosť (i pod rodným menom Skalská), ale aj autorská spoluúčasť v rôznych projektoch, ktorých výsledkom sú encyklopédie zamerané na stredoveké dejiny slovenských miest (*Lexikón stredovekých miest*, Bratislava 2010), hradov (*Stredoveké hrady na Slovensku*, Bratislava 2017) či kostolov (*Stredoveký kostol I.*, Bratislava 2018). Recenzovaná publikácia nadväzuje na autorkin výskum publikovaný v monografii *Bubekovci z Plešivca. Úspechy a pády jedného rodu v politike a umení* (Rožňava 2017). Bubekovci a Štítnikovci sú totiž vetvami starého uhorského rodu Ákošovcov, ktorý je zrejme turkického pôvodu. Odborná profilácia autorky na dejiny osídlenia a cirkevné dejiny Gemera sa začala formovať počas jej štúdia na Trnavskej univerzite v Trnave. Nepochybne mal na ňu vplyv školiteľ jej dizertačnej práce prof. Vincent Sedlák, u ktorého sme boli doktorandkami v rovnakom čase.

Prvé tri kapitoly monografie sú koncipované chronologicky (*Páni zo Štítnika za vlády Anjouovcov*, *V službách kráľov a kráľovien* a *Páni zo Štítnika v pomoháčskom období*) a autorka sa v nich zaoberá spoločenským postavením členov rodu a ich profesijnou dráhou. Vzhľadom na už publikované závery autorka nerozoberá pôvod Štítnikovcov ani stav výskumu problematiky, ale po úvodnom slove čitateľa vovádza do dejín prvej generácie rodu za čias Anjouovcov. Nemôže chýbať krátka charakteristika politických a spoločenských súvislostí tohto obdobia na území Slovenska spojená s oligarchickým postavením Matúša Čáka Trenčianskeho, na ktorého nejako museli reagovať aj Štítnikovci. Ďalej sledujeme zápas členov rodu o zveľadenie svojich majetkov získaním mestských privilégií pre Štítnik a Plešivec, obranu ich rodovej državy proti iným významným rodom (Mariášiovci z Markušoviec) či drobným vlastníkom, ale aj vzájomné spory o rodové majetky. Na s. 17 sa objavuje malá chyba, ktorá sa týka listiny Vacovskej kapituly z 5. 4. 1354, ohľadne sporu o deľbu majetku medzi Bubekovcami a Štítnikovcami. Štítnikovci namietali proti odovzdaniu hradu Krásna Hôrka Bubekovcom. Táto listina potvrdzuje, že Bubekovci aj Štítnikovci dodržiavali dohodu s Mariášiovcami o odovzdaní Brzotína a ponechaní si Krásnej Hôrky, Brzotína sa listina vôbec netýka.

Nasleduje vykreslenie problémov a ťažkostí Benediktovho syna Petra z prvej generácie rodu a účinkovanie Juraja z tretej generácie vo funkcii stolníka Žigmunda Luxemburského. Môžeme uvažovať, či meno Jurajovho syna Žigmunda nebolo inšpirované práve úzkym vzťahom Juraja ku kráľovi a intenzívnym životom v jeho blízkosti. *Infidelitas* v kontexte odboja proti kráľovi je vhodnejšie prekladať do slovenčiny ako (vlasti)zrada, nie nevera (s. 26, 42 a inde). Pútavo napísaný je aj príbeh Jurajovho bratanca Ladislava ako vicekancelára Žigmundovej ríšskej kancelárie, preláta

a diplomata, tiež príbeh jeho brata Jána, kastelána kráľovnej Barbory Cejlskej v Hajnáčke, a Jánovho syna Ondreja, kastelána jágerského hradu v období vlády Mateja Korvína. Ďalej autorka venuje pozornosť Ondrejovmu synovi Jánovi, ktorý pôsobil ako kráľovský radca na dvore Vladislava II. Jagelovského. V pomoháčskom období autorka rozoberá osudy niektorých mužských členov rodu, ale zmienky o nich sú už iba sporé a končia vymretím rodu po meči v roku 1602. Podrobne analyzuje zachované pramene, z ktorých prináša fakty nielen o profesijnej dráhe a majetkových pomeroch posledných Štítnikovcov, ale aj o situácii v Štítniku na konci 16. storočia spojenej s prenikaním Osmanov a šírením reformácie. Preukazuje dobrú znalosť problematiky a orientáciu v odbornej literatúre i prameňoch k danému obdobiu.

V osobitnej kapitole *Za hranicami zákona* sa autorka zamerala na trestnoprávne delikty a občianske spory týkajúce sa Štítnikovcov alebo ich poddaných. Kapitola podáva plastický obraz o dobovej kriminalite, tak o jej subjektoch (páchateľoch), ako aj objektoch (falšovanie mincí, krádeže hnuteľného majetku či poddaných, únosy a iné násilné činy). V tej súvislosti autorka načrtáva spoločenské kontakty Štítnikovcov, ktoré možno doložiť aj väzbami s ich familiármi či servientmi, ktorí ich zastupovali na súdnych pojednávaniach. Tu stojí za zaujímavosť hlbšie sa pozrieť na pôvod týchto familiárov. Autorka konštatuje, že pochádzali zväčša z radov nižšej šľachty Gemerskej župy (s. 52). Avšak situácia je pestrejšia. Jeden z nich, Hektor (zápis *Ictor* je meno frankofónneho pôvodu), pochádzal z Cerova (*Chery*) v Hontianskej župe. Ladislav, syn Ratolda, ktorý zastupoval Ladislava z prvej generácie rodu Štítnikovcov v roku 1332, zase pochádzal z Bélapátfalvy z Hevešskej župy (Anjoukori okmánytár XVII., s. 61, č. 115). V prípade Jakuba zo Slatviny (*Zequi, Zeeki*) v Spišskej župe, ide o jedného zo synov Benedikta, ktorí boli v službách viacerých príslušníkov Štítnikovcov. Ako píše autorka, Jakuba si najal Mikuláš v roku 1346 (s. 53). Iný Benediktov syn Mikuláš zo Slatviny zastupoval Petra z prvej generácie Štítnikovcov proti Bubekovcom v roku 1336 (Anjoukori okmánytár XX., s. 123, č. 105). Benediktov syn Ján, prípadne Jakub, ako kráľovskí splnomocnenci v roku 1348 pomáhali riešiť Petrovu nepríjemnosť so Štefanom, synom Dominika Veľkého (Anjoukori okmánytár XXXII., s. 274, č. 546). Tu sa natíska otázka, či Štefan Veľký, ktorý v roku 1330 zastupoval Ladislava z rodu Štítnikovcov vo veci vraždy Juraja, syna Ďurka, nie je totožný so Štefanom, synom Dominika Veľkého z Hevešskej župy, ktorý mal v roku 1348 spor s Petrom z rodu Štítnikovcov. Ak áno, bol by to zaujímavý prípad, keď sa familiár postavil proti svojmu pánovi. Identifikácia pôvodu familiárov Štítnikovcov z rôznych aj pomerne vzdialených žúp mohla autorku priviesť k úvahe, ako sa títo familiári dostali do služieb Štítnikovcov. Hľadanie odpovede na túto otázku by prezradilo viac o vzniku spoločenských kontaktov a formách vzájomnej komunikácie nielen Štítnikovcov, ale celej vtedajšej spoločnosti.

Problematiku stredovekej komunikácie autorka rozvinula v osobitnej kapitole *V dobrom i v zlom. Vzťahy rodu so svojimi príbuznými*, v ktorej sa venuje Štítnikovcom z pohľadu ich komplikovaných, ale zároveň určujúcich vzťahov k ich vplyvnejším príbuzným Bubekovcom. Rozoberá lavírovanie v ich vzájomných vzťahoch, „kolaboráciu“ niektorých Štítnikovcov s Bubekovcami proti záujmom ostatných členov rodiny, účelové zblíženie sa niektorých členov oboch rodov pri neoprávnenom obsadení cudzích majetkov, neustále konflikty pre majetok a sobášnu politiku Štítnikovcov, prostredníctvom ktorej sa dostali do príbuzenstva s mnohými starými a mocnými uhorskými rodmi. Podrobnosti týkajúce sa sporov o deľbu spoločných majetkov s Bubekovcami v apríli roku 1354 podľa môjho názoru dobre vykresľujú komunikáciu a vzťahy v rámci rodiny, ktoré ostali autorkou nepovšimnuté. Dňa 2. apríla Ladislav II. a Mikuláš Červený v zastúpení svojím servientom pred palatínom namietali, aby ich strýko Mikuláš Kumán (Kun) a jeho synovia prenechali hrad Krásna Hôrka s jeho príslušenstvom Bubekovcom. O tri dni nato títo istí s ďalšími členmi rodu, vrátane synov Mikuláša Kumána, opäť namietali proti takejto transakcii dohodnutej medzi Mikulášom Kumánom a Bubekovcami. Synovia Mikuláša Kumána pod vplyvom ostatných členov rodiny pravdepodobne zmenili postoj k záležitosti, pretože vystupujú na strane ostatnej časti rodiny proti svojmu otcovi a Bubekovcom. Iným vysvetlením je možnosť rozdelenia synov Mikuláša Kumána v otázke prenechania majetku Bubekovcom na dva tábory. Chronologický sled udalostí odhaľuje ďalšie detaily. Kým 2. apríla sa protest Štítnikovcov udial v Budíne prostredníctvom servienta, 5. apríla pri-

šli do Vacova osobne Ján a Peter, ich synovci Ladislav II. a Mikuláš (Červený), aby protestovali aj v mene Ákoša a Dominika, synov Mikuláša Kumána, proti dohode Bubekovcov a Mikuláša Kumána týkajúcej sa hradu Krásna Hôrka. Prečo nešli Štítnikovci osobne do Budína vysvetliť vec palatínovi? Iste aj pre fakt, že Peter išiel 5. marca pred Spišskú kapitulu, aby tam riešil svoju dlhoročnú osobnú kauzu. Cesta zo Spišskej kapituly do Budína v jarných mesiacoch by nepochybne trvala viac ako mesiac, takže by sa tam dostal oveľa neskôr ako do Vacova. Peter s bratom Jánom boli vtedy poslední žijúci členovia prvej generácie rodu (okrem brata Mikuláša Kumána), preto Peter vnímal ako dôležité, aby sa osobne angažoval pri obrane rodových majetkov. Spor chceli predostrieť palatínovi Mikulášovi v Budíne určite preto, lebo bol ich príbuzným, a teda potenciálnym vplyvným spojencom. Ako autorka píše na inom mieste (s. 76), palatínova vnučka Klára bola nevestou (manželkou syna) spomenutého Ákoša, syna Mikuláša Kumána.

K sobášnej politike Štítnikovcov by som na mieste autorky doplnila konštatovanie, že dynastické väzby s vplyvnými rodmi poukazujú na skutočnosť, že v otázke spoločenského postavenia Štítnikovci zastávali so spríbuznenými rodmi rovnocenné miesto. Väzby so Smaragdovcami, prípadne Ratoldovcami mohli mať vplyv aj na výber frankofónnych familiárov. Celkovo v podkapitole o sobášnej politike autorka priniesla veľké množstvo zaujímavých detailov a rodových prepojení.

V kapitole *Za múrmi šľachtických kúrií* autorka analyzovala pramenné zmienky o hmotnej kultúre Štítnikovcov, teda informácie o ich domoch, kúriách a predmetoch, ktoré používali v každodennom živote. Dozvedáme sa tak nielen to, kde a aké kúrie Štítnikovci vlastnili, ale aj aké predmety mali v domácnosti, kde nakupovali látky, aké oblečenie nosili. Autorka vybavila (nielen túto) kapitolu aj zaujímavou obrazovou dokumentáciou, v rámci ktorej sa pokúsila identifikovať obrus odkázaný v testamente ženskej príslušníčky Štítnikovcov kostolu v Štítniku v 15. storočí. Zdá sa, že obrus sa zachoval do dnešných dní v tamojšom evanjelickom kostole.

V kapitole o podnikateľských aktivitách Štítnikovcov autorka čitateľa oboznamuje s prírodným bohatstvom regiónu, technológiou a vyspelosťou spracovania drahých kovov a železa v réžii Štítnikovcov, lokalizáciou hámrov na ich panstve, existenciou hospodárskych odbytísk a venuje sa vývozu železa a medi zo Štítnického panstva a obchodovaniu s výrobkami z nich. Pozornosť venuje aj cechom štítnických kováčov a mečiarov, štítnickému puškárstvu a výrobe ocele.

Na tieto informácie dobre nadväzuje kapitola o gemerskom panstve Štítnikovcov, ktorej témou je kolonizačná činnosť Štítnikovcov od samotných počiatkov formovania panstva v rukách spoločného predka Štítnikovcov i Bubekovcov Detrika. Keďže rozvoj banskej ťažby nebol možný bez dostatku pracovnej sily, autorka v tejto súvislosti sleduje vznik nových dedín na Štítnickom panstve osídlených nemecky hovoriacim a neskôr aj valašským obyvateľstvom. Dedina *Vlašský potok (*Olahpatak*), dnes Vlachovo, nepochádza z valašského osídlenia, ako sa autorka nazdáva. Výrazom Vlach (nie Volah či Wolach) sa označovalo v stredovekom Uhorsku najskôr frankofónne, od 14. storočia talianske obyvateľstvo. Autorka píše, že dedina bola v čase prvej písomnej zmienky v roku 1427 druhou najrozvinutejšou dedinou panstva, a teda musela vzniknúť skôr (s. 133). Prítomnosť valašského obyvateľstva autorka zaznamenáva na Štítnickom panstve od 20. rokov 15. storočia (s. 133), ale vznik Vlachova treba položiť už do 14., možno aj 13. storočia a hľadať tu súvislosť s románskym etnikom. Štítnikovci mohli ešte pred príchodom nemeckých lokátorov osídľovať svoje panstvo francúzsko-valónskym obyvateľstvom, ktoré vynikalo vo vojenskej službe stráženia hraníc, pestovaní viniča a stavbe gotických kostolov. Napokon aj ten štítnický bol prestavaný v gotickom slohu v 2. polovici 13. storočia, ako píše autorka na inom mieste (s. 151 – 152). Toto obyvateľstvo neskôr prevrstvilo nemecky hovoriace etnikum, ktoré nahrádzalo staršie frankofónne toponymá vlastnými. To je aj dôvod, prečo sa Vlachovo v 16. storočí začalo nazývať Lampertsdorf (s. 133).

Nie je celkom jasné, prečo sa autorka nazdáva, že osobné meno Achatius, z ktorého odvodzuje názov Ochtinej, je nemeckého pôvodu (s. 126). Meno je pôvodne grécke, nosil ho ranokresťanský mučeník sv. Akácius (Achatius/ Agatius) a jeho úcta sa v Európe šírila z románskeho alebo byzantského kultúrneho okruhu. Podobne ani farár *Krištál (*Cristalus*) doložený v Roštári v prvej polovici 14. storočia nemal meno nemeckého pôvodu (s. 126), ale pôvodne latinské (*crystallus*). Skôr by sa dalo uvažovať o jeho románskej etnicite ako nemeckej.

Autorka pokračuje v rozprávaní o gemerskej dŕžave Štítnikovcov jej postupným rozpadom a prechodom do rúk Bubekovcov a Zápoľských. Okrem listinných prameňov využila aj portálne a daňové súpisy Gemerskej župy. Z textu je vidieť, že sa v množstve informácií nestratila, ale čitateľa plynulo vedie cez najdôležitejšie fakty. Štatistické informácie o vývoji majetkových pomerov Štítnikovcov dopĺňa prehľadnou mapkou.

Osobitnú kapitolu autorka venovala dejinám Štítnika ako rodového sídla Štítnikovcov. Venuje sa etymológii jeho názvu, najstarším mestským pečatiam, vývoju jeho právneho postavenia a samosprávy, remesiel a cechov. Na kapitolu nadväzuje ďalšia pod názvom *Sakrálna architektúra a jej miesto v dejinách rodu*, ktorá prináša informácie o význame Kostola Panny Márie v Štítniku pre rod Štítnikovcov, o jeho stavebných úpravách, vzťahoch jeho patrónov k miestnej farnosti a farárovi. Veľmi zaujímavá je identifikácia talianskych maliarov, ktorí realizovali freskovú výmaľbu štítnického kostola v druhej polovici 14. storočia. Autorka sa venuje aj ostatným kostolom na území gemerského panstva Štítnikovcov a rodovému kláštoru pavlínov v Podzávoze (Gombaseku). Chýba mi viac informácií k najstaršej fáze existencie štítnického kostola, hoci si uvedomujem, že problematika je mimo hlavného výskumného zámeru autorky a z textu vyplýva, že jeho donátormi mohli byť členovia rodu Miškovcov. Patrocíniá Panny Márie (Štítnik), ako aj sv. Juraja (Plešivec) patria na Slovensku k najstarším a v spojitosti s veľkomoravským pôvodom Miškovcov by mohli nemálo naznačiť o starobylosti týchto kostolov. Tiež by stálo za povšimnutie konštatovať pár viet k výberu patrocínií kostolov Štítnikovcov a k možným pohnútkam ich stavby. Ako píše autorka, viaceré kostoly na panstve museli existovať už v druhej polovici 13. storočia. K takým patrí Ochtiná (sv. Mikuláš), Roštár (sv. Ondrej), Koceľovce (doklad o patrocíniu v stredoveku sa nezachoval), Markuška a Kobeliarovo (ich patrocíniá autorka nespomenula). Treba povedať, že kostol v Kobeliarove bol zasvätený sv. Antonovi, pustovníkovi, ktorý sa spája s rehoľou antonitov francúzskeho pôvodu. To by dokonca navodzovalo myšlienku o existencii kláštora so špitálom, ktorý mali antoniti napríklad na území blízkeho Spiša. Tiež by to mohlo posilniť tézu o prítomnosti frankofónneho obyvateľstva na území Štítnického panstva.

Poslednú kapitolu venovala autorka heraldickej a epigrafickej téme, ktorú rozvíja na základe zachovaných sepulkrálií niektorých členov rodu. Venuje sa erbu Štítnikovcov, miestam ich posledného odpočinku a epigrafickým nápisom na ich náhrobných kameňoch.

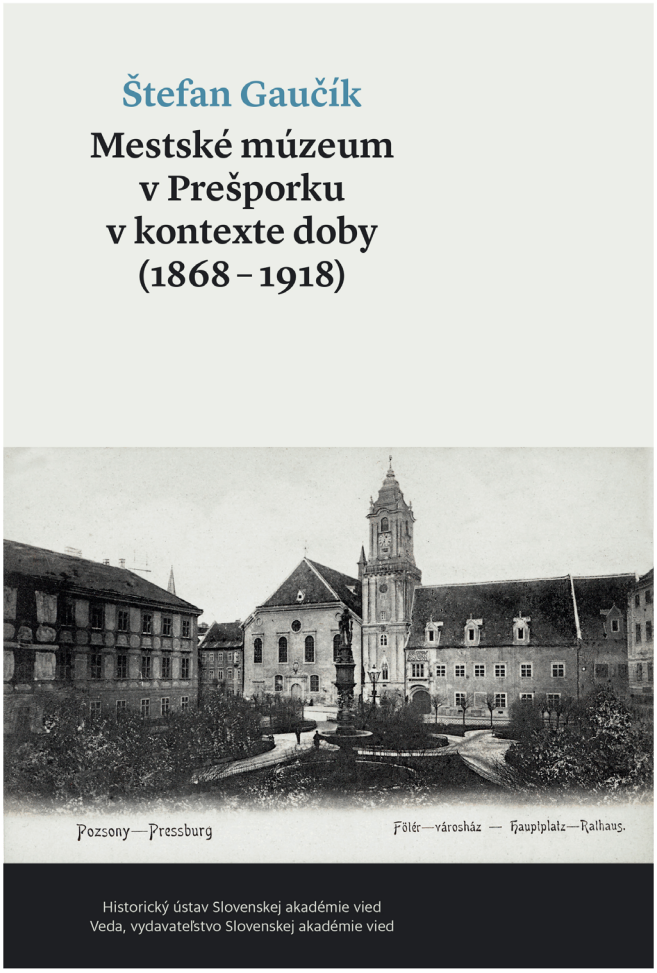
Na margo rekonštrukcie niektorých miestnych názvov v texte možno dodať, že *Pelseuchhege* (s. 65) je *Plešivec či *Plešivecká hora, *Felsewheeg* (ak nejde o chybný prepis Pelsewheeg) je *Horná/*Vyšná hora (s. 71). Potok *Araniz* môžeme rekonštruovať z maďarčiny ako *Aranyvíz, čiže *Zlatá voda (s. 108). Čo sa týka jazykovej stránky, názov rodu Páni zo Štítnika by sa mal písať veľkým písmenom. Autorka používa aj názov Štítnikovci. Slovenčina pripúšťa aj rodinné meno v tvaroch Štítnickí (= zo Štítnika) či Štítnickovci. Je mi sympatická autorkina voľba slovenského tvaru ich rodinného mena. Určite nie je dôvod používať maďarský tvar Csetneki ani poslovenčený Csetnekiovci. Zrozumiteľnosť textu trochu narúša používanie neplnovýznamového slovesa mať vo význame neistého konštatovania, tak bežné v súčasnej slovenčine. Teda nie je správne: údajne mali napádať (s. 11), ale údajne napadli, nie násilnosti sa mali dopustiť, ale násilnosti sa vraj dopustili (s. 53). Jazyková úroveň práce je veľmi dobrá, možno namietať iba voči niektorým menším a ojedinelým prehreškom: nie odsúdený stratou života, ale odsúdený na stratu života (s. 69), pri počtoch – nie celkom, ale spolu (s. 11), nie obdržať, ale dostať (s. 43), nie nepriaznivý dopad, ale nepriaznivý dosah/vplyv (s. 137).

Práca Moniky Tihányiovej o gemerskom rode Štítnikovcov prináša obdivuhodné množstvo informácií, ktoré sú veľmi vhodne chronologicky aj tematicky rozčlenené. Je evidentné, že autorka preštudovala veľké množstvo prameňov a poskytla ich vierohodnú interpretáciu. Dielo je napísané s ľahkosťou a zrozumiteľne aj pre laického záujemcu o dejiny Gemera, šľachty na území Slovenska či stredovekého sakrálneho umenia. Recenzovaná publikácia rozhodne môže udávať trend v modernej slovenskej historiografii zameranej na dejiny šľachtických rodov.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Do vašej knižnice
Anotácie

GAUČÍK, Štefan. *Mestské múzeum v Prešporku v kontexte doby (1886 – 1918)*. Bratislava: Historický ústav SAV, Veda, vydavateľstvo SAV, 2019, 210 s., ISBN 978-80-224-1707-5.

Doterajšie publikácie o dejinách, vývoji, formovaní a poslaní Mestského múzea v Bratislave (r. 1968, 1988, 2008, 2018) v minulom roku rozšírila a doplnila kniha Štefana Gaučíka, pracovníka Historického ústavu SAV, ktorá sa zamerala na najstaršie obdobie múzejných aktivít od založenia múzea v roku 1868 do vzniku prvej ČSR v roku 1918. Autor vo svojej publikácii *Mestské múzeum v Prešporku v kontexte doby* skúmal základné problémové okruhy v dejinách múzea, ideové, kultúrne, inštitucionálne a nadregionálne stránky vývoja múzea, ako aj počiatky zbierkotvornej myšlienky v Prešporku. Hľadal a bádal v archívoch v Bratislave, Budapešti, získané poznatky obohatil štúdiom článkov najmä v nemeckých a maďarských dobových periodikách, správach Krajinského inšpektorátu aj odbornej literatúry, čo dokumentuje bohatý poznámkový aparát a obrazová príloha v závere publikácie.

Úvodnú časť venoval Š. Gaučík náčrtu vzniku moderného múzejníctva v Uhorsku v 19. storočí a počiatkom súkromného zberateľstva v Prešporku, tradícia ktorého spadá do 18. storočia. Pripomenul najmä zbierky šľachtických rodov (napr. zbierky Alberta Sasko-Tešínskeho, rodov Pálfy, Csáky), cirkevných hodnostárov (napr. Károly József Dankó, Nándor Knauz) i mešťanov (napr. inžinier, archeológ E. G. Lanfranconi, zbierku ktorého označovali za „prešporský Louvre“). Upozornil aj na ambiciózne školské kabinety – múzeá, ktorých zbierkový fond ostáva doteraz stále málo známy.

Na tieto zberateľské aktivity nadviazal autor informáciami o vzniku špecializovaného *Prírodovedného múzea* (1856), fond ktorého obsahoval predmety z oblasti mineralógie, paleontológie, zoológie a botaniky. Vďaka darcom sa zbierky rozrastali a mohli byť prezentované verejnosti. Plány na riešenie priestorových problémov však zlyhali. So vznikom *Okrášľovacieho spolku v Prešporku* úzko súvisela aj zberateľská myšlienka spolku (1886), ktorý vo svojich stanovách zdôraznil dôležitosť zberateľskej činnosti a zachovanie kultúrnohistorických pamiatok mesta a opodstatnenie mestského múzea.

Š. Gaučík analyzoval o. i. tiež múzejné zbierky a ich triedenie do roku 1900. Potvrdil, že ich ovplyvňovalo viacero faktorov. Do múzea sa napr. zaraďovali okrem mestských pamiatok aj archeologické nálezy mimo Prešporskej župy, dary súkromných osôb, pamiatky zo zrušených cechov i nadbytočné dokumenty z magistrátu, či materiály z iných zdrojov – od osobností, rodákov, ale aj cez nákupy mincí, medirytín, obrazov či kníh. Mestská rada podporovala záchranu pamiatok, a tak sa postupne mestské múzeum stalo významným kultúrnym centrom, čo potvrdila aj jeho účasť so zaujímavými a cennými exponátmi na Krajinskej výstave v Budapešti, ktorá mesto i múzeum zviditeľnila.

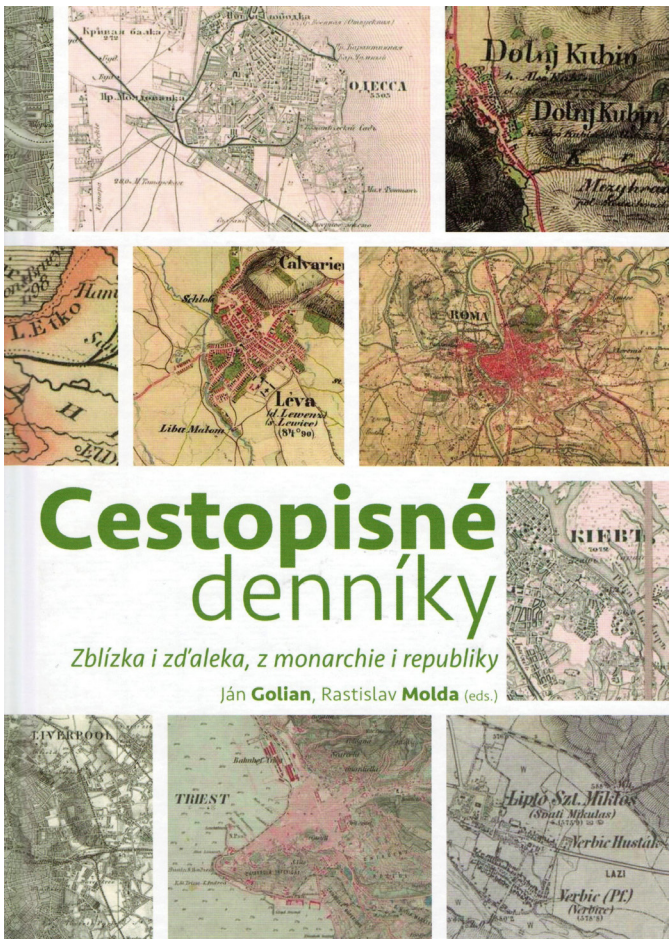
Desaťročia existencie múzea priniesli o. i. nahromadenie muzeologických problémov (chýbajúce financie na nákup pozostalostí, nedostatočná selekcia predmetov, ich odborné spracovanie atď.) i ťažkosti s uložením zbierok. Autor bližšie čitateľa zoznámil aj s úsilím kustódov (Helmár, Ottvay), aby sa *„múzeum dostalo na úroveň doby“*. Krajinský inšpektorát ale trval na tom, aby sa mestské múzeum venovalo pamiatkam mesta bez regionálneho záberu, lebo niekoľko tisíc predmetov sa netýkalo dejín korunovačného mesta. V súvislosti s priestor-

mi považoval inšpektorát Starú radnicu za dôstojné miesto pre zbierky múzea. Akékoľvek snahy a plány na nové sídlo múzea zmietlo vypuknutie prvej svetovej vojny.

Po vzniku republiky začalo písať múzeum nové obdobie svojej histórie. Staršie obdobie rokov 1886 – 1918 sa nepodarilo podrobne zrekonštruovať vzhľadom na nedostatok prameňov. Prvé polstoročie svojej existencie sa múzeum síce nerozvíjalo ako vedecká inštitúcia v dôsledku múzejnej politiky mesta, slabého personálneho obsadenia i priestorových problémov, ale intenzívne budovalo svoje zbierky. Toto obdobie dejín múzea je obrazom snáh jednotlivcov a neraz i náhod.

Š. Gaučík sa usiloval poodkryť nové informácie o nadobúdaní i triedení zbierkotvorných predmetov v Prešporku. Jeho kniha v zaujímavej grafickej úprave prezentuje viaceré nové pohľady a súvislosti s múzejnou činnosťou a je povzbudením, tvorivou inšpiráciou pre ďalšie výskumy bádateľov v tejto oblasti.

Ľudmila Čelková
Univerzitná knižnica v Bratislave

GOLIAN, Ján – MOLDA, Rastislav (eds.). *Cestopisné denníky. Zblízka i zďaleka, z monarchie i republiky*. Banská Bystrica: Society for Human Studies, 2018, 286 s., ISBN 978-80-972913-1-0.

Spoločnosť pre výskum človeka vydala zaujímavú publikáciu, ktorú zostavila dvojica autorov Ján Golian a Rastislav Molda. Publikácia s názvom *Cestopisné denníky – Zblízka i zďaleka, z monarchie i republiky* obsahuje dvanásť cestopisov, poväčšine z druhej polovice 19. storočia, ten najnovší však bol napísaný až po prvej svetovej vojne.

Autormi uverejnených reportáží a opisov ciest sú Slováci z rôznych spoločenských vrstiev, ktorých osud zavial do viacerých častí sveta či vlasti. Nájdeme medzi nimi nielen slovenských národovcov, ale aj obchodníkov, remeselníkov a výskumníkov.

Autorom prvého cestopisu z rokov 1872 – 1873 s názvom *Z remeselníckej cesty po Amerike* je Daniel Šustek, mecén hospodárskych a politických aktivít amerických Slovákov. Začínal v libanonskom Bejrúte, kde istý čas žil a pokračoval cez Alexandriu, Maltu, Valenciu, Liverpool až do Chicaga. Rodák zo Slovenskej Ľupče veľmi živo a farbisto opisoval množstvo zaujímavostí i kuriozít, ktorých bol počas svojho putovania svedkom. Spomeňme úctivých obyvateľov ostrova Malta, zamorené ovzdušie priemyselného Liverpoolu, strašnú búrku uprostred Atlantického oceánu, pomerne chatrné americké domy, treskúcu zimu na východnom pobreží či nevídaný obchodný a dopravný ruch veľkomesta Chicago. Šustekovo dielo je najobšírnejším cestopisom v knihe a zaiste patrí i medzi tie najpútavejšie.

Nasleduje dvojica príspevkov zo západnej Európy – *Listy z Londýna* od Karola Ladislava Kuzmányho a *Moja cesta do Francie a Anglie* od Karola Antona Medveckého. Prostredný z trojice synov známejšieho národovca Karola Kuzmányho bol absolventom námornej akadémie v Terste a ako nadšenec technických novôt cestoval do hlavného mesta Veľkej Británie na tretiu svetovú výstavu, pričom veľkú pozornosť venoval najväčšej lodi sveta Great Eastern. Medvecký si ako katolícky kňaz všímal najmä cirkevné pomery v navštívených štátoch, napr. katolíkov v Londýne, *„vládou od staletí utláčaných a vytískaných z verejného života, dnes však veľmi vážených“*. Cestopis *Na parolodi a železnici* napísal svojským štýlom a s dávkou zaujímavého humoru Koloman Banšell. Dielko sa z veľkej časti odohráva

na palube lode plaviacej sa Bodamským jazerom, pričom nie je bez zaujímavosti, že evanjelický farár Banšell trpel psychickými problémami a žiaľ, si napokon siahol na život.

Ďalšími uverejnenými cestopismi sú práce *Zlomky cestopisné z Vídne do Ríma* Lea Martina Čepku, *Výlet na more jadranské* Jozefa Viktorina a *Z Terstu do Egypta* Julaja Kožucha. Kapucín Čepka písal po česky, opisoval najmä náboženské pamiatky na území Talianska, avšak z dnešného pohľadu pomerne ťažkopádnym spôsobom. Veľmi zaujímavým príspevkom je však práca katolíckeho kňaza a niekdajšieho účastníka revolučných bojov z rokov 1848/49 Viktorina, v ktorej obzvlášť kritizuje maďarský nacionalizmus u bežných ľudí z radov jeho spolucestujúcich, no zároveň pútavo približuje viaceré prírodné krásy monarchie, najmä územia dnešného Slovinska. Kožuch, syn majiteľky kremnickej dielne na výrobu hlinených nádob, hovoril aj o krátení si voľného času na palube lode, napr. poľovaním na delfíny.

Trojica nasledujúcich cestopisov pochádza z územia Uhorska. Andrej Buday v krátkom cestopise *Dolu Tekovským Pohroním* opísal jedinečnosť kláštora v Hronskom Beňadiku, špecifické tekovské kroje či reálie z mesta Levice. Ján Burian v dielku *Z Turca do Oravy* kritizoval národnostné pomery v Uhorsku a zvláštnu pozornosť venoval viacerým predstaviteľom verejného života z radov evanjelikov. Svoju profesiu nezaprel v práci *Rozmanitosti z cesty z Bošáckej doliny do Liptovského Sv. Mikuláša* evanjelický kňaz a botanik Jozef Ľudovít Holuby, keď pomerne dôkladne vyratúval viaceré botanické lokality, ako bralá hradu Vršatec, Súľovské skaly či okolie obce Žaškov pod vrchom Veľký Choč.

Knihu uzatvára dvojica diel z cárskeho Ruska – *Cestopisné obrázky* Svetozára Hurbana Vajanského a *Z Aschabadu do Odesy* Matúša Fila. Vajanský si okrem iného všíma i spolužitie kresťanského a židovského obyvateľstva, pričom jeho opisy sa nesú v antisemitskom duchu a badať v nich zažité stereotypy. Obchodník Filo sa zase sústreďuje okrem iného aj na technický rozvoj, ktorý zasiahol i opisovanú časť sveta na pomedzí Európy a Ázie, napr. masové budovanie železníc.

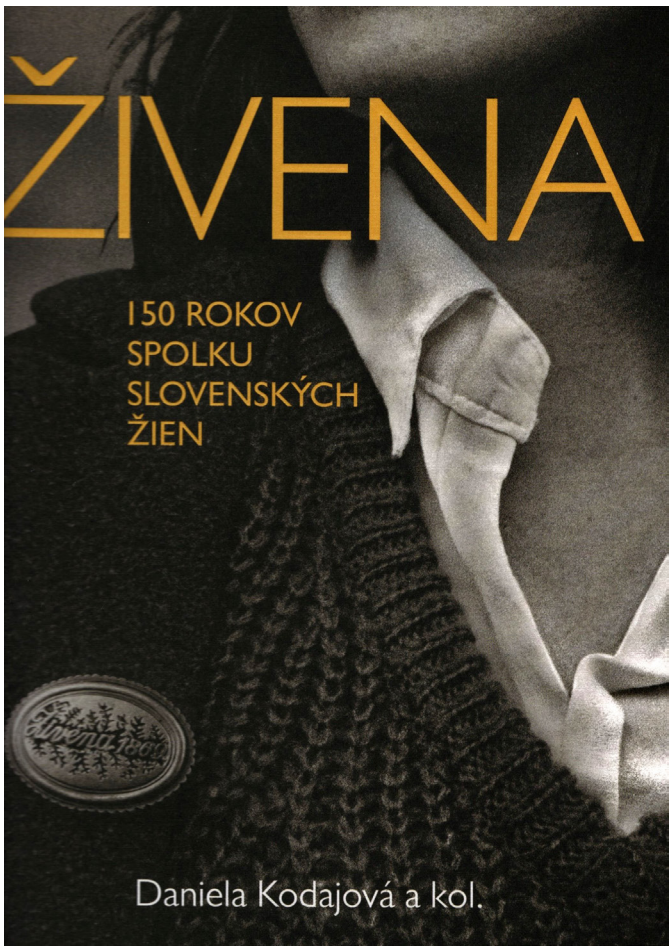
Zostavovatelia sa rozhodli cestopisy uverejniť v pôvodnom znení, čo je prínosom publikácie. Na druhej strane, ako už bolo spomenuté, v niektorých prípadoch sú príspevky napísané ťažkopádne, a to im uberá na pútavosti. Kniha je bohato ilustrovaná dobovými obrázkami a fotografiami, čo zvyšuje jej atraktivitu.

Juraj Červenka

KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava: Slovart, 2019, 303 s., ISBN 987-80-556-4149-2.

V minulom roku sme si pripomenuli 150 rokov od vzniku Živeny, spolku slovenských žien, o dejinách ktorého prináša bohaté informácie práve anotovaná publikácia. Pracovníci z rôznych vedeckých inštitúcií i aktívne členky spolku sa na jeho stránkach pokúsili zhodnotiť činnosť spolku, jeho úlohu, ako aj vplyv politického ovzdušia, ktoré zásadne limitovalo jeho vývoj.

Po úvodnom príhovore Magdy Vášáryovej, predsedníčky spolku od novembra 2013, nasleduje jedna z ťažiskových štúdií Daniely Kodajovej s názvom *Živena, spolok slovenských žien*. Autorka v nej charakterizuje ženské spolky 19. storočia ako produkt nacionalizmu, keď ženy predstavovali nesmierne cenný národný kapitál, pretože prihlásením sa k národu výrazne rozšírili veľkosť národnej komunity. Aj v prípade Živeny zohrával nacionalizmus významnú úlohu. Vznik spolku totiž iniciovali muži angažujúci sa v slovenskom národnom hnutí. Vo výzve na založenie spolku sa jednoznačne spájal ženský spolok s národnou reprezentáciou. Živena mala vychovávať dievčatá v uvedomelé národovkyne, ktoré by v tomto duchu ďalej viedli i svoje deti. Valné zhromaždenie Živeny sa konalo 4. augusta 1869 v Martine a pri jej založení sa členmi stalo 73 žien, dvaja muži a jedna inštitúcia. I keď bol spolok celý čas svojej existencie nadkonfesionálny a apolitický, medzi jeho zakladajúcimi členkami boli skoro všetky dcéry evanjelických farárov a jeho činnosť bola úzko spájaná s martinským národným hnutím. Po zatvorení Matice slovenskej sa práve Živena začala chápať v istom zmysle ako jej nástupkyňa, od roku 1879 zvolávala svoje valné zhromaždenia v auguste a organizovala tzv. augustové slávnosti, na ktorých sa stretávali národovci z celej krajiny. Autorka ďalej predstavuje prvé funkcionárky Živeny. Jej prvou predsedníčkou sa stala Anna Pivková, manželka vplyvného martinského právnika, ktorá viedla spolok 25 rokov. Živena dosiahla významné úspechy na poli zbierania výšiviek, čipiek a ich propagácie (tzv. výšivkárske hnutie). Spolok organizoval výrobu a predaj ľudovej tvorby s komerčným ziskom a zamestnávaním výšivkárok prenikol do istej miery medzi široké vrstvy obyvateľstva. Avšak hlavný cieľ, zakotvený i v stanovách, založiť dievčenskú školu na pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne slovenských žien, Živena do roku 1918 nedosiahla. Náhradou malo byť vydávanie literatúry pre ženy a dievčatá.

Rovnakým časovým obdobím vo vývoji spolku sa vo svojej štúdii zaoberá i Karol Hollý. Zameriava sa však primárne na ideologické zázemie Živeny a analyzuje vybrané témy s dôrazom na dejiny myslenia o ženskej otázke. Napriek tomu sa nevyhol opakovaniu niektorých faktov zo spolkových dejín, ktoré spomenula už jeho predchodkyňa. Podľa autora bolo ideologické zázemie Živeny naviazané na nacionalizmus slovenského národného hnutia, konkrétne na jeho konzervatívny prúd. Ideologické východiská spolku formuloval Ambro Pietor, ktorý tiež inicioval jeho založenie a neskôr sa stal jeho dlhoročným tajomníkom. Po ňom túto funkciu prevzal S. H. Vajanský. Podstatou ideológie Živeny bola rozhľadená a vzdelaná matka. Ako ďalšie ideologické charakteristiky spolku uvádza označovanie inštitucionalizovaného vzdelávania dievčat v Uhorsku za nevhodné (kvôli maďarizačným tendenciám) a vymedzovanie sa Živeny voči ženskému emancipačnému hnutiu (živeniarky spájali emancipáciu výlučne s národnými cieľmi). Autor bližšie rozoberá vnímanie ženskej otázky u predsedníčky Eleny Maróthy-Šoltésovej, jej spory s tajomníkom Vajanským ohľadom koncepcie smerovania spolku. Prichádza k záveru, že ideológiu Živeny v sledovanom období možno označiť termínom „konzervatívny feminizmus“, pričom ideologický profil spolku určoval v prvom rade nacionalizmus.

Gabriela Dudeková Kováčová sledovala postoj jednotlivých politických režimov 19. a 20. storočia voči spolku a limity, ktoré tieto režimy určovali pre jeho činnosť a vývoj. Keďže do roku 1918 Živena jednoznačne uprednostňovala nacionálne ciele pred ostatnými, bola jej činnosť vnímaná uhorskou vládou ako politická a z titulu boja proti panslavizmu ju táto policajne sledovala a obmedzovala. I z tohto dôvodu jej úrady nepovolili založiť vyššiu dievčenskú školu. Ďalším limitom rozvoja spolku bola v tomto období jeho istá teritoriálna izolovanosť a nacionálny konzervativizmus. Po vzniku ČSR sa Živena pretransformovala na celoslovenský spolok a podarilo sa jej naplniť pôvodný cieľ – založiť a spravovať dievčenské školy, ktoré neskôr odovzdala do štátnej správy a sústredila sa na prácu v sociálno-zdravotnej, národopisnej a vydavateľskej činnosti. Obdobie 1. ČSR bolo pre spolok etapou najväčšieho rozkvetu. Po vyhlásení autonómie Živena lavírovala na jednej strane medzi snahou udržať si politickú neutralitu a demokratickosť, na druhej strane úsilím o zachovanie existencie spolku a časopisu za cenu ústupkov. Prišlo k okliešteniu činnosti spolku a presunu jeho majetku. Režim uplatňoval politiku „návratu žien rodine“ obmedzovaním zamestnanosti a vzdelávania žien, napr. prepúšťaním vydatých štátnych zamestnankýň a učiteliek. Po roku 1945 sa nový politický režim snažil včleniť Živenu do novovytvoreného Zväzu slovenských žien, čo sa prakticky podarilo po februári 1948. Nasledovali postupné kroky smerujúce k likvidácii spolku.

Kratšou štúdiou s názvom *Spolok a časopis Živena v aktivitách dolnozemských Sloveniek 1910 – 1924* prispela do publikácie Jarmila Hodoličová. Sledovala v nej záujem dolnozemských Sloveniek publikovať v časopise Živena, informovať o živote Slovákov na Dolnej zemi, o tamojšej kultúre a spoločenských podujatiach. Predstavila najaktívnejšie prispievateľky, medzi nimi najmä Eržiku Mičátkovú – ústrednú postavu ženského hnutia na Dolnej zemi. Bližšie rozobrala obsah šiestich listov Mičátkovej adresovaných E. Maróthy-Šoltésovej, ktoré sú akýmisi správami o činnosti slovenských žien na Dolnej zemi. Príspevky dolnozemských autoriek podľa Hodoličovej dokumentujú ich vôľu byť súčasťou hnutia slovenských žien. Týmto spôsobom sa hlásili k spolku Živena i k rovnomennému časopisu, prostredníctvom ktorých udržiavali kontakt so Slovenskom a materinským jazykom.

Ivica Hajdučeková predstavila časopis Živena, pričom sa zamerala na obsahovú analýzu ročníkov

X – XVIII z rokov 1919 – 1928 a ročníka XXVIII z roku 1938. Sústredila sa predovšetkým na ženskú otázku, jej miesto v časopise, propagáciu činnosti spolku v prospech žien a literárne príspevky, odzrkadľujúce vkus redakcie i čitateliek. Poukázala na koncepčné zmeny, ktoré nastali pod vedením jednotlivých redaktoriek (E. Maróthy-Šoltésová do r. 1922, Anna Škultétyová 1923 – 1933, Anna Škultétyová v spolupráci s Leou Mrázovou od r. 1934).

Predmetom záujmu Anny Falisovej boli aktivity Živeny v sociálno-zdravotnej oblasti v rokoch 1918 – 1938. Spolok sa aktívne zúčastnil na založení Ústavu Milana Rastislava Štefánika, ktorý bol vybudovaný v rokoch 1922 – 1926 v Martine. V jeho rámci bola zriadená dvojročná škola pre sociálno-zdravotnú starostlivosť, vôbec prvá verejná škola tohto druhu na Slovensku. V roku 1933 bola na pôde Ústavu založená Krajinská dvojročná ošetrovateľská škola. Živena tiež organizovala ľudové kurzy pre ženy na vidieku s cieľom naučiť ich hospodárnemu vareniu, správnej starostlivosti o deti, domácnosť, ako i základným hygienickým pravidlám.

Posledný príspevok Aleny Bučekovej, predsedníčky Bratislavského miestneho odboru Živeny, mapuje podrobne osudy a aktivity Živeny po roku 1989. Už v decembri 1989 bola na stránkach denníka Smena uverejnená výzva Hany Zelinovej na obnovenie Živeny. Jej slávnostné ustanovujúce zhromaždenie sa konalo v marci 1990 v Martine. V štúdii sa dozvedáme o programe obnoveného spolku, znení nových stanov, osudoch jeho majetku po roku 1949 a snahe o jeho prinavrátenie Živene (budova Živeny vo Zvolene, budova Spolkového domu Živeny v Martine). Priblížená je tiež činnosť miestnych odborov v súčasnosti, ktorá zahŕňa prezentáciu postáv z histórie spolku i aktuálnych literátok, zachovávanie i prezentáciu slovenských tradícií, tvorbu ľudovoumeleckých výrobkov, osvetovú činnosť a mnohé ďalšie. Každých 5 rokov Živena organizuje celoslovenské podujatie pripomínajúc si svoje založenie. V závere sú predstavené významné osobnosti Živeny po roku 1989 a publikačná činnosť spolku.

Publikácia prináša ucelený pohľad na dejiny jedného spolku, ktorý sa v každej fáze svojej existencie musel vyrovnať s politikou vládnuceho režimu, určujúcou limity jeho rozvoja. Oceňujeme komplexnosť spracovania a najmä objektívne zhodnotenie pozitívnych i negatívnych stránok v činnosti Živeny za 150 rokov.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

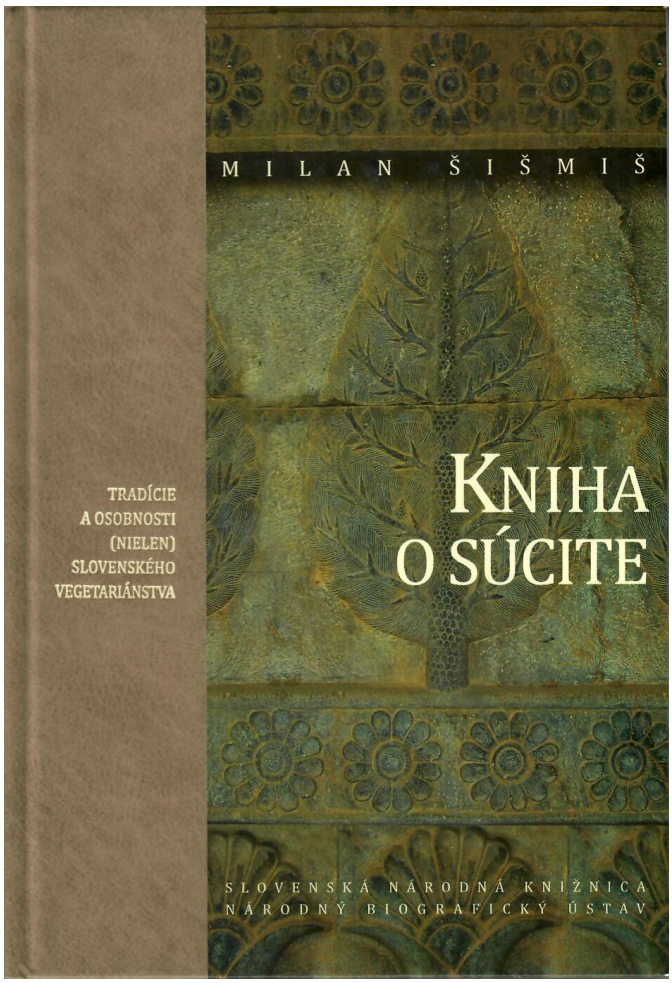
ŠIŠMIŠ, Milan. *Kniha o súcite. Tradície a osobnosti (nielen) slovenského vegetariánstva*. Martin: Slovenská národná knižnica-Národný biografický ústav, 2016, 221 s., ISBN 978-80-8149-061-3.

Titul nie je síce čerstvou novinkou, ale vzhľadom na to, že na stránkach Fóra archivárov sa miestami hovorilo o zdravom stravovaní, myslím, že nájde svojich adresátov. Kniha sa venuje životnému štýlu ľudí, ktorí sa živili vegetariánsky. Načrtáva túto problematiku v historickom priereze. Schválne sa zmieňujem o životnom štýle, lebo motivácia nejesť mäso obvykle súvisí s určitým presvedčením, kultúrou.

Kniha je členená do 6 kapitol: 1. O strave a putovaní, 2. Vo svete, 3. Doma, 4. Doma vo svete, 5. O tradíciách a súcite, 6. Ešte niekoľko príbehov.

Za rodisko opisovaného životného štýlu sa považuje India. V Indii a vo východnom Stredomorí sa začala okolo polovice 1. tisícročia p. n. l. šíriť obhajoba bezmäsitej stravy. Motívom bolo nespôsobovať utrpenie žiadnym cítiacim bytostiam. Tieto princípy sa objavovali v ľudskej civilizácii už podstatne skôr. Zmienky o nich sa nachádzajú vo védach – najstarších známych písomných pamiatkach ľudstva, ktoré sú svätými písmami Indie. V nich sa hovorí o nenásilí, nezabíjaní a vegetariánstve ako o najvyššom spôsobe života. Šíriteľmi védskej kultúry boli brahmanisti, budhisti a džinisti. V samotnej Indii tieto myšlienky zasiahli široké vrstvy a natrvalo vtlačili charakter indickej spoločnosti. Učenie o nenásilí sa šírilo ďalej do Ázie, na Ďaleký východ a inde. Predpokladá sa, že s týmto učením sú spätí aj pytagorejci. Na Západe sa obvykle tieto myšlienky šírili skôr v menších komunitách.

S kultúrami nenásilia sa stretli v priebehu dejín aj židia a kresťania. Židovské komunity sa oddávna riadili vlastnými osobitnými stravovacími predpismi. Existujú snahy dokázať, že Tóra odporúča vegetariánsku stravu. Zo správ misionárov (napr. Františka Xaverského, Jána Krstiteľa Gruebera a iných) sa kresťanský svet dozvedal o spôsobe života v Indii a na Ďalekom východe. Súčasťou týchto správ bol aj opis stravovania, ktoré bolo prevažne vegetariánske a očividne prospievalo zdraviu. Kresťanský stredovek sa vyznačoval asketickou životosprávou svätcov, ktorí boli príkladom skromnosti. Existovalo veľa pustovníkov, ich zánik sa viaže k reformám Jozefa II. Kresťanský aspekt vegetariánstva dokladajú i dnes napr. vo Veľkej Británii Catholic Concern for Animals, v Amerike Interreligious Voices for Animal Compassion.

Hoci v Indii došlo časom k zmenám, krajina zostáva najväčším reprezentantom vegetariánstva vo svete. Inšpirovala a inšpiruje aj iné národy.

Súčasťou životných postojov a prejavov náboženského presvedčenia boli a sú pôsty. Existujú aj v moslimskom svete (ramadán). Protestné hladovky sa zasa stali súčasťou politického života.

Javí sa mi, že kým v minulosti snáď prioritne pri zvolení vegetariánskej stravy išlo o myšlienky neubližovania, v súčasnosti ide často o udržanie si zdravia a filozofické pozadie v modernej spoločnosti akoby ustupovalo do úzadia. Mnohí „osvietení" lekári v súčasnosti píšu a publikujú o zdravej strave.

19. storočie je z pohľadu tejto témy nazývané aj storočím spolkov, ochrancov zvierat, storočím, v ktorom vznikli vegetariánske spoločnosti. Proti týraniu zvierat v spolkoch sa angažovali aj v našich zemepisných šírkach napr. trnavský mešťan Martin Tamaškovič, pukanský evanjelický farár Samuel Holuby, právnik Ján Feješ a iní.

V 19. storočí zasiahli Slovensko i myšlienky L. N. Tolstého, ktorý hlásal úplný zákaz akéhokoľvek usmrcovania. Najvýznamnejšími predstaviteľmi tolstojizmu u nás boli Dušan Makovický, Albert Škarvan a Viliam Vragaši. O východné kultúry a filozofie mali na Slovensku záujem koncom 19. a začiatkom 20. storočia osobnosti ako Michal Gustáv Mandelík, Ján Zigmundík, Ján Maliarik, Ján Lajčiak, Samuel Štefan Osuský. Mnohí z nich sa stali vegetariánmi. Známym vegetariánom z Uhorska bol aj maliar Tivadar Kosztka-Csontváry.

Zaujímavá je i stať o predstaviteľoch prírodnej liečby. Azda najznámejším predstaviteľom bol Sebastián Kneip, nemecký kňaz a liečiteľ. U nás pôsobili Ján Zigmuník – rodák z Vrbového, František Madva z Rudna, František Gíreth a iní.

V súčasnosti sa vo svete i u nás presadzujú trendy zdravého spôsobu života, zdravá výživa, často vegetariánska, cvičenie jogy. Na Slovensku môžeme pozorovať vznik vegetariánskej škôlky, existujú už aj vegetariánske reštaurácie, rozšírila sa výroba vegetariánskych produktov. V roku 1991 vznikol v Martine i časopis Vegetarián a svet. Žiaľ, vychádzal veľmi krátko.

Ochrane zvierat na Slovensku sa venujú viaceré organizácie, napr. Greenpeace, Sloboda zvierat. Mnohí aktéri týchto organizácií a ich priaznivci sú aj vegetariánmi. Stále častejšie sa stretávame so zverejňovaním zlého zaobchádzania so zvieratami vo veľkochovoch. Myšlienky vegetariánstva šíria i jogové spoločnosti.

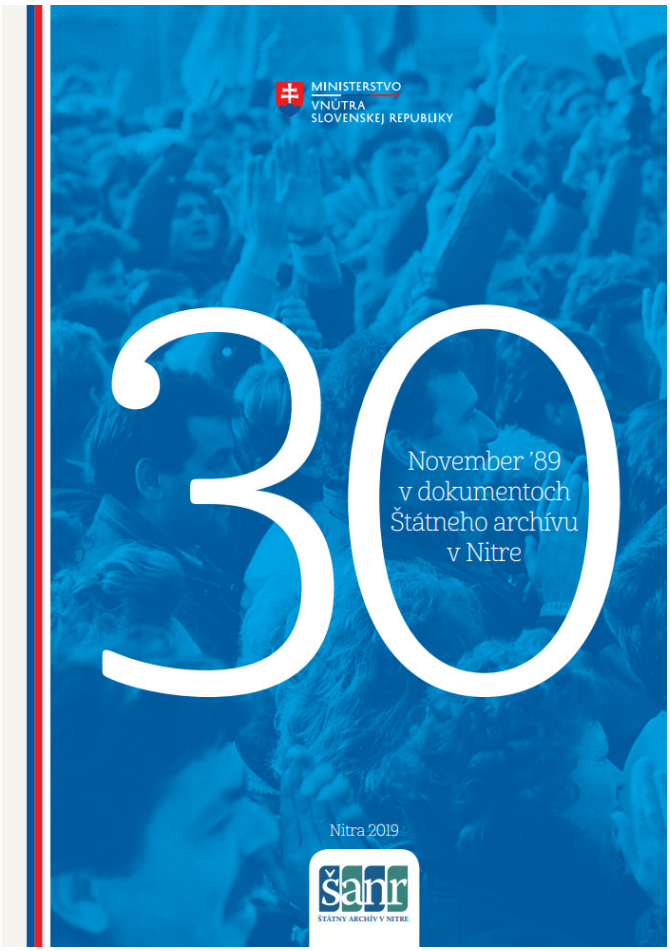
Myslím si, že kniha je určite zaujímavá pre vegetariánov, ale aj pre „všežravcov", lebo šíri osvetu o tomto smerovaní. Významný je i duchovný rozmer vegetariánov, ktorých cieľom je nielen ich zdravotný stav, ale aj myšlienka neubližovať žiadnej živej bytosti.

V publikácii je veľa citovaných pasáží z rôznych prameňov, kníh, osobných spomienok.

Autor anotovanej knihy pracuje v Slovenskej národnej knižnici v Martine. V roku 1991 inicioval založenie Genealogicko-heraldickej spoločnosti. Z tejto oblasti publikoval viaceré články alebo participoval na publikáciách venovaných tejto problematike. Okrem toho sa publikačne venoval aj joge. Je známym vegetariánom. V Martine sa podieľal a podieľa na rôznych aktivitách v oblasti vegetariánstva (vegetariánska škôlka, ples a pod.) K vegetariánstvu ho priviedol, ako už napovedá názov knihy, súcit. Rady vegetariánov by sa zrejme značne rozšírili, ak by človek nemal možnosť zájsť do obchodu, ale musel sám zabiť.

Alžbeta Sedliaková
Ústredná knižnica SAV

BELEJ, Milan (ed.). *November '89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Nitre, 2019, 54 s., ISBN 978-80-973263-1-9.

Na základe iniciatívy odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR – pripomenúť si jednu z významných udalostí 20. storočia na Slovensku – pripravil Štátny archív v Nitre spoločne so svojimi pracoviskami publikáciu, ktorej cieľom je poskytnúť prehľad o zachovaných prameňoch k Nežnej revolúcii a možnostiach ich bádateľského využitia. Publikácia je rozdelená do niekoľkých častí, v ktorých každé pracovisko Štátneho archívu v Nitre poskytlo stručný prehľad udalostí Novembra 1989 v príslušnom regióne s jeho reflexiou v archívnych dokumentoch. Publikácia obsahuje aj fotografie dobových dokumentov uložených v Štátnom archíve v Nitre a na jeho pracoviskách. Je rozdelená do 9 kapitol. Po predhovore zostavovateľa publikácie, Milana Beleja, poskytuje základné informácie o Štátnom archíve v Nitre riaditeľ archívu Peter Keresteš. Priebehu Nežnej revolúcie sa venuje Tomáš Královič z Katedry histórie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Začína analýzou hlbších príčin vedúcich k zmene komunistického režimu v Československu v roku 1989, udalosťami predchádzajúcimi revolúcii a dostáva sa k samotnému opisu priebehu celého diania od jednotlivých demonštrácií a štrajkov až po zrušenie ústavných článkov o vedúcej úlohe KSČ v spoločnosti a marxizmu-leninizmu ako štátnej ideológie, rekonštrukciu vlády, pád Železnej opony, voľbu prezidenta a slobodné voľby do národných rád a federálneho parlamentu v júni 1990.

Reflexiou Novembra 1989 v archívnych dokumentoch Štátneho archívu v Nitre sa zaoberá Milan Belej. V kapitole predstavuje chronológiu udalostí od založenia štrajkových výborov oboch vysokých škôl v Nitre (Vysokej školy poľnohospodárskej a pedagogickej fakulty v Nitre), cez pravidelné mítingy občanov v meste, generálny štrajk 27. novembra 1989 až po personálne zmeny v zložení plén a rád ONV v Nitre a MsNV v Nitre. Podstatná časť kapitoly je venovaná prezentácii archívnych fondov a zbierok obsahujúcich významné dokumenty z hľadiska politických a spoločenských zmien prebiehajúcich v novembri 1989 a po ňom. Autor kapitoly bližšie predstavuje jediný súbor archívnych dokumentov v sídle Štátneho archívu v Nitre, ktorý výlučne súvisí s novembrovými udalosťami v roku 1989. Je ním zbierka Nitra '89 – pamäť regiónu 1981 – 2009. Vznikla pri príležitosti 20. výročia Nežnej revolúcie v roku 2009 na základe výstavy Múzeum ilúzií pripravenej Asociáciou Divadelná Nitra. Výstava mala regionálny charakter a bola inštalovaná v Ponitrianskom múzeu v septembri a októbri 2009. Väčšinu dokumentov v tomto súbore tvoria kópie písomností uložených v archíve Divadla Andreja Bagara v Nitre a týkajú sa aktivít jeho zamestnancov počas revolúcie. Zaujímavý je napríklad aj dokument na DVD nosiči so záznamom s názvom *November 1989 v Nitre*. Kapitolu dopĺňa obrazová fotodokumentácia s jej komentovaným popisom a uvedením zdrojového fondu/zbierky dokumentu.

Možnosti výskumu Nežnej revolúcie na pracovisku Archív Komárno približujú v ďalšej kapitole Lívia Ďumbierová a Tímea Jurčinová. Venujú sa opisu priebehu štrajku v Komárne 27. novembra 1989, oboznamujú čitateľa s činnosťou občianskych iniciatív v Komárne, zriadením Koordinačného centra pre okres Komárno, vznikom Demokratického fóra a aktivitami Maďarského oblastného divadla v Komárne. V závere sa nachádzajú informácie o archívnych dokumentoch zachytávajúcich udalosti Novembra 1989 vo fondoch ONV v Komárne 1945 – 1990, MNV v Komárne 1945 – 1990 a regionálnej tlači (týždenníky *Lodiar* a *Dunaj*).

P. Keresteš so zostavovateľom publikácie M. Belejom počas prezentácie diela v Divadle Andreja Bagara v Nitre. Zdroj: Štátny archív v Nitre.

Kapitolu o archívnych dokumentoch k Novembru 1989 vo fondoch pracoviska Archív Levice spracovala Eva Bešinová. Opisuje priebeh štrajkov v Leviciach, informuje o politických rokovaniach na pôde Okresného národného výboru v Leviciach a voľbách nových funkcionárov. Poukazuje na archívne fondy (ONV v Leviciach, MsNV, OV KSS v Leviciach, regionálna tlač), v ktorých je možné nájsť dokumenty o Novembri 1989, pričom vyzdvihuje archívny fond Okresný akčný výbor VPN v Leviciach 1989 – 1990 a periodikum *Fórum. Noviny obyvateľov Levického okresu*. Kapitolu dokresľujú fotografie zo štrajkov a reprodukcie dokumentov.

Kapitola o dokumentoch k Novembru 1989 vo fondoch pracoviska Archív Nové Zámky od Miroslavy Verešovej podáva informácie o priebehu novembrových udalostí v regióne v zápisniciach pléna a rady ONV v Nových Zámkoch a MNV v Nových Zámkoch, ako aj v miestnych periodikách. Text dopĺňajú fotografie zmienených zápisníc a regionálnej tlače.

Prehľad o dokumentoch k spoločenským zmenám v rokoch 1989 – 1990 na úrovni okresu, miest a obcí uložených na pracovisku Archív Šaľa prináša Veronika Nováková. V archívnom fonde ONV v Galante vyzdvihuje nahrávky zasadnutí predstaviteľov VPN a okresného vedenia, nazývané ako „zasadnutia za okrúhlym stolom“, zachované na magnetofónových páskach. Ako mimoriadne cenné hodnotí dokumenty vzniknuté pri uskutočnení prvých demokratických volieb do Federálneho zhromaždenia v júni 1990, ktoré sa zachovali vo fondoch MsNV a MNV. Upozorňuje na články v novinách *Víťazná cesta, Slovo Šaľanov* a *Žitný ostrov*. V spojitosti so spomenutými magnetofónovými páskami upozorňuje V. Nováková na potrebu digitalizácie pôvodných zvukových záznamov, aby bolo možné zachovať a poskytnúť na štúdium informácie zachytené na dobovom nosiči. Poukazuje tiež na nutnosť odbornosti vo vyraďovacom konaní pre zachovanie dokumentov svedčiacich o atmosfére v spoločnosti v mestách a obciach.

Predposledná kapitola publikácie je venovaná dokumentom týkajúcim sa Novembra 1989 na pracovisku Archív Topoľčany. Autorka tejto časti Soňa Šumová uvádza zdroje k poznaniu udalostí v topoľčianskom okrese ako fond Okresný výbor Občianskej demokratickej únie – Verejnosti proti násiliu v Topoľčanoch 1989 – 1992, ONV v Topoľčanoch 1945 – 1990, Zbierka plagátov a letákov 1925 – 2013, Zbierka novín a výstrižkov 1929 – 2011 a Zbierka obecných kroník 1900 – 2004. Vyzdvihnuté sú pútavé propagačné letáky ako odraz zmien v spoločnosti v rokoch 1989 – 1990.

Záverečná časť publikácie podáva základné informácie o Štátnom archíve v Nitre – podmienkach štúdia, prístupe k archívnym dokumentom a obmedzeniach prístupu štúdia a štúdia matrík.

V súvislosti s publikáciou o Novembri 1989 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre ešte možno spomenúť, že dňa 5. 11. 2019 sa v budove Starej radnice v Bratislave uskutočnilo slávnostné otvorenie výstavy k výročiu Nežnej revolúcie, na ktorej boli Štátnemu archívu v Nitre venované tri panely vystavených reprodukcií dokumentov a informáciám o priebehu Nežnej revolúcie v Nitre (správa o výstave bola uverejnená aj na stránkach Fóra archivárov č. 3/2019, s. 64-65). Verejná prezentácia publikácie November ‘89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre sa konala 16. novembra 2019 v budove Divadla Andreja Bagara v Nitre.

Edina Turanová
Štátny archív v Nitre

FEJEŠOVÁ, Mária. *Dejiny farnosti Veľké Rovné*. Veľké Rovné: Farský úrad Veľké Rovné, 2019, 66 s.

Pri príležitosti 245. výročia vzniku farnosti bola v minulom roku vydaná farským úradom vo Veľkom Rovnom práca archivárky a historičky Márie Feješovej. Pracovníčka modranského archívu už niekoľko rokov venuje pozornosť výskumu slovenských stredovekých dejín, regionálnych dejín i dejín slovenského archívnictva. Je autorkou niekoľkých odborných štúdií a článkov, spoluautorkou a zostavovateľkou viacerých obecných monografií obcí z juhozápadnej časti Slovenska. Až v teraz predstavovanej knihe sa vrátila k dejinám rodného kraja a úlohy spísania dejín miestnej cirkevnej obce sa ujala, ako v úvode píše: „*... z istej morálnej povinnosti, z lásky k rodnej obci a tiež s vedomím, že ako (zatiaľ) jediná profesionálna historička pôvodom z Veľkého Rovného mám na túto prácu potrebné vzdelanie, skúsenosti aj schopnosti.*“

Autorka nepribližuje len dejiny tunajšej katolíckej farnosti od jej založenia v roku 1774 až po súčasnosť. Svoju publikáciu začína už obdobím pred vznikom katolíckej farnosti. Keďže obec doteraz nemá vlastnú obecnú monografiu, venuje v prvej kapitole pozornosť jej dejinám. Zameriava sa na najstaršie dejiny obce do roku 1526, približuje stredoveké osídlenie, najstaršiu písomnú zmienku o obci z roku 1408 a začlenenie jej územia do stredovekej cirkevnej organizácie.

V druhej kapitole ohraničenej rokmi 1526 až 1774 zosumarizovala dejiny filiálky vo Veľkom Rovnom. Načrtla prienik myšlienok reformácie do obce, v ktorej bol koncom 16. alebo začiatkom 17. storočia postavený drevený evanjelický kostol a Veľké Rovné bolo filiálkou evanjelickej farnosti v Bytči. Následná rekatolizácia obce sa podľa autorkinho výskumu uskutočnila do roku 1674, keď už miestny katolícky filiálny kostol patril k farnosti v Bytči, následne začiatkom 18. storočia k farnosti v Dlhom Poli.

Tretia kapitola sa venuje obdobiu od prerodu filiálky na farnosť v roku 1774 až do konca 19. storočia. Táto časť publikácie je rozčlenená do ďalších štyroch podkapitol. V prvej z nich sa autorka sústreďuje na vznik farnosti, založenej najmä vďaka fundácii grófky Anny Márie Esterháziovej a obdobie pôsobenia prvého farára Jána Košťála v rokoch 1774 – 1790. V druhej na pozadí širších historických súvislostí približuje rozsiahle obdobie od roku 1790 do roku 1900, vymedzené pôsobením miestnych farárov Jozefa Otrokóciho a Jozefa Stráňavského. Ekonomickej a materiálnej situácii vo farnosti na konci 18. a v prvých desaťročiach 19. storočia, vychádzajúc najmä z kanonických vizitácií, je venovaná tretia podkapitola. Zaujímavá posledná podkapitola, ktorá nebýva zväčša súčasťou spracovania dejín farností, je o prežívaní liturgického roka vo Veľkom Rovnom v 19. storočí.

Nasleduje kapitola o farnosti v 20. storočí, ktorá je rozčlenená podľa pôsobenia správcov (farári, administrátori) vo farnosti. Tých sa do roku 1990 vystriedalo sedem: Ernest Kosec (1900 – 1931), Fabián Boleček (1931 – 1932), Vojtech Dornič (1942 – 1956), Teodor Smatana (1956 – 1972), Rudolf Dančík (1972 – 1983) a Jozef Šuppa (1982 – 1990). Približuje základné biografické údaje prvého z nich a jeho pôsobenie v obci. Pri ďalších menovaných sa sústreďuje najmä na ich dielo a odkaz vo farnosti v kontexte danej doby a cez jednotlivé udalosti ich preukazujúce sa charaktery. Nezabúda ani na účinkovanie jednotlivých kaplánov vo farnosti. Časť venovaná pôsobeniu Teodora Smatanu je rozčlenená na tri menšie celky (Chýbajúci kapláni, zápas o vyučovanie náboženstva a iné starosti; Rekonštrukcia interiéru kostola v roku 1966; Posledné roky (1967 – 1972)).

Paradoxne najnovší úsek po roku 1990 je ako doslov k súčasným dejinám spracovaný najstručnejšie pre nedostatok zachovaných archívnych dokumentov. Tu autorka len veľmi stručne spomenula pôsobenie jednotlivých kňazov a zavedenie slávenia druhej nedeľnej liturgie vo farnosti.

Text publikácie je vhodne doplnený obrazovým materiálom (fotografie kňazov, farníkov, repro-

dukcie archívnych dokumentov). Autorka čerpala z dostupnej literatúry a archívnych dokumentov z farského archívu vo Veľkom Rovnom, z Diecézneho archívu v Nitre a zo Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči, čo sa odzrkadlilo v bohatom poznámkovom aparáte, ktorý je uvedený za samotným textom publikácie. Neruší text knihy pre laika, no je plnohodnotným pre odbornú verejnosť. V závere knihy je uvedený prehľadný zoznam farárov a administrátorov vo farnosti a zoznam prameňov a literatúry.

Sama autorka nepovažuje spracovanú tému ešte za úplne vyčerpanú, ale chcela „*...poskytnúť laickej i odbornej verejnosti základný prehľad a vytvoriť istú bázu poznatkov, na ktorých sa dá stavať a ktoré sa budú môcť ďalším štúdiom prameňov spresňovať, dopĺňať a hlbšie spracovávať*," čo sa jej určite podarilo.

Treba len dodať, že podobnú publikáciu by si zaslúžila vari každá farnosť na Slovensku, aby sa tak zachovalo a spoznávalo bohatstvo cirkevných archívov, či už farských alebo diecéznych, a zároveň duchovný odkaz našich predkov.

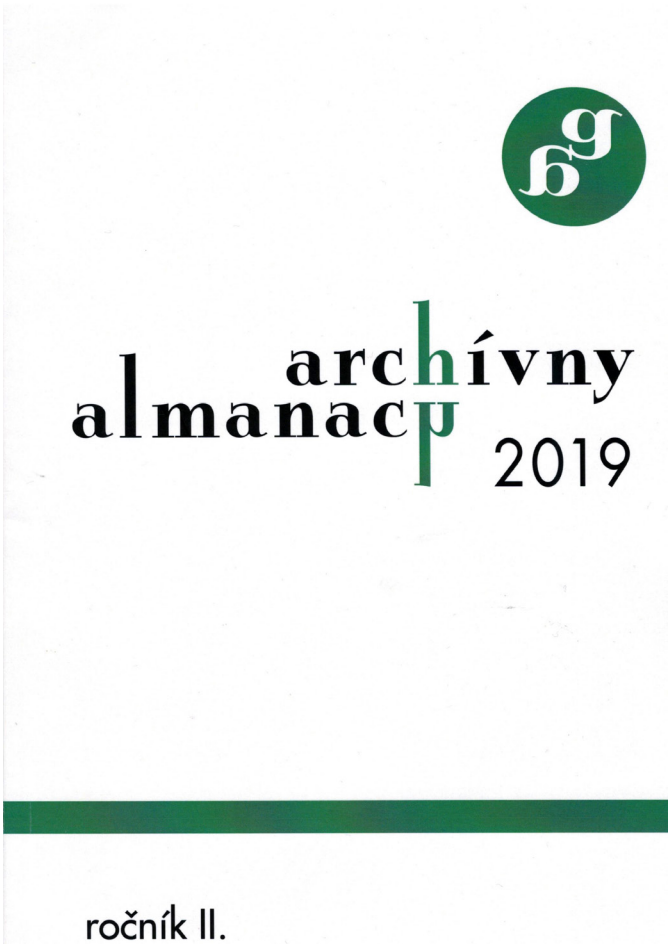
Mária Zacharová
Štátny archív v Trnave

Archívny almanach 2019, roč. II, Bytča: Spolok Pro Archivis, 136 s., ISBN 978-80-972999-1-0.

V závere minulého roku vyšlo druhé číslo Archívneho almanachu, ktorý mapuje činnosť a aktivity slovenských archivárov a archívov. Nadväzuje na prvé číslo z roku 2018 a možno konštatovať, že činnosť spolku PRO ARCHIVIS naďalej sleduje svoj cieľ prinášať nové poznatky z oblasti archívnictva, ale aj histórie a pomocných vied historických.

Samotný almanach je rozdelený na viacero častí. Prvá najobsiahlejšia zahŕňa štúdie z pera viacerých slovenských archivárov. Peter Keresteš vo svojej štúdii s názvom *Archív Nitrianskej stolice do roku 1848* predstavuje jeden z najrozsiahlejších stoličných archívov na Slovensku, ktorý dosiaľ nebol dostatočne sprístupnený a ktorého moderné inventarizovanie začalo v roku 2009. Samotný stoličný archív sa začal formovať v 16. storočí, keď sa aj prvýkrát spomína. Vtedy predstavovala celý archív jedna truhlica, v ktorej boli uložené najdôležitejšie písomnosti – privilégiá, štatúty, kongregačný protokol z roku 1572, ale aj stoličné typárium. Keresteš nás dôkladne informuje aj o osudoch archívu, resp. kde boli uložené písomnosti tvoriace archív. Prvá správa o existencii samotného archívu, nielen truhlice, je z roku 1684. Pisateľ sa podrobne venoval aj obsahu archívu, prvým evidenciám, resp. osobám, ktoré mali archív na starosti (vo väčšine prípadov to bol notár, resp. podnotár). Rozoberá najstaršie písomnosti týkajúce sa evidencií archívu, informuje o stave archívnych prameňov, pričom najdôležitejším archívnym prameňom sa stávajú kongregačné spisy Nitrianskej stolice. Prvé usporadúvacie práce v archíve začali v roku 1787, keď bolo potrebné oddeliť súdne spisy od kongregačných. Postupne jednotliví archivári vypracovali inštrukcie na usporiadanie archívu a prvé elenchy. Najplodnejšie obdobie usporadúvacích prác trvalo v rokoch 1808 – 1819 za pôsobnosti archivárov Antona Jezernického, Jána Nepomuka Špániho a Baltazára Očkaia, ktorí vypracovali najdôležitejšie archívne pomôcky. Autor podal prehľadným a pútavým spôsobom históriu tohto stoličného archívu, pričom zaznamenal peripetie, ktoré ho stretli v daných rokoch. Vyzdvihol prácu prvých „archivárov", aj keď ich práca v súčasnej dobe je už, samozrejme, prekonaná.

Druhá štúdia pochádza z pera Kataríny Červeňovej – *Vznik Oravského komposesorátu v 17. storočí*. Oravský komposesorát bol ustanovený 5. júla 1626 na Lietavskom panstve, pričom spočiatku do neho patrilo celé Oravské panstvo a štvrtina Lietavského panstva. Komposesorát vznikol ako tzv. ideálna voľba (deľba) majetku. Autorka, samozrejme, zachytáva udalosti, ktoré predchádzali vzniku komposesorátu, pričom najdôležitejšou postavou bol palatín Juraj Turzo. Práve vďaka nemu získali Turzovci Oravské panstvo aj po praslici a samotný Juraj Turzo zaviedol zásadu nedeliteľnosti panstva. Po smrti otca sa jeho sedem dcér rozhodlo vytvoriť komposesorát. Autorka podrobne popisuje spoločenské pomery týchto dcér, sobáše, pohreby, pričom odkazuje na Turzov testament, ktorý jasne stanovil podmienky správy panstva. Oceňujem, že autorka k štúdii priložila aj slovenský preklad zakladacej listiny Oravského komposesorátu, čím sa má možnosť s ňou oboznámiť širšia verejnosť. V druhej časti štúdie sa autorka venovala samotnému fungovaniu komposesorátu, úlohe riaditeľa a aj samotnému archívu komposesorátu, ktorý bol spočiatku umiestnený na Lietavskom hrade a neskôr presunutý na Oravský hrad. Taktiež pozornosť venovala rozdeleniu a usporiadaniu archívneho materiálu, ktoré vykonal Ferdinand Andreánsky v roku 1835.

Autorom nasledujúcej štúdie *Archontológia Liptovskej stolice v rokoch 1709 – 1786* je Tomáš Janura. V úvode zhodnotil doterajšiu literatúru, ktorá sa ale zameriavala na iné otázky a nie archontológiu. Časové vymedzenie štúdie je obsadenie Liptova cisárskymi vojskami v roku 1709 a zlúčenie Liptovskej a Oravskej stolice v roku 1786. Následne Janura prináša zoznam úradníkov Liptovskej stolice podľa zachovaných archívnych prameňov. Ide o posty riadny podžupan, zastupujúci podžupan, riadny notár, podnotár, druhý podnotár, všeobecný pokladník, vojenský pokladník, domáci pokladník, čiastkový pokladník východného a severného okresu, čiastkový pokladník západného a južného okresu, účtovný dozorca, fiškál, podfiškál, slúžny východného okresu, slúžny južného okresu, slúžny severného okresu, slúžny západného okresu, podslúžny východného a severného okresu, podslúžny západného a južného okresu, podslúžny východného okresu, podslúžny južného okresu, podslúžny severného okresu a podslúžny západného okresu.

Štúdiu s názvom *Rod z Kotešovej v stredovekých dejinách Horného Trenčína a najstaršie dejiny územia neskoršej obce Veľké Rovné* pripravila Mária Feješová. V úvode štúdie sa zamerala na cirkevné pomery a príslušnosť územia k farnosti, pričom konštatovala, že počas celého stredoveku nemala daná obec samostatnú farnosť. Priniesla prehľad najstarších listín zachytávajúcich oblasť Bytče, Veľkého Rovného, Kotešovej a okolia. Z daného výskumu jej vyplynul rod Čepanovcov ako slovenský stredoveký rod, ktorý je doložený ako majiteľ daného územia už v 2. polovici 12. storočia. Z tohto rodu autorka odvodzuje aj rod Kotešovských, pričom prvý známy člen rodu Kotešovských figuruje v roku 1336. Autorka neopomenula pridať k štúdii aj rodokmene oboch rodov.

Janka Hričovská pripravila do almanachu štúdiu s názvom *Listy pre Jána Tomku-Sáskyho*. Tieto listy sa zachovali vo fonde rodu Adoni v Slovenskom národnom archíve. Ján Tomka-Sásky bol významný slovenský vedec a evanjelický kňaz. Autorka nám približuje postavu tohto kňaza a vedca, jeho zázemie, štúdiá, ale aj pôsobenie a funkcie, ktoré zastával počas svojho činorodého života. Vo fonde sa zachovalo vyše 40 listov, písaných prevažne latinsky, menej slovensky, nemecky a maďarsky. Listy spadajú chronologicky do obdobia 1732 až 1760, keď Tomka-Sásky pôsobil na evanjelickom lýceu v Bratislave. Je teda pochopiteľné, že veľká časť korešpondencie sa venovala práve otázke evanjelického lýcea v Bratislave, vyučovacím metódam, prospechu študentov a pod. Časť listov sa venovala aj vedeckej činnosti Tomku-Sáskyho, vydávania publikácií (šesť prác mu vyšlo počas pôsobenia v Bratislave), spolupráci s Matejom Belom, resp. podporovaniu vedeckých prác mladších autorov. Samozrejme, časť listov sa týkala i rodinného života tohto významného kňaza a vedca.

Zaujímavú štúdiu pripravil Peter Vítek – *Dejiny pošty v Liptove*. Stručne priblížil dejiny pošty všeobecne, pričom organizovaný rozvoj aj na našom území súvisí s rodom Thurn-Taxis, ktorých od roku 1558 nahradil ako správcov uhorskej pošty rod Paarovcov. Títo nakoniec od roku 1690 získali správu pôšt v Uhorsku i dedične. V Uhorsku bola poštová služba poštátnená až v roku 1813. Vítek priblížil organizáciu pošty na Slovensku, pričom po roku 1783 fungovali dve prefektúry so sídlom v Bratislave a v Košiciach. Prirodzene, sa dotkol i stavu cestnej siete na Liptove, pričom hlavnou dopravnou tepnou bola krajinská cesta vybudovaná ešte na podnet Ľudovíta I. v roku 1364 medzi Žilinou a Košicami. Stav tejto cesty bol nevyhovujúci a až začiatkom 19. storočia sa začalo s budovaním kamenných ciest. Pisateľ zachytil aj frekvenciu dopravy prostredníctvom krytých poštových vozov, prevážajúcich i ľudí, ktoré od roku 1805 premávali cez Liptov (trasa Bratislava – Košice) obidvoma smermi

raz za dva týždne. Dôkladnejšie sa venoval jednotlivým poštovým staniciam na Liptove. Najstaršou bol Ružomberok, kde vznikla poštová stanica už v polovici 16. storočia. V Liptovskom Mikuláši fungovala stanica od roku 1558, ale v roku 1711 bola zrušená a nahradená poštou vo Vyšných Dechtároch. Následne bola obnovená v roku 1850. Stručné informácie priniesol aj o poštách v Hybiach, vo Východnej, Vyšných Dechtároch, Okoličnom a Liptovskej Osade. Pri každej pošte sa pokúsil zachytiť i mená poštmajstrov, pričom môžeme pozorovať dedičnú funkciu poštových majstrov v prípade niektorých rodov – v Ružomberku od polovice 17. storočia Mitickí, od roku 1691 až do druhej polovice 19. storočia rod Madočániovcov.

Michaela Kerešová prispela štúdiou *Vlastnícke vzťahy a sociálne pomery v prvých rokoch Československej republiky na príklade obce Súľov-Hradná*. Autorka, prirodzene, neobišla ani vývoj pred rokom 1918, pričom zemepánmi a najväčšími držiteľmi pôdy od roku 1550 boli členovia rodu Sirmiensis, ktorý neskôr používal slovakizované priezvisko Súľovský. Časť pôdy prešla do rúk sedliakov v rámci zrušenia feudalizmu v Uhorsku, ale podstatná časť ostala v rámci dvoch veľkostatkov – Horný dvor (1102 ha) a Dolný dvor (342 ha). Horný dvor vlastnil od roku 1916 Dezider Súľovský a Dolný dvor od roku 1906 Mikuláš Semery z Budapešti, ktorý majetok prenajímal. Autorka zachytila aj majetkové pomery v obci pred prvou svetovou vojnou, keď zaznamenala, že až 160 mužov a 125 žien pracovalo v Prusku a Rakúsku. Vzhľadom na to, že obec mala v roku 1910 aj s deťmi 726 obyvateľov, ide o enormné číslo vypovedajúce o nedostatku práce a obživy v regióne. Po skončení prvej svetovej vojny neobišla ani otázku tzv. prevratu, keď na celom Slovensku dochádzalo k početným rabovaniam namiereným predovšetkým voči židovskému obyvateľstvu, k čomu došlo aj v sledovaných obciach. Dezider Súľovský nakoniec predal celý svoj majetok Tatra banke, pričom Kerešová zachytáva okolnosti predaja, keďže neskôr sa ukázalo, že majetok bol predražený a nevýnosný. Z toho dôvodu Tatra banka predala v roku 1933 veľkostatok Vincentovi Mičurovi. Semeryho veľkostatok bol prenajímaný. Už v roku 1919 žiadali miestni obyvatelia, aby im boli pridelené pozemky z tohto veľkostatku, keďže ho podľa ich slov Semery nestíhal obhospodarovať. V 1930 nakoniec rozpredal Štefan Semery, syn Mikuláša, celý veľkostatok záujemcom z miestneho obyvateľstva. Tým došlo aj k zmene centra obce, zanikli veľkostatky a začala nová éra v hospodárskom živote obyvateľstva.

Autorom poslednej štúdie s názvom *Protištátna letáková činnosť v okrese Martin v období Slovenského štátu (1939 – 1945)* je Ján Žucha. Najväčší podiel na vydávaní letákov v danom období mali komunisti, ktorí boli najlepšie organizovanou skupinou. Títo začali s vydávaním letákov už v prvých mesiacoch existencie Slovenskej republiky. Autor podáva podrobný prehľad jednotlivých prípadov, letákov, ale aj protištátnych hesiel a vyobrazení na cestách, stenách, plotoch a pod. Už v júni 1939 bola odhalená tajná komunistická tlačiareň v Turanoch. Samozrejme, činnosť takýchto štátu nepriateľských zoskupení sa stala predmetom šetrenia jednotlivých žandárskych staníc okresu. Tieto vypracovávali zoznamy nespoľahlivých osôb, ktorým sa autor taktiež venoval. Druhou skupinou rozširujúcou letáky boli prívrženci obnovenia Československa. Títo svoju činnosť aktivizovali neskôr a predstavovali kontakt s exilovou vládou v Londýne. Poslednú skupinu tvorili prívrženci Maďarska, žiadajúci vytvorenie veľkého Uhorska. Boli ale len marginálnou skupinou.

Ďalšou časťou almanachu je rubrika *Literatúra*, kam spadajú recenzie a anotácie. Zaujímavý zborník – Daston Lorraine (ed.). Science in the Archives: past, present, futures z roku 2017 recenzoval Štefan Hrivňák. Zborník priniesol množstvo nových poznatkov a vyslovil myšlienku, že všetky vedy závisia na dôslednej a prepracovanej forme ukladania a využívania údajov, čiže najdôležitejším priesečníkom všetkých vied je uchovávanie zdrojových dát. Ivana Červenková anotovala publikáciu Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť, ktorá vznikla pod vedením Daniely Dvořákovej. Priniesla podrobný rozbor jednotlivých príspevkov, pričom konštatovala, že kniha je zaujímavou aj pre laickú verejnosť, ktorá si v nej vzhľadom na pútavú tému nájde mnoho podnetného. Poslednou recenzovanou knihou z pera Drahomíra Veličku je práca od Petra Keresteša s názvom Najstaršia kniha mesta Nitry (1671) 1681 – 1693. Pramenná edícia najstaršej zachovanej mestskej knihy so štúdiami k starším dejinám mesta. Táto pramenná edícia obsahuje aj úvodné štúdie, ktoré sumarizujú poznatky autora k problematike dejín mesta Nitra, jeho správy, obyvateľov a ich života.

Nasleduje bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík, na ktorom sa podieľali Drahomír Velička (Archivní časopis, 2018, roč. 68, č. 1-4; Szkice archiwalno-historyczne, 2017), Mária Weinbergerová (Hudobný archív 17), Veronika Nováková (Leveltári szemle, 2018, roč. 68, č. 1-4) a Miroslav Martinický (Literárny archív 41). Stručne

ne, anotačnou formou priblížili dianie a publikácie susedných, ale aj domácich archívnych služieb predovšetkým za rok 2018.

V rubrike *Správy* sa nachádzajú informácie o niektorých zaujímavých podujatiach, konferenciách, seminároch, ktoré sa uskutočnili v roku 2018. Prvá správa Lukáša Palugu nás informuje o ôsmom ročníku komárňanského kolokvia historikov a archivárov pod názvom *Voda v dejinných súvislostiach*, ktoré sa konalo v septembri 2018 za účasti slovenských, českých i maďarských odborníkov. Konferencia priniesla množstvo zaujímavých poznatkov v širokom časovom vymedzení od staroveku až po súčasnosť. O konferencii *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*, ktorá sa konala v Nitre 24. októbra 2018, podal informácie Attila Fazekas. Príspevky sa týkali rôznorodých politických a spoločenských tém počas celého 20. storočia. Michaela Kerešová prispela správou o konferencii Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči *Historické výročia v roku 2018*, ktorá sa konala 26. septembra 2018 v Sobášnom paláci v Bytči. Odborníci si pripomenuli osmičkové roky v dejinách, pričom sa zamerali predovšetkým na región Žilinského kraja. Vedeckú konferenciu *Mesto a jeho pamäť*, konajúcu sa v októbri 2018 v Bratislave, priblížila Zuzana Francová. Konferencia mala interdisciplinárny charakter a zamerala sa predovšetkým na mesto Bratislava a jeho inštitúcie, osobnosti, ale svojimi príspevkami prispeli i odborníci na dejiny iných miest (Košice, Praha, Budapešť). Richard Pavlovič informoval čitateľov o vedeckej konferencii konajúcej sa 18. – 20. septembra 2018 v Košiciach pod názvom *Na ceste k slovenskej štátnosti*. Konferencia si dala za cieľ priblížiť najnovšie poznatky k rokom 1918, 1968 a 1993. Pri tomto podujatí sa otvorila aj výstava s rovnomenným názvom, o ktorej písala Mária Fiľarská. Poslednou časťou almanachu je *Kronika*. V nej Katarína Sadloňová priblížila osobnosť Anny Kysackej, bývalej dlhoročnej pracovníčky archívu v Martine.

Almanach priniesol aj tentokrát viacero zaujímavých, podnetných štúdií, správ, recenzií a stal sa plnohodnotným doplnkom doterajších archívnych časopisov na Slovensku. Azda bude jeho vydávanie pokračovať i naďalej, napriek obnoveniu vydávania Slovenskej archivistiky. Regionálne témy, ktorým sa autori venujú, prinášajú históriu a ich poznatky bližšie k bežným čitateľom, ktorých skôr zaujmú ich regionálne dejiny, než medzinárodné, „veľké“ dejiny.

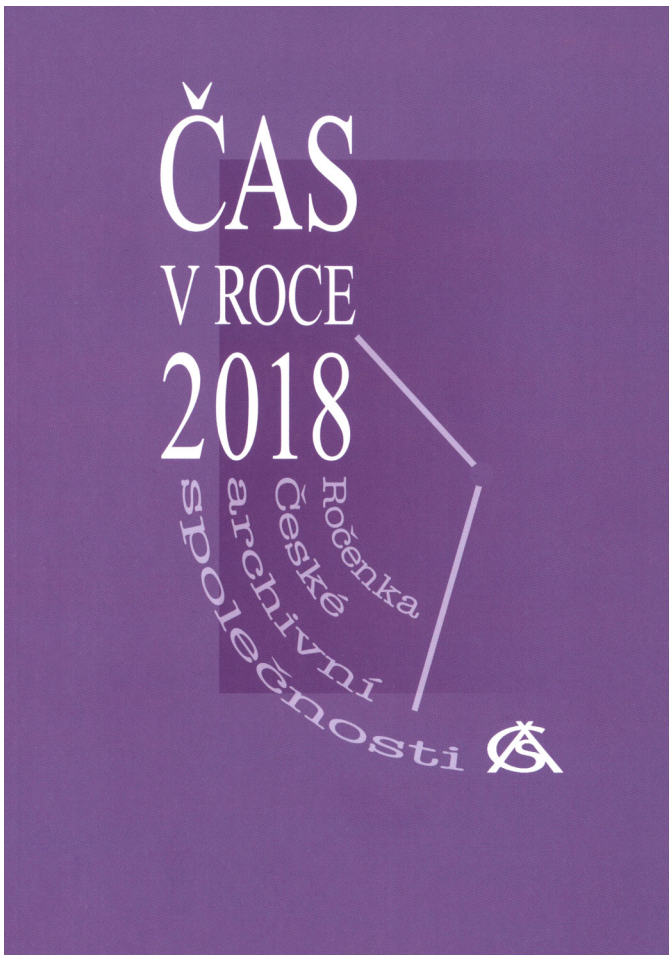
Martin Garek
Ústav pamäti národa

ČAS V ROCE 2018. Ročenka České archivní společnosti. Praha: Česká archivní společnost, 2019, 188 s.

Čitateľom Fóra archivárov prinášame výber zaujímavostí z Ročenky Českej archívnej spoločnosti (ďalej ČAS), ktorá mapuje dianie u našich kolegov v Českej republike v roku 2018. Ročenka je takmer o 100 strán útlejšia ako tie predchádzajúce, bez úvodu, avšak tradičné rubriky ostali zachované.

Rubriku *Z činnosti ČAS* otvára správa Michala Sejka z 29. riadneho valného zhromaždenia, ktoré sa konalo 22. marca 2018 v kinosále Národného archívu v Prahe. Jeho rokovanie bolo prerušené, nebolo uznášaniaschopné, pretože sa ho zúčastnilo celkovo len 125 členov. Podľa platných stanov bolo následne zvolané náhradné valné zhromaždenie ČAS. Rokovanie viedol predseda spoločnosti David Valůšek. V úvode valné zhromaždenie schválilo návrh výboru na udelenie čestného členstva ČAS, a tak medzi čestných členov pribudli ďalšie mená týchto osobností českého archívnictva: Václav Ledvinka a Karel Chobot, ktorí následne vystúpili s krátkymi príhovormi. Nasledoval hlavný bod programu valného zhromaždenia – výročná správa ČAS za uplynulý rok. ČAS mala k 31. 12. 2017 540 členov, v roku 2017 pribudlo 31 nových členov, 5 členov zomrelo, 2 vystúpili. Výbor ČAS sa zišiel osemkrát. V edičnej činnosti sa ČAS podarilo v roku 2017 vydať tradičnú *Ročenku ČAS*, ktorú distribuovali na valnom zhromaždení. Zároveň zostavovali monografiu príspevkov z konferencie z Liberca. Pokračovali v inovovaní svojej internetovej stránky www.cesarch.cz, ako aj optimalizácii tematickej stránky www.denarchivu.cz. ČAS vypísala aj ďalší ročník študentskej vedeckej súťaže O cenu univ. prof. Sáši Duškové, prihlásilo sa 11 prác, slávnostné vyhlásenie výsledkov sa uskutočnilo 24. novembra 2017 v MZA v Brne. Na jeseň spoločnosť pripravila už svoju tradičnú exkurziu, koordinovala medzinárodný deň archívov, podieľala sa na príprave dvoch konferencií, ktoré si pripomenuli osobnosť Václava Chaloupeckého a vedca a cestovateľa Ludvíka Salvátora. V roku 2017 pracovalo v rámci spoločnosti 5 študentských sekcií, 2 regionálne pobočky a 1 odborná skupina.

Na valnom zhromaždení ďalej odznela pokladničná správa (M. Myšička), správa revíznej komisie (D. Doležal), správy regionálnych pobočiek, odborných skupín a študentských sekcií. Následne predseda ČAS predstavil plán práce spoločnosti na rok 2018. ČAS sa napríklad pripojí k oslavám Medzinárodného dňa archívov, pripraví ďalšie číslo

ročenky, zorganizuje tradičnú jesennú exkurziu, bude organizovať prednášky, bude pokračovať v prípravách *Encyklopedie archivů*, bude pokračovať v úpravách internetových stránok, pripraví na vydanie zborník príspevkov zo 17. celoštátnej archívnej konferencie v Liberci, v spolupráci s poľskou a saskou archívnou spoločnosťou pripraví seminár s témou ochrany osobných údajov v Európe, ktorý sa uskutoční 25. – 26. októbra 2018 v Poľsku. Plán spolu s návrhom rozpočtu je zverejnený v ročenke in extenso. Záverečným bodom programu valného zhromaždenia bolo schválenie návrhu uznesenia.

O tradičnej jesennej archívnej exkurzii – tento raz do oblasti južnej Moravy informuje Kateřina Fryaufová. Trasa viedla po mimoriadne zaujímavých miestach: Třebíč (Bazilika sv. Prokopa, židovské mesto, SOkA Třebíč), Brno (prehliadka industriálnych objektov), Rajhrad (SOkA Brno-venkov, kláštor), Mikulov (SOkA Břeclav so sídlom v Mikulove, hrobka Dietrichsteinovcov), Archeopark v Pavlově a turistický výstup na zrúcaninu hradu Děvičky, ktorá je dominantou Pálavy od nádrže Nové Mlýny.

V roku 2018 sa uskutočnil ďalší ročník študentskej vedeckej súťaže ČAS o Cenu univ. prof. Sáši Duškové, DrSc., v odbore PVH. Prihlásilo sa 15 účastníkov. V kategórii bakalárskych prác zvíťazili dve práce: Eduard Lazorik: *Stredoveké rukopisné zlomky v Slovenskej národnej knižnici* a Lukáš Pelikán: *Knihy fundací českobudějovického děkanství ze 17. a 18. století*. V kategórii magisterských prác prvé miesto obsadila práca Martina Vašatu: *Královéhradecká městská kancelář v letech 1648–1700*. Slávnostné vyhlásenie výsledkov sa konalo 6. decembra 2018 v priestoroch prvého oddelenia Národného archívu v Prahe. Vďaka sponzorskému príspevku firmy Bach Systems, s. r. o., dostali ocenené práce na 1. – 3. mieste aj finančný dar vo výške 2 500, 1 500 alebo 1 000 Kč.

Rubrika *Zahraniční styky* prináša iba správy z XXII. archívnych dní v SR (D. Valůšek) a z konferencie maďarských archivárov v Pécsi (K. Halla, D. Valůšek).

V ďalšej časti ročenky nájde čitateľ správy o činnosti Ještedskej pobočky ČAS (P. Jakubec), Brnenskej študentskej sekcie ČAS (K. Kalendová), Českobudějovickej študentskej sekcie (D. Hajs), Olomouckej študentskej sekcie (kol.), Hradeckej študentskej sekcie (K. Doležalová, L. Havlíčková), Odbornej skupiny špecializovaných archívov ČAS (J. Bílek, T. Lachman), Pražskej študentskej sekcie (K. Ansorgová), Brnenskej pobočky ČAS (R. Červená, S. Bárta, M. Svoboda). Krátka správa (R. Červená, S. Bárta) sa týka v poradí už 2. archívneho plesu, ktorý zorganizovala Brnenská pobočka ČAS. Uskutočnil sa 17. februára 2018 v kultúrnom dome Semilasso v Brne. Zúčastnilo sa ho vyše 200 ľudí spriaznených s archívnictvom ako takým. Bohatý kultúrny program, v ktorom nechýbala ani tombola či ukážka cirkusového umenia z Cirkusu LeGrando, a skvelá cimbalová muzika prispeli k dobrej nálade všetkých. A tak prípravnému výboru plesu neostalo nič iné, iba začať s prípravou v poradí už tretieho ročníka, ktorý sa mal uskutočniť 23. februára 2019.

Samostatnú rubriku v ročenke tvorí Medzinárodný deň archívov, ktorý sa v Českej republike nesie pod heslom „Archiv – křižovatka mezi minulostí a přítomností“. Pod záštitou ČAS si tento deň pripomínajú české, moravské a sliezske archívy od roku 2009. K propagácii tohto podujatia slúži jednak internetová stránka www.denarchivu.cz, ale aj profil na sociálnej sieti Facebook. Oproti minulému roku poklesol počet zapojených archí-

vov, čo však súvisí s množstvom akcií pripravovaných k osmičkovým výročiam. Štátny okresný archív Strakonice pripravil napríklad vzdelávací program pre žiakov druhého stupňa zameraný na významné osmičky ako míľniky českých dejín – pripomínali si roky 1848, 1918, 1938, 1948 a 1968. Hlavným zámerom projektu bolo, aby žiaci nové poznatky získali vlastnou prácou s prameňmi a nielen vďaka pasívnemu vypočutiu si výkladu. Pracovali napríklad s dobovými audio nahrávkami generála Syrového, so sčítaním ľudu, zahrali sa na sčítacích komisárov vo voľbách do národných výborov. Pedagógovia i žiaci boli veľmi spokojní s takouto formou výuky. Okrem vzdelávacieho programu pripravil strakonický archív aj prednášku Jaroslava Landsingera k udalostiam roku 1968. Jadro prednášky tvorili audio záznamy „Strakonického rozhlasu po drátě", ktoré objavil pri digitalizácii archívu Josefa Režného. Ten spovedal obyvateľov Strakoníc v roku 1968, pýtal sa na ich názor na vstup „spriatelených vojsk" na naše územie. Takto postavená prednáška spojená s ukážkou audio nahrávok a osobnými spomienkami pána Landsingera na rok 1968 v Strakoniciach sa stretla s veľkým ohlasom verejnosti. O priebehu osláv Medzinárodného dňa archívov informujú v ročenke aj ďalšie príspevky – napr. o svojich aktivitách informujú juhočeské archívy.

Rubrika *Z českých, moravských a slezských archivů* je opäť po obsahovej stránke veľmi pestrá. Štátny oblastný archív v Zámrsku sa pripojil k projektu *Stromy svobody 1918–2018* a vo svojom areáli 26. októbra 2018 vysadili temer 4-metrovú lipu veľkolistú (Tilia Platyphyllos), ktorá ako solitér bude pripomínať 100. výročie vzniku ČSR (M. Severa). Vznik ČSR si uctil tromi podujatiami napríklad aj Štátny archív v Třeboni. Pripravil výstavu s názvom *100. let. Vznik Československé republiky a jižní Čechy*. Predstavil na nej 150 dokumentov zo štyroch oddelení SOA Třeboň a siedmich juhočeských okresných archívov. Na výbere dokumentov a tvorbe textov k nim sa podieľalo spolu 21 archivárov. Koncepcia a vlastný scenár výstavy boli dielom trojice Laděna Plucarová, Michal Morawetz a Vlastimil Kolda. Za necelý mesiac trvania si výstavu pozrelo 490 návštevníkov. K výstave bol vytlačený aj podrobný katalóg. Tretím počinom juhočeských archivárov bola edícia rukopisu československého legionára v Rusku Františka Matiáška, ktorý si svoje sibírske skúsenosti v rokoch 1917 – 1920 zapisoval do zošitkov. Práve oni tvorili základ pri písaní jeho spomienok. 300-stranový rukopis sa nepodarilo vydať ani jemu samotnému, ani nakladateľovi Markovi. Po odovzdaní archívnych dokumentov do SOkA České Budějovice sa ujali rukopisu archivári. Až oveľa neskôr, v roku 2018, vyšiel pod názvom *Očima prostého legionáře. Z historie 7. roty 1. střeleckého pluku M. J. Husi od roku 1917 do roku 1920*. Na vydanie ho pripravil kolektív v zložení Miroslava Ctiborová, Gabriela Krejčová Zavadilová, Markéta Skořepová, Pavel Holub a Vlastimil Kolda, autor správy v ročenke ČAS. Daniel Doležal približuje čitateľom strastiplnú cestu, desaťročnú, ktorá viedla k vzniku nového loga Štátneho oblastného archívu v Prahe. Idea loga pochádza výlučne z archívneho prostredia. Logo tvorí kľuka od pohyblivého regála položená na zložke na spisy, ktorá zároveň môže symbolizovať i samotný regál, prípadne knihu. Farebnosť loga sa inšpirovala pergamenovými listinami – hlavné farby sú koralová a atramentová, vedľajšie pergamenová a svetlá tyrkysová. Návrh pochádza od Lenky Šenkovej z Příbramu.

Rubrika *Nové knihy* prináša súpis publikácií, zborníkov a ročeniek vydaných českými, moravskými a sliezskymi archívmi v roku 2018. Popri každoročne vydávaných zborníkoch jednotlivých archívov vyšlo aj niekoľko zaujímavých samostatných titulov, z ktorých uvádzame aspoň niektoré: Havrlant, P. a kol. *Proměny zámeckého parku v Hradci nad Moravicí v letech 1778–1945*; Knapíková, J.: *Nad šálkem kávy*; Müller, K. – Saheb, J.: *Galerie erbů držitelů Paskova* (všetky tri z produkcie Zemského archívu v Opave), Tinzová, B.: *Pomníky obětem 1. světové války na Jesenicku* (SOkA Jeseník), Hajzlerová, I.: *Spisová služba ve školství. Jak naložit s listinnými a digitálními dokumenty*; Kravčík, R. a kol.: *Karvinské hornické kolonie* (obe SOkA Karviná), Jarmarová, H.: *Bojovali v legiích. Legionáři okresu Šumperk 1914–1920* (SOkA Šumperk), Chvátal, T. – Navrátil, I.: *Plíživá kontrarevoluce v Semilech 1968* (SOkA Semily), *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století* (SOkA Benešov), Pakosta, O.: *Československý letec plukovník Václav Vlček (1865–1974)*; Pakosta, O.: *Březová nad Svitavou. Cechy a řemesla;* Pakosta, O.: *Československý letec a spisovatel Václav Kubec (1907–1989)* (všetky tri tituly SOkA Svitavy), Dorko, B. (ed.): *Církevní památky na Vítkovsku*; Mamula, J. – Dedek, L.: *Dívčí Hrad 1918–2018*; Mamula, J.: *Městská privilegia: kapitoly z dějin města Krnova* (všetky tri tituly SOkA Bruntál), Štér, R.: *Člověk se srdcem na dlani:*

deník Josefa Holce z konce II. světové války a prvních poválečných měsíců; Gregorovičová, E. (ed.): *Ludvík Salvátor Toskánský, vědec a cestovatel, v roce 170. výročí narození;* Benešová, E.: *Labyrintem dějin českých zemí* (*Doprovodná publikace ke stejnojmenné výstavě*); Šlouf, J.: *Podvedená strana: zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945–1948)* (všetky štyri tituly NA) atď.

Ročenku uzatvára spoločenská kronika zaznamenávajúca životné a pracovné jubileá, úmrtia, ale aj ďalšie spoločenské udalosti z archivárskej obce. Určite k doteraz netradičným správam v tejto rubrike patrí Správa o XXXIX. ročníku Archívneho behu, ktorý sa uskutočnil 26. októbra 2018 a Správa o XXXIV. ročníku Jarného behu. Obe správy pochádzajú z pera Jiřího Křesťana, ktorý sa aj aktívne zúčastnil oboch podujatí. Jarný beh mal i úctyhodný počet – 43 bežcov a jednu účastníčku na kolobežke. Obe športové podujatia sa skladali z dvoch častí – športovej a spoločenskej, odohrávajúcej sa v reštaurácii U Kláštera. V oboch prípadoch došlo aj k naplneniu známeho hesla „v zdravom tele zdravý duch“, keďže okrem lahodných pokrmov po športovom výkone odzneli i verše básnikov Romana Elnera, Jana Smolíka a Václava Bartůška publikované aj v ročenke ČAS. Tak ako v predchádzajúcich rokoch i v tomto prináša ročenka zoznam laureátov rezortného vyznamenania, ktorí si prevzali 24. októbra 2018 medailu za zásluhy o české archívnictvo. Ocenenie sa udeľuje od roku 2006, celkovo už poznáme mená 265 laureátov. V tomto roku ocenenie získali napr. Eva Drašarová, riaditeľka Národného archívu v Prahe, Václav Rameš, riaditeľ SOA v Třeboni, Karel Müller, riaditeľ Zemského archívu v Opave, zo zahraničných napr. emeritná riaditeľka Štátneho archívu vo Florencii Carla Zarrilli. Všetkým oceneným aspoň takouto cestou v mene slovenských archivárov srdečne blahoželáme!

Ročenka *ČAS v roce 2018* priniesla opäť veľmi veľa zaujímavých a podnetných informácií pre všetkých priaznivcov archívnictva a archivárov nielen v Českej republike, ale aj u nás na Slovensku. Oplatí sa do nej začítať!

Júlia Ragačová
Štátny archív v Trnave

Naši jubilanti

ARCHIVÁR KAROL BADLÍK OSLÁVIL OSEMDESIATKU

V archivárskej komunite je náš milý Karolko veľmi známou osobnosťou. Narodil sa 25. januára 1940 v poľskom meste Pabianice (pri Lodži). Ako mladý talentovaný muž istotne netušil, že jeho technické zameranie ho privedie na archivársku dráhu. Vyštudoval totiž Slovenskú vysokú školu technickú v Bratislave, Stavebnú fakultu, odbor zememeračské inžinierstvo (1957 – 1962) a pokračoval v štúdiu na škole v postgraduálnom štúdiu, odbor vynálezcovstvo (1984 – 1985). Počas celej svojej profesionálnej dráhy pracoval v oblasti geodézie a kartografie. Najskôr sa venoval mapovacím prácam, neskôr sa zameral na využívanie výpočtovej techniky. Pôsobil v útvare technického rozvoja, útvare riadenia výroby a útvare riadenia a kontroly akosti. Bohaté odborné znalosti napokon zúročil v oblasti špecializovaného archívnictva ako vedúci Ústredného archívu geodézie a kartografie Geodetického a kartografického ústavu v Bratislave (1991 – 2004). V archíve pôsobil aj po odchode do dôchodku až do roku 2011. Do dejín archívnictva sa tak zapísal ako dôležitý činiteľ pri vzniku a vybudovaní špecializovaného verejného archívu. Aj jeho pričinením sa podarilo vybaviť obrovskú agendu pri vyhľadávaní mapových podkladov pre reštitučné nároky po roku 1990. Štátna moc po zásluhe ocenila jeho prínos pre archívnictvo udelením Križkovej medaily (2005) a Pamätnej medaily F. V. Sasinka (2010).

Nemálo archivárov po odchode do dôchodku upadá do pasivity a vytráca sa zo spoločenského života. To však nie je Badlíkov prípad, práve naopak. Dovtedajšie odborné aktivity naplno rozvinul, čo platilo pre jeho aktivity v Slovenskej spoločnosti geodetov a kartografov (od roku 1990), ale aj pre aktivity v Spoločnosti slovenských archivárov (od roku 1996). Doslova môžeme povedať, že žiadna akcia od archívnych dní, archívnych konferencií, zájazdov, exkurzií po zahraničných archívoch až po vernisáže výstav sa bez neho nezaobišla. Jeho svetlá hlava svieti na fotodokumentácii z desiatok podujatí. Je to až neuveriteľné, obdivuhodné a inšpirujúce.

Chcem ale upozorniť na jednu jeho aktivitu, ktorá hádam unikla odbornej verejnosti. Vynikajúca partia osvietených geodetov, vrátane Badlíka, sa rozhodla zmapovať históriu svojej profesie na Slovensku v podobe šiestich publikovaných prác pod názvom *Zememeračstvo, geodézia, kartografia a kataster nehnuteľností na Slovensku od nepamäti po dnešok*. Bratislava: Slovenská spoločnosť geodetov a kartografov, 2014 – 2017.

Vieme, že jeho činorodé srdiečko v minulom roku dostalo vážnejší zdravotný úder a bude sa musieť zrieť svojich obľúbených športových a turistických aktivít. Máme ale úprimnú radosť, že pokračuje naďalej vo svojich spoločenských aktivitách.

Jubilantovi dnes môžeme zaželať, aby sa tešil spolu so svojou manželkou Gabrielou zo svojej rodiny – syna Miroslava a dcéry Jany, ktorí aj so štyrmi vnúčatami žijú v zahraničí.

Pavel Vimmer

JUBILEUM IVANA GALAMBOŠA

Dňa 26. januára 2020 sa krásneho životného jubilea dožil doyen slovenských reštaurátorov papiera, pergamenu a historických kníh, Ivan Galamboš. Keď v roku 1958 ako čerstvý maturant nastúpil do Slovenského národného archívu (vtedy Štátneho slovenského ústredného archívu), zrejme ani sám netušil, že tu strávi takmer celý svoj profesijný život. Prišiel síce vyškolený a plný energie, ale na Slovensku nemal žiadnych skúsenejších kolegov, s ktorými by sa mohol poradiť, a preto sa s mnohými odbornými problémami musel pasovať sám. Pritom však, ako sám hovorí, reštaurátor má vždy len jeden pokus na záchranu poškodenej pamiatky – omyl môže mať fatálne následky. Vďaka svojej pracovitosti a húževnatej povahe dokázal prekážky zmeniť na výzvy. Prihlásil sa na štúdium archívnictva na FiF UK, absolvoval študijný pobyt vo Viedni, individuálne často konzultoval s historikmi a inými špecialistami.

Okrem reštaurovania sa pustil aj do tvorby faksimile archívnych dokumentov, aby originály boli lepšie chránené pred negatívnymi vplyvmi dlhodobého vystavovania. Po čase mu však už nestačilo vytvoriť dokonalú kópiu listiny pôvodnými technológiami a „vyrobiť“ na nej aj poškodenia, aké zanechal zub času na origináli. Hoci sa môže zdať, že ďalej sa už ísť nedá, on posunul toto umenie ešte o stupienok vyššie – začal sa venovať rekonštrukciám historických dokumentov. To znamená, že „stvorí“ listinu v takej podobe, akú mala v čase vydania, keď bola nepoškodená a zničené časti ešte existovali.

Významnou mierou prispel k vybudovaniu a výbornej prestíži reštaurátorského pracoviska v SNA, aplikoval do praxe mnoho technológií, ktoré sú dnes už samozrejmosťou. Jeho rukami prešli najvzácnejšie písomné pamiatky našej histórie ako Cividalský evanjeliár, Zoborské listiny, Bratislavský antifonár, Nitriansky evanjelistár a mnoho ďalších. Necúvne však ani pred nezvyčajnými reštaurátorskými úlohami, ako napr. reštaurovanie historických glóbusov. Aj v bežných každodenných situáciách vždy ochotne pomôže kolegom i úplne cudzím ľuďom. V jeho slovníku nenájdete vetu „toto nemám v pracovnej náplni“, žiaden problém nie je preňho neriešiteľný, neznáša pojem „nedá sa“.

Svoje bohaté skúsenosti už dlhé roky odovzdáva mladším generáciám. Stál pri zrode odboru reštaurovania papiera, pergamenu a historických kníh na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave, kde externe pôsobil ako pedagóg, podieľal sa na obnovení reštaurátorského štúdia na pražskej Priemyselnej škole grafickej, z ktorej sám vyšiel, spolupracoval so Strednou priemyselnou školou S. Mikovíniho v Banskej Štiavnici, formou odborných praxí a individuálnych stáží sa venoval mnohým adeptom zo Slovenska i zo zahraničia (Fínsko, Rakúsko, Francúzsko, Chorvátsko, Rusko, Bulharsko, Poľsko, Maďarsko, Mexiko).

Trpezlivosť, pokora, sebadisciplína a precíznosť hraničiaca až s perfekcionizmom – to sú charakteristické vlastnosti muža, ktorý je mimoriadne náročný voči druhým, ale najnáročnejší je vždy voči sebe. Jeho krédom je: „Byť dobrým je samozrejmé. Výnimočné je byť najlepší.“

Prajeme mu ešte veľa rokov prežitých v zdraví a pohode, mnoho pracovných výziev a ich úspešných riešení, nevysychajúci zdroj energie a túžby po poznaní a sebazdokonaľovaní.

Erika Javošová
Slovenský národný archív

SPOMÍNAME

SPOMIENKA NA MARIÁNA SKLADANÉHO

Dňa 23. januára 2020 nás zarmútila správa o úmrtí docenta Mariána Skladaného. Hoci oficiálne odišiel do dôchodku v roku 2005 a do roku 2014 prednášal na Katedre všeobecných dejín vybrané prednášky, v jeho bývalej pracovni sa stále nachádzajú predmety, ktoré často a rád používal. Pohľad na ne vyvolá celú plejádu spomienok. Zelená duritka, do ktorej si zalieval kávu, popolník so zdobeným okrajom plný popolu z cigariet. Na operadle jeho stoličky býval zamotaný sveter neurčitej hnedej farby, ktorý som ho nikdy nevidela obliecť si, na písacom stroji naklepané prednášky na prieklepovom papieri, či husto popísané dvojhárky štvorčekového alebo linajkového papiera s charakteristickým písmom, ktoré pri čítaní priam nabádalo k využitiu znalostí z pomocných vied historických. K tým mal pán docent veľmi blízko, veď v roku 1957 sa stal poslucháčom študijného programu archívnictvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. A už počas štúdia objavil svoju celoživotnú vášeň k hospodárskym dejinám 15. – 16. storočia, predovšetkým k podnikateľskej činnosti augsburských Fuggerovcov a levočsko-krakovských Thurzovcov. Táto téma ho sprevádzala počas celého jeho vedeckého života, počnúc jeho diplomovou prácou, ďalšími kvalifikačnými prácami cez desiatky štúdií a článkov, aj keď sa mu jeho ultimatívny cieľ – napísať monografiu o Fuggerovcoch – nepodarilo úspešne dotiahnuť do konca.

Dôležitou súčasťou jeho pôsobenia na Katedre všeobecných dejín hneď od jej založenia v roku 1964 bola aj pedagogická činnosť. Bol autorom a spolupracoval na príprave niekoľkých učebníc a učebných pomôcok pre základné a stredné školy. Prostredníctvom pútavých prednášok a seminárov odkrýval celým generáciám historikov, archivárov a učiteľov dejepisu taje stredoveku a raného novoveku a učil ich základy historikovej práce. Pomáhal im svojimi skúsenosťami pri písaní desiatok diplomových, kandidátskych a doktorských prác. K jeho obľúbeným témam patrili zámorské objavy a reformácia, o ktorej začínal prednášku vyhlásením, že sa svojou rozložitou postavou podobá na Martina Luthera. Že mal tak trochu pravdu, sa mohli študenti presvedčiť v jeho kancelárii, kde mal na sklenenej výplni skrine prilepený portrét nemeckého reformátora tak, že sa nedal odlepiť bez jeho úplného roztrhania. K siluete jeho postavy určite prispelo i kuchárske umenie, ktorého kreatívne výtvory mali možnosť ochutnať priatelia a kolegovia pri nespočetných príležitostiach. Radosť zo života sa prejavila nielen v láske k dobrému jedlu, ale aj k dobrej jazzovej hudbe či vlastnou hrou na niekoľkých hudobných nástrojoch. Spomienku na tú iskru v očiach a prívetivý úsmev Mariána Skladaného si zachovávame vo svojich srdciach.

Daniela Hrnčiarová
Katedra všeobecných dejín, FiF UK v Bratislave